
MONITUM IN SEQUENS CHRONICUM.

Chronicum, quod in collectione Fredegario attributa quartum aut sextum locum obtinet, Gregorii nostri Historiæ subjungimus, quod sit ejus veluti continuatio. Hinc nonnulli codices scripti, in quibus nonus Historiæ Gregorianæ liber et decimus in unum conflantur, quem appellant nonum, hoc ipsum Chronicum sub decimi Historiæ Gregorii Turonensis libri titulo representant; quod in plerisque editis sub *Appendicis* aut *Gregorii Historiæ libri undecimi* titulo vulgatum est. Ejus auctorem sub Pippini regis aut certe Caroli Magni ejus filii principatu scripsisse, ut plurimum viri eruditi existimaverunt; quod in vulgatis editis omnibusque ferme manuscriptis res ad horum principum usque tempora gestæ describantur; at illi non satis continuatores a primo Chronici auctore distinxerunt. Quod postea re accuratius attenda, et veterum codicum ope præstitum est a viris doctis, existimantibus primi auctoris opus ultra annum quartum Chlodovei II, æræ vulgaris 641, non pertigisse; ea vero quæ sequuntur a variis auctoribus fuisse adjecta, quæ omnia suis locis in hæc nostra editio distinguentur. Plura si quis de his rebus scire cupit, legat, si lubet, præfationem quam huic volumini præfiximus.

FREDEGARI SCHOLASTICI CHRONICUM CUM SUIS CONTINUATORIBUS, SIVE APPENDIX AD SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS HISTORIAM FRANCORUM.

Prologus.

585-586 Cum aliquid unius verbi proprietate ^a non habeo quod proferam, nisi præstitum ab Altissimo fuerit, et dum quæro implere sententiam, longo ambitu vix brevis viæ spatium consummo, vernaculæ linguæ hujus verbi interpretator absurde resonat ^b; si ob necessitatem aliquid in ordine sermonum mutavero, ab interpretis videor officio recessisse. Itaque beati Hieronymi, Ydaci, et cujusdam Sapientis, seu et Isidori, imoque et Gregorii chronicas a mundi origine diligentissime percurrens, usque decedente regno Guntramni, his quinque chronicis hujus libelli, nec plurima prætermissa ^c singillatim congruentia stylo inserui, quod [Al., quæ] illi solertissime absque reprehensione condiderunt. Cum hæc ita se habeant, necessarium duæi veritatem diligentius insequi, et ob id in prioribus his ^d chronicis, quasi quodam futuro opere, omnium mihi regna et tempora prænotavi ^e. In præsentem autem stylo ea tempora ponens, et singularum gentium curiosissimo ordine quæ gesserunt coaptavi; quod prudentissimi **587-588** viri, quos supra memini, hisce chronicis (verbum hoc est nomen Græcum, quod Latine interpretatur, gesta temporum) severissime ^f dic-

^a Can., Cum ad liquidum jussus [al., jussio; Boh., jusso] verbi proprietatem. Freh., Cum ad liquidam jussus... non habeam, etc.

^b Chesn. et Freh., Vernacula linguæ hujus verba interpretatio absurde.

^c Forte pro sexto casu, plurimis prætermissis.

^d Boh., et obediendum. In his.

^e Ches., quasi quamdam futuri operis miniam omnium mihi rerum [al., regum] et temporum per... notavi. Freh., et temporum ponens, etc.

^f Boher., se verissimum

tantes condiderunt, velut purissimus fons largiter fluente manantes. Optaveram et ego ut mihi succumberet talis dicendi facultas, ut vel paululum esset ad instar. Sed carius hauritur, ubi non est certa perennitas aquæ. Mundus jam senescit, ideoque prudentiæ acumen in nobis tepescit, ne quisquam potest hujus temporis, nec præsumit oratoribus præcedentibus [*Al.*, prudentibus] esse consimilis. Ego tamen, ut rusticitas et extremitas a sensus mei valuit, studiosissime de hisdem libris, brevitate quantum plus potui, aptare præsumpsi. Ne quisquam legens hic quidquam dubitet uniuscujusque libri nomen redeat, ad auctorem, cuncta reperiet subsistere veritate. Transacto b namque Gregorii libri volumine, temporum gesta, quæ undecunque scripta potui reperire, et quæ mihi postea fuerunt cognita, acta regum, et bella gentium quæ gesserunt, legendo simul et audiendo, aut etiam videndo, cuncta quæ certificatus cognovi, in hujus libelli volumine scribere non siliui, sed curiosissime, quantum potui, omnia inseri studui, de eodem incipienti tempore scribendum, quo c Gregorii finis, gestaque cessavit et tacuit, cum Chilperici vitam finisse scripsit d.

a Chesn. et Freh. al., *extremitas*. Can. al., *tenuitas*. A Boh., *strenuitas*.

b Hic in plerisque editis, sicut et in Vat. et Colb., incipit hujus operis prologus, et sic habent: *Transactis Gregorii Turonensis libris, volumina temporum gestorumque, undecunque, etc.*

c Aliquot editi, quo *Historia Gregorii finem suum*

sortita est. Vat., *finis cessavit et tacuit*. Et sic in his prologus desinit. Freh. vero et Che., *finem gesta cessavit et tacuit*; et Boh., *vita finisset, scripsi*.

d Chesn. et Freh. addunt: *In præsentem autem stylo ea tempora..... sed hæc verba suo loco superius restituumus, quæ omnia scriptor in fine paginae descripserat*.

INCIPIUNT CAPITULA.

I.	De bonitate Guntchramni et ecclesie sancti Marcelli.	B XXXIX.	De obitu Theoderici.
II.	De Gundualdo, quod contra Guntchramnum factione Mummoli regnum arripere voluit.	XL.	De Chlothario, quomodo in Auster ingredi cœpit.
III.	Qualiter Guntchramnus Chlotharium in regno sublimavit.	XLI.	De consilio inito super perditione filii Theoderici.
IV.	De interfectione Mummoli.	XLII.	De eo quod Chlotharius regnum Burgundæ et Auster recepit, et filios Theoderici occidit.
V.	De exercitu Guntchramni in Spaniam aggresso.	XLIII.	De internectione Herponis ducis.
VI.	De inundatione aquarum, patriciato Siagrii, signo in cælo, morte Leupildi, et Richario sublimato in regno.	XLIV.	De Leudeuondo episcopo, et Beretrude regina.
VII.	De pace inter Guntchramnum et Childebertum firmata.	XLV.	De tributis Langobardorum ea satis.
VIII.	De ducibus jussu Childeberti interfectis.	XLVI.	De morte Beretrudis reginæ.
IX.	De uxore Aunulfi regis Persarum, nomine Cæsara.	XLVII.	De initio regni Dagoberti.
X.	De exercitu Guntchramni in Spaniam aggresso.	XLVIII.	De initio regni Samnis in Winitis.
XI.	De tunica Domini inventa.	XLIX.	De Adaloaldo rege Langobardorum.
XII.	De Beppelino et Ebrehario ducibus.	L.	De Charoaldo sublimato in regno super Langobardos.
XIII.	De Agone sublimato in regno Italiæ super Langobardis, et de defectione solis.	LI.	De Gundeburga regina, ejusque injuria et exsilio.
XIV.	De obitu Guntchramni.	LII.	De interitu Chrodoaldi.
XV.	De regno Childeberti in Burgundia.	LIII.	De Dagoberto, quod reginam accepit, et ejus regnum augetur.
XVI.	De obitu Childeberti.	C LIV.	De interitu Warnaharii majoris domus, et interitu Gollini filii sui.
XVII.	De Fredegunde, quod Parisius invasit, et pugnavit contra Theudebertum.	LV.	De intentione inter Charibertum et Ægina-nem.
589-590 XVIII.	De morte Quintionis.	LVI.	De obitu Chlotharii, et quomodo regnum ejus Dagobertus assumpsit.
XIX.	De Brunichilde, qualiter de Auster ejecta est.	LVII.	De regno Chariberti filii Chlotharii.
XX.	De pugna quam Theudebertus et Theodericus contra Chlotharium fecerunt, ipsumque vicerunt.	LVIII.	De introitu Dagoberti in Burgundia, et bonitate ejus.
XXI.	De filio Theoderici nato, et de Agilane patricio interfecto.	LIX.	De nativitate Sigiberti filii Dagoberti.
XXII.	De corpore sancti Victoris invento.	LX.	De mutatione Dagoberti, et suasionem malitiæ Neustrasiorum.
XXIII.	De Foca qualiter Mauricium imperatorem interfecit, et imperium assumpsit.	LXI.	De bonitate et continentia Pipini.
XXIV.	De exsilio sancti Desiderii episcopi.	LXII.	De Chariberto rege, cum Sigbertum nepotem suum excepit.
XXV.	De Bertualdo majore domus.	LXIII.	De imperio Heraclii.
XXVI.	De victoria Theoderici contra Chlotharium.	LXIV.	De victoria Heraclii super Persas.
XXVII.	De Prothadio majore domus ejusque interitu.	LXV.	De pulchritudine et utilitate Heraclii.
XXVIII.	De bonitate Claudii majoris domus.	LXVI.	De initio infestationis Saracenorum contra imperium.
XXIX.	De interitu Vulli patricii.	LXVII.	De obitu Chariberti et filii sui; et quod regnum ejus Dagobertus accepit.
XXX.	De Ermenberga, quæ de Spania ad Theudericum venit.	LXVIII.	De scandalo et strage Francorum cum Winiudis.
XXXI.	De legatis Berterici ad reges transmissis.	LXIX.	De Charoaldo rege Langobardorum, quod Tassineum occidit, et ipse rex moritur.
XXXII.	De martyrio sancti Desiderii.	LXX.	De Chrotario rege Langobardorum sublimato.
XXXIII.	Quod Sisebodus rex in Spania sublimatur.	591-592 LXXI.	De Auedone ad Chrotarium in Italiam in legatione misso.
XXXIV.	De Agone rege et ejus regina Theodelinda.	LXXII.	De Hunis in Bajoaria occisis.
XXXV.	De Brunichilde et Belicht de reginis.	LXXIII.	De Sisenando per solatium Dagoberti erecto in regnum Spaniæ.
XXXVI.	De vita sancti Columbaei.	LXXIV.	De eo quod Dagobertus Magontiacum cum
XXXVII.	De injuria Theoderici regis, quam habuit apud Alsatios.		
XXXVIII.	De pugna Theoderici et Theudeberti, et Austro recepto.		

- exercitu contra Winidos ambulando accessit.
- LXXV. De regno Sigiberti in Auster.
- LXXVI. De nativitate Chlodovei, et pactione de regno cum Austrasiis.
- LXXVII. De Radulfo duce rebelle.
- LXXVIII. De exercitu jussu Dagoberti de Burgundia in Wasconiam missi.
- LXXIX. De obitu Dagoberti, et initio regni Chlodovei.
- LXXX. De Ægane majore domus, et bonitate ejus.
- LXXXI. De imperio Constantis, et vastatione Saracenorum.
- LXXXII. Qualiter degradatus est Tolga rex Spanie, et Chuidas inde sublimatus.
- LXXXIII. De morte Æganis, et interfecione Aginulf conitis.
- LXXXIV. De Ercheuoldo majore domus.
- LXXXV. De Austrasiis, quomodo thesaurum Sigiberto debitum receperunt.
- LXXXVI. De Grimoaldo, et Ottone filio Beronis.
- LXXXVII. De pugna Sigiberti cum Raulfo in Thoringia.
- LXXXVIII. De interitu Ottonis.
- LXXXIX. De Flacado, qualiter major domus efficitur.
- XC. De Willibadi interitu, et Flacadi obitu.

CHRONICI FREDEGARII CONTINUATIO.

PARS PRIMA.

- XCI. De Baldichilde regina Chlodovei, et ejus filiis, Chlothario, Childerico, et Theodorico, et de obitu Chlodovei.
- XCII. Quod Chlotharius ejus filius elevatur in regno, et de Ebroino majore domus.
- XCIII. De obitu Chlotharii, et quod Theodoricus frater successit in regno, et Childbertus in Austria regnum accepit.
- XCIV. Quod Theodoricum a regno dejiciunt, et crines tondunt, et Ebroinum in Luxovium monasterium dirigunt, et Childericum in cuncto regno suscipiunt.
- XC. De obitu Childerici et Bilichilde regina, et quod Leudesius filius Ercheuoldi major domus efficitur.
- XCVI. Quod Ebroinus a Luxovio exiens Leudesium interfecit, et sanctum Leudegarium gladio perimi jussit.

CHRONICI FREDEGARII CONTINUATIO.

PARS SECUNDA.

- XCVII. Quod Martinus dux et Pippinus filius Ansegisili contra Ebroinum ad Locoficum pugnam inierunt.
- XCVIII. De obitu Ebroini, et quod Franci Waradonem majorem domus efficiunt, et Ghislemarus filius ejus ipsum supplantavit.
- XCIX. De obitu sancti Audoini, et obitu Waradonis; et qualiter Bertharius major domus efficitur.
- C. Qualiter Pippinus cum Austrasiis in oppido Virmandensi, cui nomen Textricium, contra Theudericum et Bertharium dimicavit.
- CI. De obitu Theudericus, et de Chlodoveo filio ejus elevato in regno; et quod, eo mortuo, Childbertus frater ejus resedit in regno, et de Grimoaldo filio Pippini majore domus, et bonitate ejus.
- CII. Quod Pippinus contra Radbodum pugnavit et vicit.
- CIII. Quod Pippinus Halpaidam duxit uxorem, et habuit ex ea filium nomine Carolum.
- CIV. De obitu Childberti et Grimoaldi; et quod Dagobertus filius Childberti successit in regnum, et de obitu Pippini, et Theudoaldo

- maiore domus; et de pugna in Cotia contra Theudoaldum.
- 593-594 CV. De Raganfrido majore domus; et qualiter Carolus de custodia Plecthrudæ, auxiliæ Dei, liberatus est.
- CVI. De obitu Dagoberti regis, et quod Chilpericus successit in regno; et qualiter dux Carolus contra Raganfridum pugnavit, et victor constituit.
- CVII. Qualiter Carolus dux Chlotharium sublimavit in regno, quo mortuo Chilpericum, qui fuga lapsus apud Raganfridum fuerat, ab Eulone duce Aquitanie recepit, et eo mortuo Theudericum regem statuit.
- CVIII. Qualiter Carolus cum [Id est, contra] Saxonibus, Bajoariis, et cum Eudone duce adversus Abdramam regem Saracenorum pugnavit et vicit.
- CIX. Qualiter Burgundiam ipse dux subjugavit, et Saracenos, qui in Avenione erant prostravit; quomodo Narionem venit, et Saracenos cum rege eorum in ore gladii interfecit, et cum Fresonibus ultra mare pugnavit.

B. CHRONICI FREDEGARII CONTINUATIO.

PARS TERTIA.

- Varia Carolina expeditiones.
- CX. De legatione pape Gregorii urbis Romæ cum clavibus sancti Petri ad Carolum, et divisione regni inter filios suos, seu de obitu ipsius.
- CXI. Chiltrudis nuptiæ, bellum contra Wascones, tum adversus Alamannos.
- CXII. Bellum in Bajoarios.
- CXIII. Bellum adversus Saxones, tum in Suevos.
- CXIV. Wasconum cithurnus repressus.
- CXV. Alamanni a Carlomanno superati.
- CXVI. Carlomannus monasticam vitam amplectitur.
- CXVII. Saxones, tum Bajoarii a Pippino superati. Pippinus in regem sublimatur.

CHRONICI FREDEGARII CONTINUATIO.

PARS QUARTA.

- CXVIII. Saxones debellati. Griphois interitus.
- CXIX. Stephanus in Gallias adventit, a rege suscipitur.
- C. Expeditio adversus Langobardos, qui a Pippino superantur.
- CXXI. Altera in Langobardos expeditio.
- CXXII. Aistulfus Langobardorum regis interitus.
- CXXIII. Pippinus et Constantinus imp. amicitias jungunt, tum violentantur.
- CXXIV. Expeditio adversus Waifarum Aquitanie ducem.
- CXXV. Altera in Waifarum expeditio.
- CXXVI. Urbs Biturigum a Pippino expugnatur.
- CXXVII. Bellum inter Pippinum et Waifarum continuatum.
- CXXVIII. Franci Wascones fugant.
- CXXIX. Waifarum Aquitanie urbes muris nudas, quos refecti curat Pippinus.
- CXXX. Waifarum iterum atque iterum victus pacem obtinere nequit.
- CXXXI. Pippinus Aquitaniam devastat.
- CXXXII. Pippinus in Aquitania Waifarum insequitur.
- CXXXIII. Remistanus ad Waifarum partes transit.
- CXXXIV. Remistanus captus morte puniuntur. Legatio Saraceno um ad Pippinum.
- CXXXV. Waifarum interfecto, Aquitania Pippino subicitur.
- CXXXVI. Pippinus morbo vexatus regnum inter filios dividit, et moritur.
- CXXXVII. Carolus et Carlomannus reges inaugurantur.

Chronicum.

595 ANNO DLXXXIII. — I. Gunthramnus rex Francorum cum jam annos [Al., anno] 25 Burgundie regnum, bonitate plenus, feliciter regetur, cum sacerdotibus utique sacerdotis ad instar se ostendebat, et

cum laudis erat aptissimus, elemosynam pauperibus large tribuens, tantæ prosperitatis regnum tenuit, ut omnes etiam vicinæ gentes amplissimas de ipso laudes canerent.

AN. DLXXXIV. — Anno 24 regni sui a divino amore A ecclesiam beati Marcelli, ubi ipse pretiosus requiescit in corpore, suburbano Cabillonensi, sed quidem tamen Sequanum est territorium, mirifice et 596 solerter ædificari jussit, ibique monachis congregatis monasterium b condidit, ipsamque ecclesiam rebus plurimis ditavit. Synodum quadraginta episcoporum fieri præcepit, et ad instar institutionis monasterii sanctorum Agaunensium, quod temporibus Sigismundi regis ab Avito et cæteris episcopis, ipso principe jubente, fuerat confirmatum c, hujus synodi conjunctione monasterii sancti Marcelli Guntchramnus institutionem formandum d curavit.

II. Hoc anno Gunduoldus e cum solatio Mummoli et Desiderii mense Novembri partem regni Guntchramni præsumpsit invadere, et civitates evertere. B 597 Guntchramnus Leudegiselum f comitem stabuli, et Ægilanem patricium cum exercitu contra ipsos direxit. Gunduoldus terga vertens, Conbanem g civitatem latebras dedit, et inde de rupe a Bosone h duce præcipitatus interit.

III. Cumque Guntchramno perlatum fuisset, eo quod frater suus Chilpericus es et interfectus, festinans perrexit Parisius, ibique Fredegundem cum filio Chilperici Chlothario ad se venire præcepit;

* Fredegarius calculum Gregorii Turon. uno anno prævertit, quod observare juvat ad conciliandos duos illos auctores. Quæ autem sequuntur ad annum 592 conferenda sunt cum ejusdem Gregorii Historia.

b Gregorius, ad an. 579, lib. v, cap. 28, meminit basilicæ sancti Marcelli, cui abbas præerat, ex cap. 53 lib. i de Glor. Martyrum. Exstat etiam nunc monasterium istud, sed abbatis titulo minutum, ex quo Cluniaco subjectum fuit. Situm est ultra Ararim, unde in Sequanorum territorio positum hic dicitur. Ch. et Freh. una lectione habent sed tamen est in Segonum, pro Sequanum.

c Hoc, ut conjicere licet, factum est in solemnitate Sanctorum Martyrum hoc ipso anno, quo sanctus Avitus habuit homiliam, quæ inscribitur, *In basilica sanctorum Agaunensium in innovatione monasterii ipsius vel passione martyrum*. Ejus fragmentum habes a Sirmondo editum.

d Ed. aliquot cum Colb., *monasterium... institutione formandum*. Vat., *firmandum*. Id Valesius et cæteri arbitrantur in synodo Matisconensi II, an. 585, factum fuisse, ubi, uti ex subscriptionibus colligitur, 43 episcopi adfuere cum tribus aliis qui sedes non habebant, et 20 absentium missis. Hoc tamen forte melius ad synodum Valentianam II revocari posset, quam licet anno 585 consignaverit Cointius, hoc tamen ipso anno 584 mense Maio habitam fuisse censet Sirmondu. Et quidem in ea confirmatum fuit quidquid rex et cæteri, *basilicæ sancti Marcelli, vel sancti Symphoriani*, aut quibusvis aliis locis sacris contulerant, aut in posterum conferre voluerint. Lalandus in supplemento Conciliorum Gallie concilium istud in ipsa S. Marcelli basilica habitum fuisse an. 594 contendit, eique non plures quam undecim episcopos interfuisse: unde errorem in Fredegarii textum irrepsisse putat, qui xl pro xi habeat. Auctor est Paulus Diaconus historię Langob. lib. III, cap. 35, thesaurum a rege Guntchramno miro modo detectum fuisse, in quo, inquit ille, *inestimabiles thesauri quos ibidem antiquitus positos fuerant, sunt reperti*. De quo auro ipse rex postmodum ciborium solidum miræ magnitudinis et magni ponderis fecit, multisque illud pretiosissimis gemmis decoratam, ad sepulcrum Do-

quem in Rioilo i villa baptizari jubet, et eum de sancto lavacro excipiens in regnum patris firmavit.

AN. DLXXXV. — IV. Anno 25 regni Guntchramni Mummolus Senuvia jussu Guntchramni interficitur: uxorem ejus Sidoniam una cum omnibus thesauris ejus Domnolus domesticus et Wandalmarus camerarius Guntchramno præsentant.

AN. DLXXXVI. — V. Anno 26 regni sui exercitus Guntchramni Spanias ingreditur, sed loci infirmitate gravatus, protinus ad propria revertitur.

AN. DLXXXVII. — Anno 27 ejusdem regni Leudisclus k a Guntchramno patricius partibus Provinciae ordinatur. Filius Chiljeberti regis Theodobertus natus fuisse nuntiatur.

VI. Eo anno nimia inundatio fluminum in Burgundia fuit, ut eorum terminos uivium transcendere. Ipsoque anno Syagrius comes Constantinopolim jussu Guntchramni in legatione pergit, ibique fraude l patricius ordinatur. Cœpta quidem est, sed ad perfectionem hæc fraus non peraccessit. 598 Eo anno signum apparuit in celo: globus igneus decidens in terram cum scintillis et rugito; ipsoque anno Levildus m rex Spaniæ moritur, et regnum obtinuit Richaridus filius ejus.

mini Hierosol. transmittere voluit. Sed cum minime potuisset, idem supra corpus beati Marcelli martyris, quod in civitate Cavallono sepultum est, ubi sedes regni illius erat, poni fecit, et est ibi usque in præsentem diem. Nec est usquam ullum opus ex auro effectum quod ei valeat comparari.

e Vat., *Gundwaldus*, de quo fuse apud Gregorium, potissimum lib. VII, cap. 26, etc.

f Alii, *Leudiselum, Leudichildum, Leudisium, Leudigildum*.

g Id est, *Convannas*. Vide Gregorium.

h Alii, *ab Osone*, sorte pro *Ollone*, a quo Gundobaldus pulsus, et a Bosone peremptus fuit, ex Greg. lib. VII cap. 38.

i Ch. et Freh., *Riogilo*; al., *Riolo*, vulgo *Ruel*. Guntchramnus hoc quidem anno Parisius venit pro baptismo Chlotharii, sed tamen nonnisi sexennio post baptizatus fuit.

j Alii, *Senovia*. Infra, Ch. al., *Sinodiam*.

k Sic Clar. Is ipse est, ni fallor, de quo supra cap. 2. Etenim in Colb. et Ch. al. dicitur *Leudigisilus*, ut appellatur a Gregorio lib. VIII cap. 30. Alii *Leudiselus, Leudisius, Leugisistus, Leudistus*.

l Syagrius ad pacem componendam CP. missus, patricii dignitatem ab imperatore suscepti, quod hic *fraus* appellatur. Non enim ei licebat id acceptare, per quod sese imperatoris ditioni subdere videbatur. Cæterum hoc de solo patricii seu consiliarii imperatorii titulo interpretatur Valesius; sed cum Fredegarius Syagrium patricium ordinatum, atque ~~cœptum~~ nec tamen consummatam fuisse fraudem dicat, id forte intelligendum est de patriciatu Provinciae Massiliensis, quam regionem imperio restituere tentasset Mauricius, aut certe aliquam dominii umbram in ea reinere. Id etiam forte a Mauricio tentatum fuerat, quod reipsa Burgundionum reges antequam Francorum regnum occupassent, solerent ab imperatoribus patricii nomen impetrare: quod saltem per legatos continuari etiam a Francis eandem regionem obtinentibus peroptasset.

m Alii, *Leupildus, Leuvichidus, Leupoldus*. Sic et ejus filius *Richardus, Richarius, Richaricus*

AN. DLXXXVIII. — Anno 28 regni domni Guntchramni alius filius Childeberti, nomine Theodericus, natus nuntiatur.

VII. Guntchramnus se cum Childeberto, pacem firmans Audelae, conjunxit. Inibi mater, et soror, et conjux Childeberti regis pariterque fuerunt; ibique speciali convenientia inter domnum Guntchramnum et Childebertum fuit conventum, ut regnum Guntchramni post ejus discessum Childebertus assumeret.

VIII. Ipsoque tempore Rauchingus, et Boso Guntchramnus, Ursio, et Bertefridus optimates Childeberti regis, eo quod eum tractaverint interficere, ipso rege ordinante interfecti sunt. Sed et Leudefridus Alamannorum dux in offensam antedicti regis incidit, etiam et latebram dedit. Ordinatus est loco ipsius Uncilenus dux. Eo anno Richaridus rex Gotthorum divino amplectens Christianam religionem amore, prius ipse baptizatur. Post hæc omnes Gotthos, qui tum Arianam sectam tenebant, Toletum adunare præcepit, et omnes libros Arianos præcepit ut sibi præsententur: quos in una domo collocatos incendio concremare jussit, et ad Christianam legem baptizare omnes Gotthos fecit.

IX. Eo anno uxor Anaulfi imperatoris Persarum, nomine Cæsara, virum relinquens, cum quatuor pæris, totidemque puellis ad beatum Johannem episcopum Constantinopolim veniens, se unam esse de populo dixit, et baptismi gratiam ab antedicto beato Johanne expetiit. Cumque ab ipso Pontifice fuisset baptizata, Augusta Mauricii imperatoris eam de sancto suscepit lavacro; quam cum vir suus imperator Persarum per legationes sæpius repeteret, et Mauricius imperator uxorem ipsius esse nesciret, tunc Augusta videns eam pulcherrimam, suspicatur ne ipsa esset quam legati quærebant, dicensque eis: Mulier quædam de Persis huc venit, dixitque se unam esse de populo; videte eam, forsitan ipsa est quam quæritis. Quam legati videntes, proni in terram adoraverunt, dicentes ipsam esse eorum dominam, quam quærebant. Dicit ad eam Augusta: Redde illis responsum. Tunc illa respondit: Ego cum istis non

loquor, vita illorum ad instar canum est; si conversi, Christiani, sicut et ego sum, efficiuntur, tunc eis respondebo. Legati vero animo libenti baptismi gratiam accipiunt. Postea dicit ad eos Cæsara: Si vir meus voluerit Christianus fieri, et baptismi gratiam accipere, libenter ad eum revertar. Nam penitus aliter ad ipsum non repedabo. Legati id imperatori Persarum nuntiantes, statim ille legationem ad Mauricius imperatorem misit, ut sanctus Johannes veniret Antiochiam, ipso tradente baptismum vellet accipere. Tunc Mauricius imperator infinitissimum apparatus Antiochiæ fieri jussit: ibi imperator Persarum cum sexaginta millibus Persarum baptizatus est, et per duas hebdomadas a Johanne et reliquis episcopis Persæ ad plenitudinem supra scripti numeri baptizantur. Imperatorem illum Gregorius Antiochiæ episcopus suscepit de lavacro. Anaulfus imperator a Mauricio imperatore petens ut sibi episcopos cum clero sufficiente daret, quos in Persia stabiliret, ut universi Persidæ baptismi gratiam adhiberent. Quod Mauricius libenti animo præstitit, summaque celeritate omnes Persidæ ad Christum cultum baptizantur.

AN. DLXXXIX. — X. Anno 29 Guntchramni exercitus in Spaniam ejusdem jussu dirigitur; sed negligentia Bosonis, qui caput exercitus fuit, graviter a Gotthis exercitus ille trucidatur.

AN. DXC. — XI. Anno 30 regni superscripti principis, tunica Domini nostri Jesu Christi, quæ eidem in passione sublata est, et a militibus qui eam custodiebant, est sortita, de qua David propheta dicit: *Et super vestimenta mea posuerunt sortem* (Joan. xix, 24; Ps. xxi, 19), inventa est prodente Simone filio Jacob, qui per duas hebdomadas multis cruciatibus affectus, tandem proficitur ipsam tunicam in civitate Zafad procul a Hierosolyma in arca marmorea positam esse. Quam Gregorius Antiochenus et Thomas Hierosolymorum, et Johannes Constantinopolitanus episcopi cum aliis multis episcopis, triduanum facientes jejunium, exinde condigne cum arca marmorea, levi effecta, quasi ex ligno fuisset, ordine pedestri Hierosolymam cum devotione sanctissima

* Boher. et alii, prius secretius baptizatur.

b De his vide concilium Toletanum III, Concil. Labb. tomo V, ad an. 589, cui rex ipse interfuit, ac fidei professioni, quam eo ipso agente Gotthi susceperant, cum uxore sua subscripsit.

c Alii, Anaulfi, Arnulfi, Monaulfi. Hanc historiam ad Heraclii tempora revocat Paulus Diacon., lib. IV de Gestis Langob. cap. 52. Johannes Biclari in chronico meminit imperatoris Persarum, qui, pace cum Mauricio firmata, Christi fidem suscepit: quæ omnia de Chosroe juniore interpretantur viri eruditi, qui ope Mauricii imp. Baramun tyrannum oppressit, regnumque recepit, ex quo pulsus fuerat. Hunc Christianum fuisse Fredegarius, Biclariensis, imo et Theophylactus arbitrati sunt, quod Syram Christianam uxorem duxerit, palamque professus fuerit se sancti Sergii martyris ope in regno restitutum fuisse, cuius ecclesiæ præclara dona obtulit. Vide Evagrium, lib. VI Hist. cap. 19 et 20. Ipsum tamen Christianum fuisse negant viri eruditi. Et quidem Domitianum Melitenæ episc. laudat Gregorius Magnus lib. II, inl. 2, ep. 63, quod ad imp. Persarum conversionem,

licet frustra, laboraverit. Johannes vero Jejunator dictus, CP. episc., de quo hic Fredeg., Eutychni successit, an. 582. Famosus fuit ob universalis seu œcumenici titulum, quem sibi resistente Gregorio Magno arrogabat.

d Successit sancto Anastasio in exilium pulso, an. 571. Eum laudant Evagrius, lib. VI, passim; Theophanes, et Joan. Muschus, Prati spirit. cap. 140. Obiit an. 592; quo defuncto, Anastasius sedem suam recepit.

* Boher., cum clericis ei daret.... universa Persida.

f Id est, Septimianiam, ut evidenter patet ex lib. IX cap. 31 Historiæ Gregorii.

g Ea est, ut vulgo putant, Joppe, urbs in Palestina celebris, olim sede episcopali ornata, quæ etiam nunc vulgo Jafa appellatur, Italia Jaffo, vel Zaffo. De tunica hac vide lib. I de Gloria Mart. cap. 8.

h Fredegario Thomæ nomen obrepisse putat Papebrochius, pro Amos, quem ex Græcis catalogis tunc Hierosolymitanæ Ecclesiæ præfuisse existimavit.

perdixerunt, eamque in loco ubi crux Domini adoratur cum triumpho posuerunt. Eo ^a anno luna obscurata est. Eo anno inter Francos et Britannos super fluvium Vicinonia bellum est ortum.

XII. Bepelenus dux Francorum factione Hebracharii, itemque ducis, a Britannis interficitur. Unde post Hebracharius ad summam paupertatem de rebus suis spoliatus pervenit.

AN. DXC. — XIII. Anno 31 regni Gunthramni Theudefredus dux Ultra Juranus ^b moritur, cui successit Wandalmatus in honore ducatus. Ipsoque anno 601 Agv dux in Italia super Langobardos in regno sublimatur.

AN. DXCII. — Anno 32 regni Gunthramni, ita a mane usque ad mediam diem sol minoratus est, ut tertia pars ex ipso vix appareret.

AN. DXCIII. — XIV. Anno 33 regni Gunthramni. Eo anno v, Kalendas Aprilis, ipse rex moritur ^c, sepultus est in ecclesia sancti Marcelli, in monasterio quod ipse construxerat. Regnum ejusdem Childebertus assumpsit. Eodem anno Quintrio ^d dux Campanensis cum exercitu in regnum Chlotharii ingreditur. Chlotharius cum suis obviam pergens hostiliter Quintrionem in fugam vertit, sed utrinque exercitus nimium trucidatus est.

AN. DXCIV. — XV. Anno 2 cum Childebertus regnum accepisset Burgundiae, exercitus Francorum et Britannorum invicem praedantes, uterque nimium gladio trucidantur.

AN. DXCIV. — Anno 3 Childeberto in Burgundia regnante, multa signa in caelo ostensa sunt, apparuit stella cometes. Eo anno exercitus Childeberti cum Warnis ^e, qui rebellare conati fuerant, fortiter di-

amicavit, et ita Warni trucidati victi sunt, ut parum ex eis remansisset.

AN. DXXVI. — XVI. Anno 4 postquam Childebertus regnum acceperat Gunthramni, defunctus est ^f, regnumque ejus filii sui Theudebertus et Theudericus accipiunt. Theudebertus sortitus est Auster, sedem habens Mettensem, 602 Theudericus accepit regnum Gunthramni in Burgundia, sedem habens Aurelianis.

XVII. Eo anno Fredegundis cum filio Chlothario rege Parisius vel reliquis civitates ritu barbaro occupavit, et contra filios Childeberti regis Theudebertum et Theudericum movit exercitum loco nominato Lafosao ^g. Castra uterque ex adverso ponentes, Chlotharius cum suis super Theudebertum et Theudericum irruens, eorum exercitum graviter trucidavit.

AN. DXXVII. — Anno 2 regni Theuderici Fredegundis moritur ^h.

AN. DXXVIII. — XVIII. Anno 3 regni Theudeberti, Wintrio ⁱ dux, instigante Brunichildis, interficitur.

AN. DXXIX. — Anno 4 regni Theuderici, Quolenus [Al. Colenus], genere Francus, patricius ordinatur. Eo anno clades glandolaria ^k Massiliam et reliquis Provinciae civitates graviter vastavit. Eo anno aqua calidissima in lacu Dunensi, quem Arula ^l Numeo inluit, sic valide ebullivit, ut multitudinem piscium coxisset. Eo anno Warnacharius ^m major domus Theuderici transit, qui omnem facultatem suam in alimonis pauperum distribuit.

XIX. Eo anno Brunichildis ab Austrasiis ejecta est, et in Arciacensi Campania ⁿ a quodam homine paupere singula reperitur. Secundum ejus petitionem

Sed et hic Amos, sen, ut a Nice, homo Callisto appellatur, Neamus, in aliquot catalogis desideratur. Thomas dicitur ab Aimoio, lib. in Illi t. cap. 78. De Gregorio et Johanne actum est supra.

Haec usque ad finem cap. desunt in Colb. et plerisque editis.

^b Ultrajurana regio sic dicta a Jura monte, inter Helvetios et Sequanos, qui vulgo Sancti Claudii appellatur, a celebri monasterio ordinis Benedictini. Dicitur quoque Burgundia Transjurana, quae aliquot reges habuit sub finem saeculi ix et sequenti.

^c Contendit Valesius, lib. xv Rer. Francic., Gunthramnum e vivis excessisse an. 592; unde ubi infra legitur anno 2 Childeberti, legendum esse consuet anno 1, et sic deinceps. Gunthramni nomen Martyrologia vetera et recentia habent v. Kal. Aprilis, qua die festum ejus memoratur in vetustissimo Calendario Murbacensi ab annis 800 conscripto.

^d Infra, cap. 18, in Clar. dicitur Wintrio, de quo vide notas in lib. viii Hist. Gregorii cap. 18. De hoc bello Paulus Diac. lib. iv Hist. Langob. cap. 4: Quintrionem a Wintrione patre sanctae Glodesindis distinguit Coimtus ad an. 749, num. 25 et seqq.

^e Nos suspicamur esse Werinos, quorum leges sub hoc titulo habentur, *Leges Anglorum et Wirlorum, hoc est Thuringorum*. Warnos memorat Procopius, quorum rex Radiger Chlodovei Magni filiam duxerat uxorem. Vide Coimtum, ad an. 564, etc.

^f Cum uxore, si Paulo Diac., lib. iv, cap. 12, cre-

damus, veneno extinctus est, quod silent veteres auctores.

^g Id est, per irruptionem, bellum inferendo antequam fuisset indictum, ut facere solent barbari.

^h Hunc locum in Senonensi diocesi situm esse quidam existimant.

ⁱ Sepulta est juxta virum suum in basilica sancti Vincentii seu sancti Germani a Pratis, ubi sepulchri ejus lapis etiam nunc visitur, quo fortasse ad iquius regum nostrorum sepulturae monumentum, ex quo Christiani facti sunt, nusquam exstat. Ejus laudes canit Fortunatus lib. ix carm. 1 et seqq., quam caeteri auctores execrantur.

^j Sic Clar. et Ches. al.; caeteri, Quintrio, ut supra.

^k Colb., *Grandoraria*; aliquot editi, *grandinis*. Ches. al. *glandis, vel inguinis*.

^l Chesn. et Frel., *Arola*, vulgo *l'Aigre*, paulo infra Dunum (*Chateau-Dun*) fere simul cum lacu Dunensi in Ledum (*le Loir*) influunt. Hunc tamen Fredegarium locum de Duno Carnutum intelligi non posse contendit Valesius cum Labbeo et caeteris qui hic designari putant lacum qui exstat prope castrum Ebrodunense (*Iverdun*), et hodie Ebrodunensis, seu a Novo-Castro Helvetiorum (*Neuschâtel en Suisse*) Novoburgensis dicitur, qui lacus simul cum Urba fluvio sese in Arolam (*l'Ar*) exonerat.

^m Alii, *Warnacharius*, aut *Warncharius*.

ⁿ Sic dicta ab Arciaco oppido ad Albam fluvium; de quo in Epitome. Haec narrationem fabulosa est.

nem ipsam ad Theudericum perducit. Theudericus aviam suam Brunichildem libenter recipiens, gloriose **603** honorat. Hujus vicissitudine meriti episcopatum Antissiodorensem, faciente Brunichilde, assumpsit.

AN. DC. — XX. Anno 5 regni TheudERICI, iterum signa quæ anno superiore visa fuerant, globi ignei per cælum currentes, et ad instar multitudinis hastarum ignearum ad occidentem apparuerunt. Ipsaque anno Theudebertus et Theudericus reges contra Chlotharium regem movent exercitum, et super fluvium Aroannam ^a, nec procul a Doromello vico, prælium confingentes junxerunt. Ibiq; exercitus Chlotharii gravissime trucidatus est. Ipsaque cum his qui remanserunt in fugam verso, pagos et civitates ripæ Sigonæ ^b, qui se ad Chlotharium tradiderant, depopulantur et vastant. Civitates ruptæ, nimis pluritas captivorum ab exercitu TheudERICI et Theudeberti exinde ducitur. Chlotharius oppressus, vellet nollet, per pactionis vinculum firmavit, ut inter Sigonam et Ligerem usque mare Oceanum et Britannorum limitem pars TheudERICI haberet; et per Sigonam et Isaram Ducatum integrum Dentelini ^c usque Oceanum mare Theudebertus reciperet. Duodecim tantum pagi inter Isaram et Sigonam et mare litoris Oceani Chlothario remanserunt.

AN. DCI. — Anno 6 regni TheudERICI Cautinus dux Theudeberti interficitur.

AN. DCII. — XXI. Anno 7 ^d regni TheudERICI de concubina filius nascitur, nomine Sigibertus; et Ægila ^e patricius, nullis culpis exstantibus, instigante Brunichilde, ligatus interficitur, nisi tantum cupiditatis instinctu, ut facultates ejus fuscus assumeret. Eo anno Theudebertus et Theudericus exercitum contra Wascones dirigunt, ipsosque, **604** Deo auxiliante, defectos suæ dominationi redigunt, et tributarios faciunt. Duce[m] super ipsos, nomine Gemialem ^f, instituunt, qui eos feliciter domavit.

XXII. Eo anno corpus sancti Victoris qui Salo-

esse contendit Cointius ad an. 589, quod Antissiodorensis Ecclesia tunc non vacaret, quodque Desiderius, qui aliquot postea annis Aunachario successit, pauper non fuerit, nec talis qui hic describitur, imo nobilissimus dicitur in Hist. episcoporum Antissiod. cap. 19 et 20, et regum nostrorum *propinquus*. Obit anno 625, et sepultus est in basilica sancti Germani cum suis præcessoribus. Colitur uti sanctus vi Kal. Novembris.

^a Vix incolis notus, vulgo *Ouaine*. Lustrat Senonum fines, et in Lupam (*le Loin*) immergitur prope Muritum. Doromellum, vulgo *Dormelle*, appellatur. Aroannam tamen Cointius ex Faucheto ait oriri prope Treas, ac prope Senonum urbem in Icaunam labi. In Testamento sancti Bertichramni episc. Cenomanni memoratur *Aroena fluvioletus*, in cujus ripa situm est oppidum *Diablitis* apud Cenomannos.

^b Ch. al., *Sequanæ*; quam *Sigonam* seu *Segonam*, ille auctor ut plurimum appellat.

^c Infra, cap. 37. Freh. et Ch. al., *Denzelini*, et cap. 76, *Danzien*. Complectebatur regionem, quæ jacet in et Sequanam, Isaram, seu Oesiam, vulgo *Oise*, et Ligerim. Unde vero istud nomen habuerit, ignotum mihi est.

^d Cod. Colb. et Freh., *Anno vi*. et sic uno semper

doro cum sancto Urso ^g passus fuerat, a beato Æconio pontifice Mauriennense ^h invenitur. Quadam nocte in sua civitate ei revelatur per somnium, ut surgens protinus iret ad ecclesiam, quam Sedeleuba ⁱ regina in suburbano Genavensi construxerat, in medio ecclesiæ designato loco, ubi sanctum corpus adesset. Cumque Genavam festinus perrexisset, cum beatis Rutilio et Patricio ^j episcopis, triduum jejunium facientes, lumen per noctem, ubi illud gloriosum et splendidum corpus erat, apparuit, quod cum silentio hi tres pontifices cum lacrymis et orationibus elevato lapide in arca argentea invenerunt sepultum, cujus faciem rubentem quasi vivi repererunt. Ibiq; princeps Theudericus præsens aderat, multisque rebus hujus ecclesiæ tribuens, maximam partem facultatis Warnacharii ibidem confirmavit. Ad sepulcrum illud sanctum miræ virtutes ex ipsa die, qua repositum est, præstante Domino, integra assiduitate ostendantur. Eo anno Ætherius episcopus Lugdunensis obiit: ordinatur loco ipsius Secundinus episcopus.

XXIII. Eo anno Focas ^k dux et patricius reipublicæ, victor a Persis rediens, Mauricium imperatorem interfecit, et loco ipsius imperium assumpsit.

AN. DCIII. — XXIV. Anno 8 regni TheudERICI de concubina nascitur ei filius, nomine Childebertus, et synodus Cabillono **605** colligitur. Desiderium Vienne[n]sem episcopum dejiciunt, et instigante Aridio, Lugdunensi episcopo, et Brunichilde, subrogatus est loco ipsius sacerdotali officio Domnolus; Desiderius vero in insulam quamdam exsilio retruditur. Eo anno sol obscuratus est. Eo quoque tempore Bertholdus, genere Francus, major domus palatii erat TheudERICI, moribus mensuratus, sapiens, et cautus in prælio fortis, fidem cum omnibus servans.

AN. DCIV. — Anno 9 regni TheudERICI nascitur ei filius de concubina, nomine Corbus. Cum jam Protadius genere Romanus vehementer ab omnibus in palatio veneretur, et Brunichildis stupri gratia eum

minus ad annum 9. Iidem cum Boh. filium hunc appellent Sigobertum.

^g Colb. cum plerisque editis, *Agila*.

^h Colb., *Gelianem*; plerique ed., *Gemiale*.

ⁱ Boh. et aliquot ed., *Ursione*. Hi erant ex celebri Thebæorum legione, quæ in istis partibus sub Maximiano Herculeo martyriam consummavit. Vide Acta Martyrum sincera, pag. 293, et Surium, ad diem 30 Septemb. Solodorum urbs, vulgo *Soleure*, caput est pagi cognominis Helvetiorum catholicorum.

^k Mallet Valesius legere *Æonio*. Ipse vero sese *Hiconium* appellat in conc. Matic. 1 et 11, quibus interfuit. Primus fuit hujus sedis episcopus.

^l Hæc fuit soror Chlotildis uxoris Chlodovei Magni. Vide Gregor. Hist. lib. II cap. 28.

^m Alii, *Rustico et Patricio*; melius forte Rustico et Patricio. Utriusque nudum nomen exstat in catalogo episc. Genavensium; alteruter tamen fuscæ videtur episcopus Octodurensis seu Sedunensis.

ⁿ Hoc ipso anno Phocæ imperii initium habetur in instrumento publico, quod Romæ a sancto Gregorio promulgatum est; unde firmatur chronologia quam hic sequimur. Exstat initio lib. I XI epistolarum ejusdem pontificis.

vellet honoribus exaltare; defuncto Wandalmaro A pro-
dace, in pago Ultra-Jurano et Scotingorum a Pro-
tadius patricius ordinatè instigatione Brunichildis.
Ut Bertoaldus potius interiret, eum in ripam Sig-
nam usque Oceanum mare per pagos et civitates fis-
cum inquirendum dirigit.

XXV. Bertoaldus a Theuderico [Al., ad Theuderi-
cum] directus, cum trecentis tantum viris illis par-
tibus properavit; cumque ad Arelaio b villam venis-
set, et venationem inibi exerceret, hæc comperiens
Chlotharius, filium suum Meroveum et Landericum c
majorem domus cum exercitu ad Bertoaldum pre-
mendum direxit; et maximam partem inter Signam
et Ligera pagos et civitates de regno Theuderici
presumpsit contra pactum pervadere. Bertoaldus
hæc audiens, cum sustinere non prævaleret, terga
vertens, Aurelianus ingreditur, ibique a viro beatis-
simo Ausirino episcopo suscipitur. Landericus cum
exercitu Aurelianus circumdans vocabat Bertoaldum,
ut exiret ad prælium. Bertoaldus de muro respon-
dens: 606 Nos duo singulare certamen, si me ex-
spectare deliberas, reliqua multitudine procul sus-
pensa, jungamus ad prælium. A Domino judicemur.
Sed hæc Landericus facere distulit. Addens Bertoal-
dus dixit: Dum facere non audes, proximo tempore,
domini nostri pro his quæ facitis jungent ad præ-
lium. Iudicemur uterque, ego et tu, vestibis vermic-
lis d, præcedamus cæteros ubi congressus erit cer-
taminis; ibique, et mea et tua apparebit utilitas, pro-
mittentes ante Deum ab invicem promissionis hujus
veritatem subsistere.

XXVI. Cumque hoc in die festi sancti Martini an-
tistitis actum fuisset, Theudericusque hæc compe-
risset, quod a Chlothario pars regni sui contra pac-
tum fuerat pervasa, nativitate Domini protinus cum
exercitu Stampas e per fluvium Loa pervenit, ibique
obviam Meroveus filius Chlotharii regis, cum Lande-
rico et magno exercitu venit. Cum esset arctus per-
vius f ille, ubi Loa fluvius transmeatur, vix tertia

a Scotingorum seu Scuingorum pagi situm disci-
mus ex Vita sancti Anatolii episcopi, Salinarum pa-
troni, quæ habet Scodinga in Sequanis, ubi nunc Sa-
linarum locus. Salinæ vero, vulgo Salins, oppidum est
ad Foricam amnem in Burgundiæ comitatu Dolam
inter et Vesontionem, quod archidiaconatus cognom-
inis est caput. Vide notitiam Valesii ad verbum
Scutingi.

b Editi plerique, Arelaum, Boh. et Chesn. cum
Aimolino, Arelaunum, quod nomen erat silvæ et villæ
regiæ haud procul a Fontanellensi monasterio per-
celebri diocesis Rothomagensis, in peninsula quam
Sequana efformat. Vide lib. iv de Re diplomatica. At
alii fortasse videbunt majorem esse inter hunc lo-
cum et Gennabum distantiam, ut exinde Bertoaldus
fugiens sese intra Aurelianenses muros receperit.

c Colb., Landricum; alii, Landericum.

d Sic mss. et editi, præter Chesn. et Freh., ver-
miculis. Quam vocem Aimoinus habet. Hic tamen vermicu-
lato colorem designari putant viri eruditi, quæ
vox passim apud auctores occurrit. Ilinc vernacula
vox vermeil: vestes autem vermiclæ, id est purpu-
ræ, aut scarletæ (d'escarlète) sic dicuntur quasi co-
loris vermiculi. Et quidem in Vita Caroli Magni ubi
describit antiquorum Francorum ornatus vel para-

pars exercitus Theuderici transierat, initum est præ-
lium; ibique Bertoaldus secundum placitum aggre-
ditur, vocitans Landericum. Sed Landericus non est
ausus, ut promiserat, tantam hujus certaminis con-
gressionem adire. Ibi que Bertoaldus cum nimis cæ-
teros præcessisset, ab exercitu Chlotharii cum suis
interficitur: nec vellens exinde evadere. dum sen-
serat se de sui gradus honore a Protadio degradan-
dum. Ibi que Meroveus filius Chlotharii capitur, Lan-
dericus in fugam versus est, nimia multitudo exer-
citus Chlotharii in eo prælio gladio trucidata est.
Theudericus victor Parisius ingreditur, Theudebertus
pacem cum Chlothario Compendio villa inivit; et
uterque exercitus eorum 607 illæsus rediit ad
propria.

AN. DCV. — XXVII. Anno 10 regni Theuderici Pro-
tadius, instigante Brunichilde, Theuderico jubente,
major domus substituitur. Qui cum esset nimium
argutus imus, et strenuus in cunctis, sed sæva illi
fuit contra personas iniquitas, hæc nimium tri-
buens g, de rebus personarum ingeniose fiscum vel-
lens implere, et seipsum ditare. Quoscumque genere
nobiles reperiret, totos humiliare conabatur, ut nul-
lus reperiretur qui gradum quem arripuerat po-
tuisset assumere. His et aliis nimia sagacitate vexatis,
maxime cunctos in regno Burgundiæ fecit sibi inimi-
cos. Cum Brunichildis nepotem suum Theudericum
integra assiduitate muneret, ut contra Theudeber-
tum moveret exercitum, dicens: Quasi Theudebertus
non esset filius Childeberti h, nisi eju-
dam hortu-
lani, et Protadius ipsi quoque consilio assistens,
tandem jussu Theuderici movetur exercitus. Quod
cum loco, nomine Caraculo i, Theudericus cum
exercitu castra metasset, hortabatur j a levilibus
suis, ut cum Theudeberto pacem iniret. Protadius
singulus hortabatur, ut prælium committeretur.
Theudebertus nec procul cum exercitu exinde resi-
debat. Tunc omnis exercitus Theuderici inventa oc-
casione supra Protadium irruunt, dicentes melius

tura, inter cæteras vestes recensentur fasciæ cru-
rales vermiculatæ.

e Ch., super fluvium Loa. At Stampæ oppidum si-
tum est ad Junnam fluvium (la Juine), qui paulo in-
ferius Loa majori ac minori fluvii (le Loë et le Loët)
augetur.

f Sic Clar. et Boh. At Colb., cumque esset arctus
pervius ille locus. In Freh. deest vox locus. Alii verr.
cum esset autem pervius. Chronica sancti Benigni et
Besuense, cum esset arduus, etc.

g Colb. et aliquot editi, nimium stringens, et de
rebus, etc.

h Hoc falsum esse existimant viri eruditi, quod ex
Gregorii Historia, lib. viii, cap. 57, et lib. ix, cap.
4, constare videtur. Uterque ex Failleula legitima
Childeberti uxore natus erat. Quæ si aliquando con-
cubina apud nonnullos auctores dicta legatur, ne-
minis e debemus ea voce legitimas uxores frequen-
ter designatas fuisse, quæ ex infimo genere nate
erant.

i Est Carisiacum, quod postea adeo celebre fuit
inter palatia regia. Boh. habet, Caraciate.

j Mss. et aliquot ed., singulos hortabatur.

esse unum hominem moriturum ^a, quam totum exercitum in periculum mitti. Protadius in tentorio Theoderici regis cum Petro archiatro ad tabulam ludens sedebat, quem undique cum jam exercitus circumdasset, et Theudericum leudes sui tenebant, ne illuc graderetur, misit Uncilenum, ut suæ jussionis verbum nuntiaret exercitui, ut se de insidiis Protadii removerent. Uncilenus protinus **608** ad exercitum nuntians, dixit: Sic jubet dominus Theudericus, ut interficiatur Protadius. Irruentes super eum, tentorium regis gladio undique incidentes, Protadium interficiunt. Theudericus confusus et coactus cum fratre Theudeberto pacem inivit, et illæsus uterque exercitus revertitur ad proprias sedes post decessum [Al., eadem] Protadii.

AN. DCVI. — XXVIII. Anno 11 regni Theoderici **B** subrogatur major domus Claudius, genere Romanus ^b, homo prudens, jucundus in fabulis, strenuus in cunctis, patientiæ deditus, plenitudine consilii abundans, litterarum studiis eruditus, fide plenus, amicitiam cum omnibus sectans. Priorum exempla metuens, lemone se et patientem hujus gradus ascensus [Al., ascensu] ostendit. Sed hoc tantum impedimentum habebat, quod sagina esset corporis aggravatus.

AN. DCVII. — Anno 12 regni Theoderici Uncilenus, qui ad mortem Protadii insidioso fuerat locutus, instigante Brunichilde, pede truncato, de rebus exspoliatus ad debilitatem ^c perductus est.

XXX. Vulfus patricius, idemque, Brunichilde instigante consilio, qui in mortem Protadii consenserat, **C** Fauriacum ^d villa, jubente Theudericus occiditur; et in patriciatum ejus Richomeris, Romanus genere, subrogatur. Eodem anno natus est de concubina Theoderici filius, nomine Meroveus, quem Chlotharius de sancto lavacro suscepit.

XXX. Eodem anno Theudericus Aridium episcopum Lugdunensem, Rocconem ^e et Epporinum comestabulum ad Bettericum ^f regem Spaniæ direxit,

^a Alii, mortuum; al., mori quam tantum.

^b Alii, Docudius. Romanos etiam iate ætator appellat, eos qui genere Franci non erant, sed ex antiquis Galliarum familiis, quæ ante Francorum stabilium in Galliis imperium Romanis erant subjectæ.

^c Chæsn. et alii, brevitatem. Boh., vilitatem.

^d Locus ob monasterium ordinis Benedictini, primam virginum, tum viroorum, celebris, vulgo *Favernay*, ad Lantanam fluvium in Burgundiæ comitatu diocæsieque Vesontionensi. In statuto Ludovici Pii dicitur *Feriniacum*, ut hic in Ch. et Frel. Nunc ruo a tempore sancti Bernardi, cujus ille meminit epistola 347, *Faberniacum*, aut *Faverniacum*. Est et *Favernach* prope Friburgum in Brisgoia, et *Favernay* vicus inter Divionem et Auxonam in Burgundia.

^e Editi plerique, *Hogonem et Eborinum*. Colb., *Rocconem et Eborinum*, et idem altera manu *comites stabuli*; cui Aimoinus consentit, qui habet *praefectos equorum*.

^f Colb. et al. edit., *Bethericum*. Is est Wittericus, qui, anno Liuba II, regnum Wisigothorum invasit anno 603.

^g Sic Clar., Boh. et cæteri; at Colb. eum plerisque ed., *Theodelindæ*. De hac, infra, cap. 42.

^h Ex his verbis nonnulli inferunt ea quæ sequuntur ad an. 13 Theoderici esse revocanda.

ⁱ Is est Agilulfus Langobardorum rex qui et Ago

qui exinde Ermenbergam filiam ejus Theudericus matrimonio sociandam adducerent. Ibi que datis sacramentis, ut a Theudericus ne **609** unquam a regno degradaretur, ipsamque accipiant, et Theudericus Cabillono præsentant, quam ille gaudens diligenter suscepit. Eadem, factione aviæ suæ Brunichildæ, virilem coitum non cognovit. Instigantibus verbis Brunichildæ aviæ et Theudilanzæ ^g germanæ efficitur odiosa. Post anni circulum ^h Theudericus Ermenbergam exspoliata a thesauris in Spaniam retransmisit.

XXXI. Bettericus hæc indignans legationem ad Chlotharium direxit: legatus Chlotharii cum Betterici legato ad Theudebertum perrexit. Iterum Theudeberti legati cum Chlotharii et Betterici legataris ad Agonem ⁱ regem Italiæ accesserunt, et unanimiter hi quatuor reges cum exercitu undique super Theudericum irruerunt, ut regnum ejus auferrent, et eum morte damnarent, eo quod tantam de ipso reverentiam ducebant. Legatus vero Gottorum evectu navali de Italia per mare in Spaniam revertitur. Sed hoc consilium divino nutu non sortitur effectum, quod cum Theudericus compertum fuisset, fortissimè ab eodem despicitur.

XXXII. Eo anno Theudericus, consilio Aridii episcopi Lugdunensis perfidi utens, et persuasus aviæ suæ Brunichildæ sanctum Desiderium de exilio regressum lapidare præcepit: ad ejus sepulcrum miræ virtutes a die transitus sui Dominus integra assiduitate ostendere dignatur. Per quod credendum **C** est, pro hoc malo gesto regnum Theoderici et filiorum suorum **610** fuisse destructum.

XXXIII. Eo ^k anno, mortuo Betterico, Sisebodus successit in Spaniæ regnum, vir sapiens et per totam Spaniam laudabilis valde, pietate plenissimus. Nam et adversus manum publicam ^l fortiter dimicavit. Provinciam Cantabriam ^m Gotthorum regno subegit, quam aliquando Franci possederant. Dux, Francio

dictus est, ut monet Paulus Diaconus lib. iv cap. 1 et 43, de quo vide, supra, notas ad lib. x Hist. Greg. cap. 3.

Passus est sanctus Desiderius Viennensis episcopus anno 607 die x Kalendas Junias, in territorio Lugdunensi ad Calaronam fluvium (*la Chalaronne*). In ipso loco, ubi passus est, nunc existit vicus suo ipsius nomine donatus. De eo Coitius tomo II ad hunc annum fusius disserit, ubi Aridium a sceleribus quæ hic et superioribus capitibus ipsi tribuuntur pluribus vindicare conatur. De sancti Desiderii martyrio legenda est epistola Adonis ad ecclesiam Viennensem, cui ipse sæculo ix præfuit.

^k Hoc caput deest in cod. Colb. quem Mettensem appellat Coitius. Interpolatum tamen dici non potest, quippe quod habetur in veteri exemplari Collegii Claromont., quod sane haud diu post auctoris ætatem descriptum est. Eadem ferme habet auctor appendicis ad Marii Chronicum. Cæterum Sisebodus, seu ut editi habent, Sisebutus Gundemaro Witterici successori substitutus est anno 612: quare emendandus est Fredegarii calculus. Sisebuti laudes vide apud Isidorum, in Chronico, ad æram 630.

^l Id est adversus Romanos, seu imperatorem. Alias sæpius reipublicam appellat, et infra imperii partem.

^m Ad Hispaniam Tarracensem pertinebat, ho

nomine, qui Cantabriam tempore Francorum sub-
exerat ^a, tributa Francorum regibus multo tempore
impleverat. Sed cum a parte imperii fuerat Canta-
bria revocata ^b, a Gotthis, ut supra legitur, præoc-
cupatur, et plures civitates ab imperio Romano Si-
sebodus in littore maris abstulit, et usque fundamen-
tum destruxit. Cumque Romani ab exercitu Sisebodi
trucidarentur, Sisebodus dicebat pietate plenus: Heu
me miserum, cujus tempore tanta sanguinis humani
effusio fitur! Cuicumque poterat occurrere de morte
liberabat. Confirmatum est regnum Gothorum in
Spania per maris littora usque montes Pyrenæos.

XXXIV. Ago rex Langobardorum accepit uxorem,
Grimoaldi et Gundoaldi germanam, nomine Theu-
delindam, ex genere Francorum ^c, quam Childeber-
tus habuerat desponsatam. Cum eam consilio Brun-
nichildæ postposuisset, Gundoaldus cum omnibus
rebus secum germanam Theudelindam in Italiam
transtulit, et in matrimonium Agoni tradidit. Gun-
doaldus de gente nobili Langobardorum accepit uxo-
rem, de qua duos **611** filios accepit, his nomini-
bus, Gundebertum et Charibertum ^d. Ago rex, filius
Autharii regis, de Theudelinda habuit filium, no-
mine Adoaldum [Al. Odoaldum], et filiam, nomine
Gundobergam. Dum Gundoaldus a Langobardis ni-
mium diligeretur, factione Agonis regis et Theude-
lindæ, cum ipsum jam zelo [Al. in zelum] tenerent,
ubi ad ventrem purgandum in balneo ^e sedebat,
sagitta saucius moritur.

AN. DCVII. — XXXV. Anno 43 regni Theuderici,
cum Theudebertus Bilichildem ^f habebat uxorem, C
quam Brunichildis a negotiatoribus mercaverat, et
esset Bilichildis utilis, et a cunctis Austrasiis vehe-

die vulgo Biscaya (*la Biscaye*) dicitur, cujus incolae
nonnulli etiam antiqui auctores Basculos seu Basclos
appellant.

^a Id est, subegerat. Editi, *rexerat*. Boh., *eyerat*;
quare Cointius putat hunc Francionem a Childeberto
et Clotario præfectum fuisse Cantabriæ, quam sube-
gerat, ut colligit ex lib. III Hist. Greg. cap. 29.

^b Aliquot ed., *revocatus*. Porro a parte imperii, id
est, ab exercitu imperatoris; aut certe legendum ad
partem, etc., id est, imperio restituta.

^c Colb. alt. manu, et Ch. al., *Bajuariorum*. Theu-
delinda primum Authario, Agonis seu Agilulfi de-
cessori, nupserat. Vide Paulum Diaconum, lib. III cap.
31, et lib. IV cap. 5 et seqq. Dicitur ex genere Fran-
corum, non solum quod Bajoaria esset tunc sub
Francorum ditone, verum etiam quod aviam habue-
rit, ut multi volunt, Raginrudem, Theodeberti I
filiam. Adde quod matrem habuerit, uti videtur,
Ultradam relictam Theodebaldi regis.

^d Alii: *Haribertum*, quod perinde est.

^e Hinc dictum faldistorium, vulgo *un fautewil*,
quam vocem e Saxonico vocabulo *fald* derivatam
volunt. Vide Gangii Glossarium.

^f Alii, *Belichildis*; et infra, *oerneret*: sed sæpius
legatos Brunichildæ.

^g Ch. et Freh., *placitus*. Ch. al., *Colcunse et Soi-
tense*, vel *Segintense*. Col., Bign., Bar., Ill. et Boch.,
placitum est in Colecensi et Solnitensi fieri. Boh. et
Colb., in *Colerense et Sogintense*. Illi pagi continui
erant, prior in Austria, alter in Burgundia, in quo-
rum finibus habitum est placitum. Sugintensis no-
mine designari videtur *le Suntgaw*, in provincia Ma-
xima Sequanorum versus Elisatiam, quem pagum

menter diligeretur, simplicitatem Theudeberti ho-
neste comportans, nihil se minorem a Brun-
nichilde esse censeret, sed sæpius per legatos Bru-
nichildem despiceret, dum ab ipsa increpabatur,
quod ancilla Brunichildæ fuisset, tandem his et
aliis verbis, legatis discurrentibus, ab invicem
vexarentur, placitum inter Colerensem et Suen-
tensem ^g fitur, ut has duas reginas pro pace inter
Theudericum et Theudebertum conjungerent ad
colloquendum. Sed Bilichildis consiliis Austrasiorum
inibi venire distulit.

AN. DCIX. — XXXVI. Anno 44 regni Theuderici,
beati Columbanus ^h creverat jam passim fama in ci-
vitatibus sive ⁱ in universas Gallias et Germaniæ
provincias: eratque omnium amore laudabilis, om-
nium cultu venerabilis, in tantum, ut Theudericus
rex ad eum sæpe Lussovium ^j veniret, et orationum
suarum suffragia omni cum humilitate deposceret.
Ad quem sæpissime **612** cum veniret, cæpit vir
Dei eum increpare, cur concubinarum adulteriis
misceretur, et non potius legitimi conjugii solami-
nibus frueretur; ut regalis proles ex honorabili
regina procederet, et non potius ex lupanaribus vi-
deretur emergere. Cumque jam ad viri Dei imperium
regis sermo obtemperaret, et se ab omnibus illicitis
segregare sponderet, mentem Brunichildis avixæ,
secunda at erat Jezabelis ^k, antiquus anguis adiit,
eamque contra virum Dei stimulatam superbiam
aculeo excitat, quia cerneret virum Dei Theudericum
obedire. Verebatur enim ne, si abjectis concubinæ
reginam aulæ præfeciisset, dignitatis atque honoris
sui modum amputasset. Evenit ergo ut quadam die
beatus Columbanus ad Brunichildem veniret. Erat

nonnulli superiori Elisatiæ attribuunt. Alter igno-
tus est.

^h Quæ hic habentur usque ad hujus capituli finem,
tisdem omnino verbis leguntur in Vita sancti Colum-
bani per Jonam scripta, num. 31 et seqq., in Actis
sanctorum ord. Benedictini, sæc. II, pag. 17.

ⁱ Sic antiquissima manu emendatum in cod. Clu-
rom., qui alias ut editi, habebat: *Beatus Columba-
nus creverat jam passim fama civitatis suæ in*, etc.
Colb., *fama invitate sua*; et altera manu, *invitante*.

^j Editi cum Colb., *Luxorium*, et sic infra. Ibi Co-
lumbanus monasterium condiderat, quod ex tunc et
sanctitate et monachorum numero percelebre fuit.
Superest nunc cum oppido cognominis, in Burgundiæ
comitatu, vulgo *Luxeul* dictum, congregationi sancti
D Vitoni ord. sancti Benedicti subjectum.

^k Colb. et Clar., *Jezabelis*; Ch. al., *diabolica*. Vet.
ed. Boeh. et cæteri, *secundum vetera et detestabilia*.
Ill., *detestabilis*. Inflictiatur Cointius a Theodorico rege
injustas uxores ductas fuisse, nullamque hujus odii
causam extitisse arbitratur, nisi quod Columbanus a
sui monasterii ingressu sæculares viros, etiam prin-
cipes, ipsamque Brunichildem arcussit, quam solum
causam memorat auctor coetaneus Vitæ sancti
Agiti abbatis Reshacensis. Forte hæc prima fuit jur-
giorum occasio, ex qua, ut fieri solet, aliæ post ea
exortæ fuerunt. Hinc vero mirari subit Patrum no-
strorum religionem in fugiendo sæcularium consor-
tio. Quamvis vero diligentiam in servanda hæc ar-
cendorum sæcularium a monasterii disciplina adhi-
berent, videsis apud Mabillon in præf. sæculi II
Bened. num. 53.

enim tunc apud Brucariacum a villa. Cumque illa cum in aulam venire cerneret, filios Theuderic, quos de adulterinis permutationibus habebat, ad vicum Dei adducit; quos cum vidisset, sciscitatur quid sibi vellent. Cui Brunichildis ait: Regis sunt filii, tu eos benedictione roboras. At ille: Nequaquam, inquit, istos regalia sceptras susceperis scias; de lupanaribus emergerunt. Illa furens parvulos abire jubet. Egrediens vir Dei regiam aulam b, dum limitem transiliret, fragor ex terrore incussit, nec tamen miseræ feminæ furorem compescuit, paratque deinde insidias moliri. Vicinis monasterii per nuntios imperat ut nulli eorum extra monasterii terminos iter pandatur, neque receptacula monachis ejus vel quælibet c subsidia tribuantur. Cernens 613 beatus Columbanus regios animos adversum se permotos, ad eos properat, ut suis monitis miseram pertinaciæ incentivam frangant d. Erant enim tunc temporis apud Spinsiam e villam publicam. Quo cum jam sole occumbente venisset, regi nuntiant virum Dei inibi esse, nec regis domibus metare velle. Tunc Theudericus ait, melius esse virum Dei opportunitis subsidiis honorare, quam Dominum ex servorum ejus offensa ad iracundiam provocare. Jubeat ergo regio cultu opportune [Al. opportuna] parare, Dei famulo dirigere. Itaque venerunt, et juxta imperium regis oblata [Al. oblatam] offerunt. Qui cum vidisset dapes, et pocula cultu regio administrata, inquit quid sibi ista vellent. Dicunt illi: Tibi a rege fore directa. Abominatus ea ait: Scriptum est: *Munera impiorum reprobat Altissimus* (Prov. xv, 8). Non enim dignum est ut famulorum Dei ora cibis ejus polluantur f, qui non solum suis [Al. sua], verum etiam aliorum habitaculis [Al. habitacula] famulis Dei aditum denegat. Illis dictis, vascula omnia in frusta disrupta sunt, vinaque ac sicera solo diffusa, cæteraque separatim dispersa. Pavefacti ministri, rei gestæ casum [Al. causam] regi nuntiant. Ille pavore percussus cum avia diluculo ad virum Dei properat. Precantur de commisso veniam, se in posterum emendare pollicentur. Illis pacatus promissionibus monasterium rediit, sed polliciti vadimonii jura non diu servata violantur g: exercebant miseriarum incrementa, solitoque a Rege adulteria patrarent. Quibus auditis, beatus Columbanus litteras ad eum verberibus h plenar direxit, comminaturque excommunicationem, si emendari dilatando non velle. Ad hæc rursum permota Brunichildis, regis animum

adversus sanctum Columbanum excitat, omnique conata perturbare intendit; oratque proceres aulicos, optimates omnes, ut regis animum contra virum Dei perturbarent: episcoposque sollicitare aggressa, ut de i ejus religione detrahendo, statum regulæ, quam suis custodiendam 614 monachis indiderat, macularent. Obtemperantes igitur aulici regii persuasionibus miseræ reginæ, animum regis contra virum Dei perturbant, cogentes ut accederet ac religionem probaret abactus i. Itaque rex ad virum Dei Lussovium venit, conquestusque cum eo, cur a comprovincialibus moribus descisceret, et intra septa secretiora omnibus Christianis aditus non pateret. Beatus itaque Columbanus, ut erat audax atque animo vigens, talibus objicienti regi respondit: Se consuetudinem non habere ut sæcularibus hominibus et religione alienis famulorum Dei habitacionis pandat introitum. Sed opportuna aptaque loca ad hoc habere parata, quo omnium hospitium adventus suscipiatur. Ad hæc rex: Si, inquit, largitatis nostræ munera et solaminis supplementum capere cupis, omnibus in locis omnium patebit introitus. Vir Dei respondit: Si quod nunc usque sub regularis disciplinæ habenis constrictum [Al. constructum] fuit violare conaris, nec tuis muneribus, nec quibuscumque subsidiis me fore a te sustentaturum. Et si hanc ob causam tu hoc in loco venisti, ut servorum Dei cœmobia destruas, et regularem disciplinam macules, scito tuam regum funditus ruiturum, et cum omni propagine regia periturum [Al. demersurum]. Quod postea rei probavit eventus. Jam enim temerario conatu rex refectorium ingressus fuerat. Illis ergo territis dictis foras celer repedit. Duris post hæc viri Dei increpationibus k rex urgetur. Contra quem Theudericus ait: Martyrii coronam me tibi illaturum speras: non esse me tantæ dementiae scias, ut hoc tantum patrarem scelus, sed potioris consilii tibi scias utilia paraturum, ut qui ab omnium sæcularium moribus disciscit l, qua venerit, ea via repedare studeat. Aulici simul consona voce vota prorumpunt, se habere in his locis non velle, qui omnibus non societuri. Ad hæc beatus Columbanus se dicit de cœnobii septis non egressurum, nisi violenter abstrahatur. Discessit 615 ergo rex, relinquitur virum quemdam procerum, nomine Baudulfum m. Is ergo cum remansisset, virum Dei a monasterio petiit, et penes Vesontionem oppidum ad exsulandum perducit, quoadusque ex eo regalis sententia quod voluis-

a In Vita sancti Columbani *Brocarica* dicitur. Vicus est inter Cabilonum et Augustodunum positus, dictus vulgo *Bourcheresse*.

b Alii, *reginæ aulam*. Infra, *parat quidem inde*.

c Colb. et ed., *vel culibet*.

d Sic Boh.; alii, *miseræ... intentum fragat*.

e Alias, *Spissia*, vulgo *Esposse*, in ver Sinemurum et Montem regalem sita in Burgundiæ ducatu hauri procul a Sereno fluvio, qui post emensum pagum Anisiodorensem Icaunæ jungitur.

f Boh., *est famulorum Dei orationibus, ut his polluantur*, Fréh., *dignus est... is pollentur*. Aliquot ed. vti., *ut famuli Dei muneribus ejus polluantur*

g Fréh., *sed pollicitum vi demoni jurandum non*

diu servatur. Violenter.

h Editi vet., *objurgationibus*.

i Alii, *et de ejus... et statum*. Colb. altera manu, sicut et Jonas in Vita sancti Columbani, *et ut ejus religioni detrahentes statum*, etc. Clarom., infra, *macularet*.

j Chesn., *adactus*. Jonas, *coactus itaque rex*.

k Quæ sequuntur ad hæc verba, *qua venerit*, opem mss. et Jonæ restituimus, quæ in editis mendosa sunt.

l Alii, *recesserat*, aut *discescat*

m Colb., Boh. et plerique ed., *Audulfum*, aut *Adulfum*. Ch. al. et Fréh. al., *procerem, nomine Audulfum*

act decerneret. Post hæc vir Dei cernens, quod nullis A custodiis angeretur, a nulloque molestiam ferret; videbant enim omnes in eo Dei virtutem flagrare, ideoque omnes ab ejus injuriis segregabantur, ne socii culpæ forent; ascendit ergo Dominica die in verticem ardui cacuminis montis illius, ita enim sirus urbis habetur, cum domorum densitas in defuso [Al. diffuso] latere proclivi montis sita sit, prurumpens a ardua in sublimibus cacuminibus, qui, undique ei abscissi fluminis Dovæ b alveo vallante, nullatenus commeanibus viam pandit, ibique usque ad mediam diem expectat, si aliquis iter ad monasterium revertendi prohibeat. Et cum nullus contrarius existeret, ipse per mediam urbem cum suis ad monasterium regreditur. Quo audito, Brunthildis ac Theodericus, quod scilicet ab exilio revertisset, B atrocioribus iræ aculeis stimulantur, jubentes Berthario comiti attentius perquirendum virorum c cum præsidio, simulque et Baudulfum, quem superius dixeram, destinant. Quo cum venissent, beatum Columbanum in ecclesia positum, psallentio d ac orationi deditum cum omni congregatione fratrum, reperiunt; sicque virum Dei alloquuntur: Precamur ut e tam regiis quam etiam nostris obedias præceptis, egressusque eo itinere quo primum his adventasti in 616 locis. At ille: Non enim, inquit, reor placere Conditori ad semel natale solum ob Christi timorem relicum denuo repedare. Cumque nullatenus cerneret sibi virum Dei obaudire, relictis quibusdam, quibus ferocitas animi fortior inerat, Bertharius abscessit. Hi vero qui remanserant virum Dei C hortantur ut illis misereatur, qui ad tale opus patravit infeliciter fuerant relictæ, eorumque periculo consoleret; qui si eum violenter non abstraheret

Chesn. et cæteri, prorumpunt.

b Editi plerique cum Colb., *Deme. Boh., Devæ, Freh., Dentæ, Ch. al., Duvii.* Est Dubis fluvius (*le Doubs*) qui Vesontionem Sequanorum metropolim aluit.

c Colb. et plerique ed., *virum... superius direxerat.*

d Psallentio, id est, ut hodie loquimur, psalmodiæ. Unde non recte emendarunt qui posuere *psallentem.*

e Editi plerique, *ut non tam regis.*

f In Vita sancti Columbanii, *Ragamundus.* Freh., *Raquimundus.*

g Colb. alt. manu sic habet: *Sed admonitus per spiritum quod semel reliquerat ne iterum repeteret, vressum retro retorquens Italiam expetit.*

h Situm est Bobium in valle profundissima in Alpibus Cottis ad fluvium cognominem, haud procul a flumine Trebia et Apennino. Crevit in urbem, episcopali sede donatam anno 1014. Superest tamen adhuc monasterium, licet exiguum, sub congreg. Casinensi. De quo plura videsis in Itinere Italico Mabilloniano, pag. 215. Oblit sanctus Columbanus an. 615, cujus festum Beda et Wandelbertus xi, alii ix kal. Decembris consignant. Eum Paulus Diac. in Gest. Langob., Aimoinus et cæteri laudant.

i In Colb. altera, sed antiqua manu, hæc ad marginem addita sunt, quæ videntur ex anonymo qui Gesta Francorum scripsit sub Theoderico rege desumpta ex cap. 38: *Brunthildis vero regina non cessabat quotidie Theodericum monere dicens: Quare negligis, et quare non requiris thesaurum patris tui ac regnum ejus de manu Theudeberti, cum scias eum non esse fratrem tuum. In adulterio enim de concubina pa-*

mortis eos periculum incurrere. At ille se ait jam sæpius testatum esse, nisi vi abstraheretur, non discessurum. In gemino vallati periculo, undique urgente, formidino, pallium quo indutus erat attingunt; alii genibus provoluti cum Jacymis precantur, ut pro tanti sceleris culpa illis ignosceret, qui non suis desideriis, sed regiis obtemperarent præceptis. Videns itaque vir Dei periculum fore, si suæ severitati satisfacere, cum omni ejulatu atque uerore egreditor, deputatis custodibus, qui quousque ditio- nis suæ regno pellerent, non eum reliquerent. Inter quos primus Ragumundus f erat, qui eum Namuetis usque perduxit. Sicque a regno Theoderici expulsus, iterum Iiberniam insulam repedare disposuit. Sed ut e nulli penitus iter gradiendum sit pontificium, nisi B permissu Altissimi; ipse vero sanctus Italiam expe- tens, monasterium in loco, nomine Bobio h, illuc construens sanctæ conversationis, olenus dierum mig- rat ad Christum i.

AN. DCX. — XXXVII. Anno 15 J regni Theoderici, cum Alesaciones k, ubi fuerat enutritus, præcepto patris sui Childeberti tenebat, a Theudeberto ritu barbaro 617 pervaditur. Unde placitum inter hos duos reges, ut Francorum judicio finiretur, Saloissa l castro instituunt. Ibiq; Theodericus cum scaritis m tantum decem millibus accessit. Theudebertus vero cum magno exercitu Austrasiorum inibi prælium vel- lens committere aggreditur, quod cum undique Theu- dericus ab exercitu Theudeberti circumdaretur, coac- tus atque compulsus Theodericus, timore perterritus, per pactiois vinculum Alsacios ad partem Theude- bertii firmavit; etiam et Suggentenses et Turenses et Campanenses n, quos sæpius repetebat, idemque amisisse visus est. Regressus uterque ad sedes pro-

træ sui procreatus est. His itaque ac talibus incitationi- bus utcumque percitus, cæpit alter in alterum consurgere. Vide, supra, cap. 27.

J Sic mss. et Freh.; at Col., Bign., Bar. et Hoch., mendose, anno 12. Ch. annum non exprimit.

k Id est Elisatiam, seu Alsatiam, provinciam notissimam, ubi apud Marilegium nutritus fuerat Theu- dericus, uti refert Gregorius Turonensis. Ex hoc autem loco vir cl. Obrechtus in Prodromo rerum Alsaticarum merito eorum opinionem rejicit, qui scri- psere Alsatix nomen ante sæculum viii nusquam apud antores reperiri.

l Mirum est quam variis modis scriptum fuerit D hujus loci nomen, qui situs est ad Rhenum inter Ta- bernas et Broconagum, dictus vulgo *Seltz*. Vide No- titiam Valesii ad vocem *Salatio*.

m Mss., *utrumque*. Porro scaritorum nomine mili- tes designari puti, sic a *scara* dictos, qua voce militum cuneus, sive bellatorum acies exprimitur. Hinc vox nostra gallica *escarmouche* profuxit. Vide Alte- serram in hunc locum, et Gangii Glossarium.

n Jam supra diximus, ad caput 55, de comitatu Sug- intensi, vulgo *Suntgw*. Turensis vero, quem incaute Aimoinus Turonensem appellat, videtur esse *le Turgov*, pagus Hëlvetiorum inter pagum Tiguri- num et lacum Constantiensis. Campanensis nomine hic designari putat Coitius eam Campanie partem quæ est circa Sequanæ ripas, supra infraque Tre- carum urbem, quam antea Gunramnus tenuerat. Verum pagus hic memoratus haud procul a Sugin- tinsi et Turensi videtur abfuisse. Ch. al. et Freh. al. habent *Campianenses*

prias. His diebus et Alamanni in pago Aventicensi ^a Ultra-Jurano hostiliter ingressi sunt, ipsumque pagum præstantes, Abbelinus et Herpinus ^b comites cum cæteris de ipso pago comitibus cum exercitu pergunt obviam Alamannis. Uterque phalangæ wangs ^c jungunt ad prælium; Alamanni Trans-Juranos superant, pluritatem eorum gladio trucidant, et prosternunt; maximam partem territorii Aventicensis incendio concremant; plurimorum nimium hominum multitudinem exinde in captivitate duxerunt; reversisque cum præda pergunt ad propria. Theudericus ^d has injurias deinceps integra assiduitate consilium iniebat, quo pacto Theudebertum potuisset opprimere. Eo anno Bilichidia ^e a Theudeberio interstritur. Theudebertus puellam, nomine Theudichildem, accipit uxorem.

AN. DCXI. — Anno 16 ^a Theudericus, Theudericus legationem ad Chlotharium direxit, **618** indicans se contra Theudebertum, eo quod frater suus non esset, hostiliter vel'e aggredere, si Chlotharius in solatio Theudeberti non esset; ducatum Dentelini ^f, quem contra Theudebertum cassaverat, si Theudericus Theudebertum superaret, Chlotharius supra memoratum Dentelini ducatum in suam ditionem reciperet. Hac convenientia a Theudericis et Chlothario, legatis intercurrentibus, firmata, Theudericus movet exercitum.

AN. DCXII. — XXXVIII. Anno 17 Theudericus regis, Lingonas de universis regni sui provinciis mense Maio exercitus adunatur, dirigensque per Andelaum ^g, Nasio castro capto, Tullum civitatem perrexit. Ibiq; Theudebertus cum Austrasiorum exercitu obviam pergens, in Tullensi campania confingit certamine. Theudericus superat Theudebertum, ejusque exercitum prosternit. Casa est de exercitu eodem prælio nimia multitudo virorum fortium. Theudebertus terga vertens per territorium Mettense veniens, transito Vosago, Coloniam fugaciter pervenit. Theudericus post tergum cum exercitu insequens, beatus et apostolicus vir Leonisius ^h, Magancensis urbis episcopus, diligens utilitatem Theudericus, et odiens stultitiam Theudeberti, ad Theudericum veniens dixit: Quod cœpisti perficito, satis te utiliter

^a Aventicum, urbs olim celebris et Helvetiorum caput, hodie ad vicum redacta, episcopum habuit Marium Chronicum scriptorem, qui subscripsit conc. Matise. II an. 585, nunc vero sedes ejus episcopalis Lausannam translata est. A nobis *Atenche*, ab incolis *Uwflisburg* appellatur.

^b Aliquot editi, *Appellinus et Erpinus*; al., *Abbelenus*.

^c Sic mss. Editi aliquot, *ordines*. Et infra, *plurimi eorum*; *Colb.*, *plures tunc*.

^d Alii, *Belichidis*. Erat ipsius Theodeberti uxor, ex cap. 35, supra.

^e Clar. et aliquot Editi, anno 15.

^f Alii, *Denzelini*, et infra.

^g Illic locus, ut jam alias monuimus, priscum nomen retinet, vulgo *Andelot* in Lingonum diœcesi versus Nasium castrum Leconorum, quod nunc in ducatu Barrensi situum ad Ornam flumen. *Naz* vulgo appellatur. Nasium olim celebre fuit, uti patet ex vetustis auctoribus et ex nummis antiquis, qui ibi frequenter

A oportet hujus rei causam expetere. Rustica fabula dicitur, quod cum lupus ascendisset in montem, et cum filii sui jam venare cœpissent, eos ad se in monte vocat, dicens: « Quam longe oculi vestri in unamquamque partem **619** videre prævalent, non habetis amicos, nisi paucos qui de vestro genere sunt. Perficite igitur quod cœpistis. » Theudericus cum exercitu Ardennam transiens Tolbiacum pervenit. Theudebertus cum Saxonibus, Thuringis et cæteris gentibus, quos de ultra Rhenum, vel undique potuerat adunare, contra Theudericum Tolbiacum perrexit, ibique denuo commissum est prælium. Fertur a Francis cæterisque gentibus ab antiquis ⁱ sic forte nec aliquando fuisse prælium conceptum. Ibi cum tanta strages ab utroque exercitu facta est,

B ut phalanges in ingressu certaminis contra se præstantes ^j, cadavera virorum occisorum undique non haberent ubi inclinata jacerent, sed stabant mortui inter cæterorum cadavera stricti quasi viventes. Sed Domino præcedente iterum Theudericus Theudebertum superat, et a Tolbiaco usque Coloniam exercitus Theudeberti gladio trucidatur. Per loca oram terræ cooperuit, ipsoque die Coloniam perrexit, omnesque thesauros Theudeberti inibi recepit. Dirigensque Theudericus ultra Rhenum post tergum Theudeberti Bertharium cubicularium, qui diligenter Theudebertum insequens, cum jam cum paucis fugeret, ipsum captum Bertharius Coloniam conspectui Theudericus præsentat, exutum vestibibus regalibus ^k. Theudebertus exspoliatus, equusque ejus cum stratura regia, hoc totumque Berthario a Theudericis conceditur. Theudebertus vinctus Cabillono destinatur; filius ejus, nomine Meroveus, parvulus, jussu Theudericus apprehensus a quodam per pedem ad petram percutitur, cerebrum ejus capite eruptum amisit ^l spiritum. Chlotharius ducatum Dentelini secundum convenientiam Theudericus integrum suæ ditioni redigit. Ob quam rem Theudericus cum jam toti Austro ^m **620** dominaretur, nimia indignatione commotus, contra Chlotharium exercitum movet.

AN. DCXIII. — Anno 18 regni sui de Austro et Burgundia movere præcepit, legationem prius dirigens, ut se Chlotharius de jam dicto ducatu Dentelini omni

inveniuntur. Certe cum in ea regione versaremur an. 1696, detecta est camera, cujus muri musivo incrustati erant, ex quibus lapilli quadrati inde eruti ad nos delati fuerunt. Illic autem locum male nonnulli Nanceium Lotharingiæ caput esse scripserunt.

^h In Clar. et Ch. al., *Lesio*. Fuit Moguntinus episcopus, quem alio nomine Lindegasius, seu Ludegasium appellatum fuisse Cointius dicit. Sanctus Lindegasius dicitur a Bruscho in catalogo episc. Moguntinorum.

ⁱ Alii, *ab antiquo tam nunquam fuisse prælium factum*.

^j Cod. Clar., *ubi phalanges... præstantur, ut cadavera*.

^k Chesn., *præsentat exhibitum veste regali*, etc. Colb. utranque lectionem habet, et infra aliquot, *cum ferritura*.

^l Sic Clar. semper Austriam designat, Editi variant

modo removeret; alioquin noverit se exercitu Theuderici undique regnum Chlotharii impleturum. Quod verbum, quemadmodum legati nuntiarant, probavit eventus.

XXXIX. Ipso quoque anno jam exercitus contra Chlotharium aggrediebatur, cum Theudericus Mettis profluvium ventris moritur. Exercitus protinus rediit ad proprias sedes. Brunichildis cum filiis Theuderici quatuor, Sigiberto ^a, Childeberto, Corbo, et Meroveo Mettis residens, Sigibertum in regno patris instituere nititur.

XL. Chlotharius, factione Arnulfi et Pippini ^b, vel cæterorum procerum Auster ingreditur. Cumque Autonnacum ^c accessisset, et Brunichildis cum filiis Theuderici Warmaciæ ^d resideret, legatos, his nominibus, Chadoindum et Herponem ^e, ad Chlotharium direxit, contestans ei ut se de regno Theuderici, quod filiis reliquerat, removeret. Chlotharius respondit, et per suos legatos Brunichildi mandabat, iudicio Francorum electorum ^f, quidquid præcedente Domino a Francis inter eosdem iudicabitur, pollicetur sese implere. Brunichildis Sigibertum seniore filium Theuderici in Thoringiam direxit, cum quo ^g Warnacharium majorem domus et Alboenum cum cæteris proceribus destinavit, ut gentes quæ ultra Rhenum sunt attraherent, qualiter Chlothario potuissent resistere. Post tergum indiculum direxit, ut Alboenus cum cæteris Warnacharium interficeret, eo quod se in regnum Chlotharii vellet transferre.

621 Quem indiculum relictum Alboenus disruptum projecit in terram. Inventus est a puero Warnacharii: super tabula cera linita denuo ipse solidatur ^h. Quo indiculo relecto, Warnacharius cernens se vitæ periculum habere, deinceps cogitare cœpit quo pacto filii Theuderici opprimerentur, et in regnum Chlo-

tharius eligeretur. Gentes quæ illic attractæ turrant consilio secreto de solatio Brunichildis et filiorum Theuderici procul fecit abesse: exinde regressi cum Brunichilde et filiis Theuderici, Burgundias appetunt, missis ⁱ per universum Auster discurrentibus, exercitum movere nitentur.

XLI. Burgundiæ farones ^j vero, tam episcopi quam cæteri leudes, timentes Brunichildem, et odium in eam habentes, cum Warnachario consilium iniertes tractabant, ut neque unus ex filiis Theuderici evaderet, sed, eis omnibus oppressis, et Brunichildem dederent, et regnum Chlotharii [Al. Chlothario] expeterent, quod probavit eventus. Cumque jussu Brunichildæ et Sigiberti filii Theuderici exercitus de Burgundia et Auster contra Chlotharium aggrediretur.

XLII. Veniensque Sigibertus in Campaniam territorii Catalaunensis ^k super fluvium Axonam ^l, ibique Chlotharius obviam cum exercitu venit, multos jam de Austrasiis secum habens factione Warnacharii majoris domus, sicut jam olim tractaverat, 622 consentientibus Aletheo patricio, Rocrone, Sigualdo et Eudelane ducibus. Cumque in congressu certaminis debuissent cum exercitu confligere, priusquam præliari cœpissent, signa dantes, exercitus Sigiberti terga vertens redit ad proprias sedes. Chlotharius paulatim, ut convenerat, post tergum cum exercitu sequens, usque Ararim Saogonnam ^m fluvium pervenit. Captis filiis Theuderici tribus, Sigiberto, Corbo et Meroveo, quem ipse de fonte excepit, Childebertus fugaciter ascendens ⁿ, nec unquam postea fuit reversus. Austrasiarum exercitus illæsus revertitur ad proprias sedes. Factione Warnacharii majoris domus, cum reliquis maxime totis proceribus de regno Burgundiæ, Brunichildis ab Herpote comesiabulo de

^a Sic Clar. Ed. cum Boh. et Colb., *Sigiberto*, et sic semper.

^b Arnulfus episc. Mettensis, de quo et Pippino infra.

^c Colb. et Boher. cum Ed. plerisque, *Captonacum*. At hic Autonnacum designatur, vulgo *Andrenach*, oppidulum inter Bonnam et Confluentes sub ditio e archiepiscopi Coloniensis. Captonacum vero palatium fuit haud procul Lutetia dissitum, cujus situs incertus est, nisi sit vicus *Chatou*, prope Sanctum Germanum in Laia. Vide lib. iv de Re Diplomatica num. 29.

^d Urbs notissima, vulgo *Wormes*.

^e Ed. aliquot et Colb., *Erbone*; Boh., *Caduino*.

^f Alii, *electo*. Res majoris momenti iudicio Francorum, id est ordinum seu statuum regni linebantur. Eo capitali sententia damnatus fuit Bernardus Italæ rex, qui adversus Ludovicum Pium patrum suum conjuraverat, quam pœnam temperavit Ludovicus, oculorum orbitate contentus. Huic successit duodecim Parium Franciæ, tum parlamentorum, institutio.

^g Ch., Fréh. et cæteri, *direxit, apud quem Warnacharium, al., Warnharium, Alboinum*.

^h Al., *linitus denuo solidatur*. Hinc Chiffletius in Anastasi Childerici infert reges nostros pugillaribus ceratis usos fuisse, quibus mandata sua (indiculi hic dicuntur) committebant.

ⁱ Colb., *Brunichildis missis.. nitebatur*.

^j Colb. et aliquot Editi, *barones*, quæ vox postea maxime in usu fuit ad designandos regni optimates. Farones autem dicti sunt quod e nobili *fara* editi sint.

Faræ enim generationes sunt, seu lineæ, ut habet lex Langob. lib. iii tit. 14, et monet Paulus Diaconus lib. i Hist. Langobard. cap. 9. Unico verbo legendum esset Burgundæfarones, ut infra cap. 44, et hic Boher., *burgundæfarones*. Etenim sanctus Faro, episcopus Meldensis, Burgundofarus appellabatur, ejusque soror Burgundofara, ut ex eorum Vitis patet in saccul. ii Benedictino.

^k Ch., *Campaniæ territorium Catalaunense*; alii, *Campaniam Catalaunensem*.

^l Editi aliquot cum Boh. et Colb., *Coxoniam*. Item aliquot Ed., mendose, *fluvium Coxoma*. Sed hic designatur Axona (*l'Aisne*), Campaniæ fluvius, qui Suesionibus irrigatis Isaræ permittitur prope Compendium.

^m Clar., *Sauconnam*. Colb., *Sagonnam*, quæ omnia eundem fluvium (*la Sagne*) designant. Unde Fréh. et Chesn. habent *id est Sa-gonnam*.

ⁿ Colb., secunda manu, *fugam iniens ascenso equo nunquam postea visus est*. Huc porro revocandum est id quod narrat Florentinus presbyter Tricastinus in Vita sanctæ Rusticæ abbatissæ Arelatensis, apud Chesnium, tomo i, pag. 535, ubi accusata fuisse dicitur apud Chlotharium, *quod illa occulte regem nutriverit*. Non enim alius est iste rex quam Childebertus hic memoratus. Unde hac accusatione recepta, Chlotharius, ira commotus, diligentissime rei veritatem indagari mandavit; veritus quippe ne ille in patris sui regnum reditum meditaretur.

pago Ultra-Jurano ex villa Urba^a una cura Theudelane germana Theudericus producit, et Chlothario Rionava vico^b super Vincenna fluvio præsentatur. Sigibertus et Corbus filii Theudericus jussu Chlotharii interfecti sunt. Meroveus secretius jussu Chlotharii in Neptrico^c perducitur, eundem amplectens amore, quod ipsum de sancto exceperet lavacro. Ingobodo Graffioni^d commendatur, ubi plures post annos vixit. Chlotharius, cum Brunichildis suo conspectui præsentaretur, et odium contra ipsam nimium haberet, reputans ei eo quod decem reges Francorum per ipsam interfecti fuissent, id est, Sigibertus, et Meroveus, **623** et genitor suus Chilpericus, Theudbertus et filius suus Chlotharius, item Meroveus filius Chlotharii, Theudericus, ejusdemque filii tres, qui ad præsens extincti fuerant, per triduum eam, diversis tormentis affectam, jubet prius camelo per omnem exercitum sedentem perducere, post hæc coma capitis, uno pede et brachio ad vitiosissimi^e equi caudam ligare; ibique calcibus et velocitate cursu membratim disrumpitur^f. Warnacharius in regno Burgundiæ substituitur major domus, sacramento a Chlothario accepto, ne unquam vitæ suæ temporibus degradaretur. In Auster Rado idemque hunc gradum honoris assumpsit. Firmatum est omne regnum Francorum, sicut a priore Chlothario^g dominatum fuerat, cum cunctis thesauris ditioni Chlotharii junioris subicitur, quod feliciter post sexdecim annis^h tenuit, pacem habens cum omnibus gentibus vicinis. Iste Chlotharius patientiam deditus, litteris eruditus, timens Deum, ecclesiarum et sacerdotum magnus munerator, pauperibus eleemosynam tribuens, benignum se omnibus et pietate plenam ostendens. Venatione ferarum nimia assiduitate utens, et postremum mulierum et puellarum suggestionibus nimium annuens, ob hoc quidem blasphematurⁱ a leudibus.

XLIII. Cum anno 30 regni sui Burgundiæ et Au-

^a Plerique Editi, *Urbana cum. Clar. et Ch. al., Orba*. Utrumque nomen *Urba* et *Orba*, apud auctores occurrit, vulgo dicitur *Orbe*, seu *Orbach*, castrum cognominis fluvio impositum in Burgundiæ libero comitatu.

^b Co. b. cum plerisque Editis, in *Novo vico*. Rionavam Cointius interpretatur *Rionne*. Vincenna (*la Vienne*, seu *Vigenne*) in Ararim induit prope Pontem Arleium.

^c Sic semper *Car. At Boh., Ch. et Freh., Neptriam*, al. *Neptrico*, Col., Bign., Bar., Boch. et Ill., *Neustriam*, quibus omnibus eadem Neustria designatur.

^d Graffiones iidem erant ac comites seu iudices pagorum, ut ex variis auctoribus antiquis patet, quos vide-is in Cangii Glossario. Eos autem sic dictos putat Chiffletius in Anastasi Childerici, quod graphiarum regis custodirent. Graviones passim scribuntur, et hodieque Lantgravii apud Germanos nobilissimi habentur.

^e Al., *ferocissimi*, et infra, *comam*.

^f Brunichildem falso a Jona et Fredegario multorum criminum accusatam fuisse pluribus contendit Cointius, quem, si lubet, consule, potissimum ad annum 613, ubi ejus apologiam scribit, ac laudes ejusdem ex variis monumentis congerit. Ejus supplicium describitur quoque in Marii appendice; locum integrum habes in appendice hujus voluminis.

^g Clotarius I, filius Chlodovei, defunctis fratribus et nepotibus suis, monarchiam obtinuerat.

ster regnum arripisset, Herponem [Al. Herpinum] ducem, genere Francum, loco Eudelanii in pago Ultra-Jurano instituit: qui dum pacem in ipso pago vehementer arripisset sectari, malorum nugacitatem reprimens, ab ipsis pagensibus, instigante parte adversa, consilio **624** Alethei patricii et Leudemundi episcopi et Herponis comitis, per rebellionis audaciam Herpo dux interficitur. Chlotharius cum in Alsatia villam, Marolegiam^k cognomento, cum Bertetrude [Al. Bertrude] regina accessisset, pacem sectatus, multos inique agentes gladio trucidavit.

XLIV. Leudemundus quidem episcopus Sedunensis^l ad Bertethrudem reginam veniens secretius, consilio Alethei verba ignominiosa dixit, quod Chlotharius eodem anno omnimodis migraret de sæculo, ut thesauros, quantum poterat, secretissime ad Sedunis suam civitatem transferret, eo quod esset locus tutissimus, et Aletheus esset paratus^m, suam relinquens uxorem, Bertethrudem reginam accipere eo quod es-et regio genere de Burgundionibus, ipse post Chlothariumⁿ posset regnum assumere. Regina Bertethrudis cum hæc audisset, verita ne veritas subsisteret, in lacrymas prorumpens abiit in cubiculam. Leudemundus cernens se hujusmodi verbis habere periculum, fugaciter per noctem Sedunis perrexit. Exinde latenter fuga Lussovium ad domnum Austasium abbatem^o pervenit. Post hæc ab ipso abbate cum domno Chlothario his culpis excusatur, et ad suam reversus est civitatem. Chlotharius Massolaco^p villa cum proceribus residens, Aletheum ad se venire præcepit: hujus consilio iniquissimo comperto, gladio trucidare jussit.

AN. DCXVI. — Anno 33^q regni Chlotharii Warnacharium majorem domus cum universis pontificibus, sed et Burgundæ farones^r Bonogelo villa ad se venire præcepit, ibique cunctis illorum **625** justis petitionibus annuens, præceptionibus roborat.

^h Boh., *per sexdecim annos*. Freh., *post quindecim annos*.

ⁱ id est, vituperatur, gallice *blâmé*, ut jam observavimus.

^j Clesn. et Freh., *Theudelanis* Ch. al., *Eudelanis*.

^k Sic Clarom., optime. Colb. et Cnesn., *Maurolegiam*; Ch. al., *Maurolegico*. Editi plerique, *villam Aurolegiam*. De hac supra diximus.

^l Sic Clarom., at Colb. et Boh. cum Editis plerisque, *Sidonensis*. Et sic inferius, Sednum, vulgo *Sion*, in Valesia, de qua urbe jam diximus.

^m Freh. et Ch., *patricius qui. acciperet*. Ed. nonnulli, et sic semper, *Bertrudem*, al. *Bertrudem* appellant.

ⁿ Colb. et alii Editi, *sub Chlotario*. Freh. *ipsa sub Chlotario*.

^o Editi plerique, *ad domum Austasii abbatis*. Sic et Colb., qui cum Freh. et Ch. al. habet *Austrasii*. Is est sanctus Eustasius beati Columbani successor, cujus vita ex Jona habetur sæculo ii Bened. inter Acta Sanctorum, ad annum 625.

^p Clar., *Masolacum*. Hujus villæ situs ignotus est. Vide lib. iv de Re Diplomat.

^q Sic Clar. Cæteri omnes cum Aimoino, anno 24, id est, 617.

^r Sic Clar.; at Colb. cum Edit., *pontificibus Burgundiæ et faronibus*. Boh., *Burgundiæ faronis*. Canon decem ex cod. ms. Rheimensis Ecclesiæ refert l'e-

XI.V. Langobardorum gens quemadmodum tributa A duodecim millia solidorum ditiori Francorum annis singulis dissolvebant, referam; vel quo ordine duas civitates, Augustam et Siuslum ^a cum territoriis a parte Francorum cassaverant, non abscondam. Defuncto Clep ipsorum ^b principe, duodecim duces ^c Langobardorum duodecim annis sine regibus transigerunt. Ipsoque tempore, sicut supra scriptum legitur, per loca in regnum Francorum proruperunt; pro ea præsumptione in compositione Augustam et Siusium civitates cum integro illorum territorio et populo, partibus Guntchramni tradiderunt. Post hæc legationem ad Mauricum imperatorem dirigunt; ii duodecim duces singulos legatarios destinant, pacem et patrociniū imperii petentes. Idemque et alios legatarios duodecim ad Guntchramnum et Childebertum destinant, ut patrociniū et defensionem Francorum habentes, duodecim millia solidorum annis singulis his duobus regibus in tributa implerent, vallem cognomento Ametegis partibus Guntchramni cassantes, ut his legatis, ubi plus congruebat, patrociniū sibi firmarent. Post hæc integra devotione patrociniū eligunt Francorum. Nec mora, post permissa Guntchramni et Childeberti Autharium ^d ducem super se Langobardi sublimant in regno. Alius Autharius idemque dux, cum integro suo ducatu se ditiori tradidit imperii, ibique permansit, et Autharius **626** rex tributa quæ Langobardi ad partem Francorum sponderant, annis singulis reddidit. Post ejus discessum filius ejus Ago ^e, in regnum sublimatus, similiter impluisse dignoscitur.

AN. DCXVII. — Anno 54 ^f regni Chlotharii, legati tres nobiles ex gente Langobardorum Agulfus, Pom-

trus Delalande in Supplemento antiquorum Conciliorum Gallie, pag. 62, ad an. 618, quos in hac synodo conditos existimat. Complures sub nomine Bonegesili villæ faciunt situm istius incertum, quæ regia fuit; vulgo dicuntur *Boneil*. Hic Cointius designari vult eam quæ in Briegio prope Matronam sita est haud procul a Calensi monasterio; alii alteram in agro Parisiensi positam. Vide lib. iv de Re Diplomati.

^a Ea est augusta Prætoria Silassorum, vulgo *Aoust*; Suisium vero, seu Segusium, *Suce*; quæ antea ex Italia Transpadana, tum in Liguria censabantur, post hanc cessionem ad Burgundiam pertinere. Vide Valesii notitiam. Ed., infra, ad partem.

^b Freh., *Clepios summo*. Ch., *Clepeo summo*. Al. Ed., *Clepios principe*.

^c Paulus Diac. triginta quinque duces fuisse scribit lib. ii cap. 32.

^d Colb. et aliquot Ed., *Chlotharium*. Alii, cum *Chlothario*. Vide lib. iii Hist. Lang. Paul. Diac.

^e Ago seu Agulfus Autharii filius non fuit. Unde hæc ad Adolaldum Aponis filium revocanda esse conjicit Valesius. Sed Fredegarius putavit Agonem Autharii fuisse filium, quod et in regno successisset.

^f Sic Clarom. Cæteri, anno 55, qui est 618.

^g Alii, *Agulfus*, *Pompeius*, *Guto*. Ago autem, secundum Cointii calculum, tunc defunctus erat. Si tamen, ut aliis placet, an. 592 thronum subit ad annos 25, ut scribit Paulus Diac., ad hunc annum 617 pervenit, indeque firmabitur cod. Clarom. lectio.

^h Alii, *Hunus*, seu cum Colb., *Chunus*. Porro Warnacharius erat major domus in Burgundia, Gunde-

pegius, et Gauto, ab Agone ^s rege ad Chlotharium regem destinantur, petentes ut illa duodecim millia solidorum, quæ annis singulis Francorum ærariis dissolvebant, debuissent cassari, exhibentes ingeniose secretius tria millia solidos, ex quibus Warnacharius mille, Gundelandus mille, et Chucus ^h mille acceperunt: Chlothario vero triginta sex ⁱ millia solidorum insimul exhibebant. Quare consilio superscriptorum, qui occulte exeniati fuerant, Chlotharius ipsa tributa a parte Langobardorum cassavit; et amicitiam perpetuam cum Langobardis sacramentis et pactis firmavit.

AN. DCXVIII. — XLVI. Anno 35 ^j regni Chlotharii Bertethrudis regina moritur, quam unico amore dilexerat Chlotharius, et omnes leudes bonitatem ejus cernentes vehementer amaverant.

AN. DCXXII. — XLVII. Anno 39 ^k regni Chlotharii, Dagobertum filium suum consortem regni facit, eumque super Austrasias regem instituit, retinens sibi quod Ardenna et Vosagus ^l versus Neuster et Burgundiam excluderent.

AN. DCXXIII. — XLVIII. Anno 40 regni Chlotharii, homo quidam, nomine Samo, natione Francus, de pago Sennonago ^m plures secum negotiantes ascivit, ad **627** exercendum negotium in Sclavos ⁿ, cognomento Winidos, perrexit. Sclavi jam contra Avares, cognomento Chunos ^o, et regem eorum Gaganum coeperant rebellare. Winidi Befulci ^p Chunis fuerant jam ab antiquitus, ut cum Chuni in exercitu contra gentem quamlibet aggrediebant, Chuni præ castris adunato illorum exercitu stabant, Winidi vero pugnabant; si vero ad vincendum prævalebant, tunc Chuni prædas capiendum aggrediebant; sin autem Winidi superabantur, Chunorum auxilio fulti vires

lanens in Neustria et forte Chucus in Austria Radoni supra memorato successerat.

ⁱ Freh. et Chesn., *triginta quinque*.

^j Sic Clar.; at Colb. habet 58. Boh., Ches. et Freh. cum Anonymo et Almoine, 56; alii Ed., 50. Beretrudem nonnulli volunt in ecclesia sancti Petri, nunc sancti Audoeni, Rotomagi, sepultam fuisse, ubi jacet Aldetrudis altera ejusdem regis uxor. Sed Beretrudem apud sanctum Germanum a Pratis sepultam fuisse non solum probat aliorum scriptorum auctoritas, sed evincit ejus sepulcrum, quod aliquot abhinc annis erutum, cum cæteris regum tumulis in ejusdem ecclesiæ presbyterio collocatum est, cum lapide qui ejus effigiem recenter sculptam repræsentat.

^k Ita Clar., Colb. et Alex. cum Almoine, anonymo, Valesio et cæteris. Edili tamen, anno 58.

^l Silvæ notissimæ, *les bois d'Ardenne et de Vosges*.

^m Ed. plerique in margine habent *Sennonico*, quod forte Senones (*Sens*) celebrem in Gallia populum hic designari putarent. At alii malunt hunc locum interpretari de pago Senonago (*Sengaw*), in Hannoveria, ubi Sonogia, nostris *Soignies*, habetur.

ⁿ Eorum provinciæ, hodieque Marchia Winidorum, Sclavonia, et Carinthia dicuntur. De Winidis et ejusmodi gentibus barbaris, eorumque originibus legenda Hugonis Grotii prolegomena in Historiam Gotthorum, etc.

^o Alii, *Hunnos*, et sic semper.

^p Freh. al., *Bifulci*, sic dicti sunt, quod hic pagaverent; et infra sicut Ches. al., *Præfulci*

resumebant. Ideo Befulci vocabantur a Chunis, eo quod duplici in Congregatione certaminis vestigia facientes ante Chunos præcederent^a. Chuni ad hiemandum annis singulis in Sclavos veniebant; uxores Sclavorum et filias eorum stratu sumebant; tributa super alias oppressiones Sclavi Chunis solvebant. Filii Chunorum, quos in uxores Winidorum et filias generaverant^b, tandem non sufferentes hanc inultam ferre et oppressionem, Chunorum dominationem negantes, ut supra memini, cœperant rebellare. Cum in exercitu Winidi contra Chunos fuissent aggressi, Samo negotians, de quo memoravi superius, cum ipsis in exercitu perrexit, ibique tanta ejus fuit utilitas, ut mirum fuisset, et nimia multitudo de Chunis gladio Winidorum trucidata fuisset. Winidi cernentes utilitatem Samonis, eum super se eligunt regem, ubi triginta quinque annos regnavit feliciter. Plura prælia contra Chunos suo regimine Winidi gesserunt, suo consilio et utilitate Winidi semper superarunt. Samo duodecim uxores ex genere Winidorum habebat, de quibus viginti duos filios et quindecim filias habuit.

XLIX. Ipsoque anno 40 Chlotharii, Adaloaldus rex Langobardorum filius Agonis regis, cum patri suo successisset **628** in regno, legatum Mauricii imperatoris, nomine Eusebium, ingeniose ad se venientem benigne suscepit. Inunctus in balneo nescio quibus unguentis ab ipso Eusebio persuadebatur; et post hanc unctionem nequidquam aliud, nisi quod ab Eusebio hortabatur, facere poterat. Persuasus ab ipso ut primates et nobiliores cunctos in regno Langobardorum interficere ordinaret, eisdem extinctis, se cum omni gente Langobardorum imperio Mauricii traderet. Quod cum jam duodecim ex eis, nullis culpis exstantibus, gladio trucidasset, reliqui cernentes eorum esse vitæ periculum, L. Charoaldum ducem Taurinensem, qui germanam Adaloaldi regis habebat uxorem, nomine Gundebergam, omnes seniores et nobilissimi Langobardorum gentis uno conspirantes consilio, in regnum eligunt sublimandum. Adaloaldus, veneno hausto^c, interiit. Charoaldus statim regnum arripuit. Taso unus ex ducibus Langobardorum cum ægeret Tuscanam^d provin-

ciam, superbia elatus, adversus Charoaldum regem cœperat rebellare.

LI. Gundeberga regina cum esset pulchra aspectu, benigna in cunctis, et pietate pleuissima, Christiana, elemosynis larga, præcellente bonitate ejus, diligebatur a cunctis. Homo quidam, nomine Adalulfus, ex genere Langobardorum, cum in aula palatii assidue ad obsequium regis conversaretur, quadam vice ad reginam veniens, cum in ejus staret conspectu, Gundeberga regina eum sicu. et cæteros diligens, dixit honestæ staturæ Adalulfum fuisse formatum. Ille hæc audiens ad Gundebergam secretius ait, dicens: Formam status mei^e laudare dignata es, strati tuo jube me subjungere. Illa fortiter denegans, eumque despiciens in faciem expuit. Adalulfus cernens **629** se vitæ periculum habere, ad Charoaldum regem protinus occurrit, petens ut secretius quod ad suggerendum habebat, exponeret. Loco accepto, dixit ad regem: Domina mea regina tua Gundeberga apud Tasonem ducem secretius tribus diebus locuta est, ut te veneno interficeret, ipsumque sibi conjugatum sublimaret in regnum. Charoaldus rex his mendacis auditis credens, Gundebergam in Caumello^f castro in unam turrem exsilio trudit. Chlotharius legatos dirigens ad Charoaldum regem, inquirens qua de re Gundebergam reginam parentem Francorum^g humiliasset, ut exsilio retrudisset. Charoaldus his verbis mendacibus quasi veritate subsisterent, respondit. Tunc unus ex legatariis, nomine Ansoaldus, non quasi injunctum habuisset, sed ex se ad Charoaldum dixit: Liberare poteris de blasphemia [*Id est, blâme*] hanc causam; jube illum hominem qui hujusmodi verba tibi nuntiavit armari, et procedat alius de parte reginæ Gundebergæ; quique armatus ad singulare certamen, ut judicio Dei^h, his duobus confligentibus, cognoscatur utrum hujus culpæ reputationis Gundeberga sit innoxia, an fortasse culpabilis. Cumque hæc Charoaldo regi et omnibus primatibus palatii sui placuissent, jubet Adalulfum armatum conflictum alire certaminis, et de parte Gundebergæ procurrentibus consobrinis Gundebergæ et Aribertoⁱ, homo, nomine Pitto, contra Adalulfum armatus aggreditur.

^a Editi ut plurimum, *certamine utebantur. Chuni*, etc.

^b Alii, in *uxoribus.... et filiabus generabant.*

^c Sic Ch. et Freh.; alii Ed., *veneno infectus*. Clar. et Freh. al., *auctus*. Item et Freh. al., *unctus*. Et infra Taso apud Ches. al. dicitur *Taro* et *Aso*, et sic infra.

^d Sic Clar. Freh. al. et Ches. al., id est, *Tusciam*. Alii in *Tuscanam*. Al., *teneret*. De Tasonis neve, infra, num. 69. Charoaldus a Paulo Diac. lib. iv appellatur Rodoaldus, et sic Ch. al.; sed veteres præmittabant litteram H, et Chroaldum pronuntiabant. Si tamen recta temporum series observetur, hic Arioaldus fuit, cui Rotharis, quem infra noster auctor Chlotharium appellat, successit, et huic Rodoaldus. Sed que hic de Charoaldo dicuntur, tribuuntur infra, cap. 70 et 71, Chrotario. Et quidem Fredegarius Langobardorum historiam omnino perturbat. De ea legendi Pauli Diaconi sex libri.

^e Alii, *staturæ meæ*.

^f Alii, *Camello*. Est Laumellum, hodie vicus ex-guns in Insubria, *Lumello* dictus.

^g Erat Agitulfus regis et Theodelindæ filia, ex Paulo Diac. lib. iv cap. 49. Theodelinda vero filia erat Garibaldi Bajoariorum ducis et Waldradæ, Theobaldi Francorum regis relicte. Vide supra, cap. 34.

^h Judicium Dei appellabant singularia certamina, examina per ignem aut aquam, etc., quibus ad detegendam veritatem occultam tunc utebantur, quod persuasum haberent ejusmodi probationibus Deum rei veritatem etiam miraculo, si opus esset, certo manifestaturum. De ejus generibus variisque ritibus quibus fieri solebat, quando etiam permissum aut vetitum fuerit, fuse disserit Cangius in Glossario, quem consule.

ⁱ Colb., Ch. et Freh., *Ariberto*, unde editi, *Chariberto*. Paulus loco laudato scribit injuriam huic a Carcello ipsius reginæ servo fuisse vindicatum.

Cumque conflixissent certamine, Adalulfus a Pittone interficitur. **630** Gundeburga statim de exilio nost annos tres regressa sublimatur in regnum.

AN. DCXXIV. — LII. Anno 41^a Chlotharii regis, cum Dagobertus jam utiliter regnaret in Auster, quidam ex proceribus de gente nobili Ayglolfinga^b, nomine Chrodoaldus, in offensam Dagoberti cadens, instigantibus beatissimo viro atque pontifice Arnulfo, et Pippino majore domus^c, seu et cæteris prioribus [Al., primoribus] sublimatis in Auster, eo quod esset ipse Chrodoaldus rebus plurimis ditatus, cæterorum facultatum cupiditate pervasor, superbix deditus, elatione plenus, nec quidquam boni in ipso reperiebatur. Cumque Dagobertus ipsum jam vellet pro suis facinoribus interficere, Chrodoaldus ad Chlotharium terga vertit, ut suam cum filio vitam obtinere dignaretur. Chlotharius cum Dagobertum vidisset, inter cæteras colloquutiones Chrodoaldo vitam precatur. Dagobertus promittens, si id quod male gesserat emendaret, Chrodoaldus vitæ periculum non haberet; sed nulla exstante mora, cum Chrodoaldus cum Dagoberto Treveris [Al., reversus] accessisset, jussu Dagoberti interfectus est: quem Bertharius homo Scarponensis^d evaginato gladio ad ostium [Al., postitium] cubiculi capite truncavit.

AN. DCXXV. — LIII. Anno 42 regni Chlotharii, Dagobertus cultu regio, ex [Al., et] jussu patris honeste cum leudibus in Clippiaco non^e procul Parisius venit, ibique germanam Sichildæ reginæ^f, nomine Gomatrudem, in conjugium accipit. Transactis nuptiis, die tertia inter Chlotharium et Dagobertum filium suum **631** gravis orta fuit intentio. Petebat enim Dagobertus cuncta quæ ad regnum Austrasiorum pertinebant suæ ditioni velle recipere, quod Chlotharius vehementer denegabat eidem ex hoc nibili velle concedere. Electis ab his duobus regibus duodecim Francorum^g proceribus, ut eorum disceptatione hæc finiretur intentio, inter quos et dominus Arnulphus pontifex Mettensis cum reliquis episcopis eligitur, qui benignissime, ut sua erat sanctitas, inter patrem et filium pro pacis loquebatur concordia,

^a Bollandus monet in Comment. ad Vitam sancti Pippini, die 21 Febr., hoc caput in aliquot scriptis deesse, exstat tamen in nostris.

^b Ed. plerique, *Anglolfinga*, nomine Rodoaldus, seu Charoaldus. Bollandus, loco laud., habet *Agilolfinga*, sive, ut ipse exponit, *Boica*. Historiam Agilolfingicæ familiæ, ex qua Guelforum aliarumque nobiliorum Germanicæ familiarum originem repeti debere censet, fuse descripsit Bucelinus monachus Weingartensis tomo II Germanicæ sacr. r.

^c Ex his duobus viris sanctissimis, de quibus infra passim agitur, prior fuit episcopus Mettensis, alter laicus, e quibus prodiit secunda regum nostrorum stirps. Ansegisus quippe sancti Arnulfi filius uxorem duxit Beggam Pippini filiam, ex qua suscipit Pippinum Heristallensem, qui pater fuit Caroli Martelli, ex quo ortus est Pippinus Brevis, Caroli Magni pater.

^d Scarpona vetus est Lotharingicæ castrum, nunc in vicum redactum et vix notum, ad Mosellam, sequileuca distans a Ponte Montionis, versus Nanceium, vulgo *Sarpeigne* dictum, haud procul a Custodia Dei

tandem a pontificibus, vel sapientissimis viris proceribus, pater pacificatur cum filio; reddensque ei solidatum quod aspexerat ad regnum Austrasiorum, hoc tantum exinde quod citra Ligereum vel in Provincia partibus situm erat, suæ ditioni retinuit.

AN. DCXXVI. — LIV. Anno 43 regni Chlotharii Warnacharius major domus moritur^g. Filius ejus Godinus animi levitate imbutus novercam suam Bertanem eo anno accepit uxorem: unde Chlotharius rex adversus eum nimio furore permotus, jubet Arneberto duci, qui Godini germanam uxorem habebat, eum cum exercitu interficere. Godinus cernens suæ vitæ periculum, terga vertens cum uxore ad Dagobertum regem perrexit in Auster, et in ecclesia sancti Apri^h regio timore perterritus, fecit confugium. Dagobertus per legatos pro ejus vita sæpius Chlotharium regem deprecabatur: tandem a Chlothario promittitur Godini vita concessa, tamen [Al. tantum] ut Bertanem, quam contra canonum instituta uxorem acceperat, relinqueret. Cumque ipse reliquisset, et reversus esset in regnum Burgundiæ, Berta continuo ad Chlotharium perrexit, dicens: Si Godinus conspectui Chlotharii præsentatur, ipsum regem vellet interficere. Godinus jussu Chlotharii per præcipua loca sanctorum, domni **632** Medardi Successionas et domni Dionysii Parisius ea præventionis sacramenta daturus adducitur, ut semper Chlothario deberet esse fidelis, ut congrue locus esset repertus, quo pacto separatus a suis interficeretur. Chramnulfusⁱ, unus ex proceribus, et Waldebertus domesticus dicentes ad Godinum ut Aurelianus in ecclesia sancti Aniani, et Turonis ad limina sancti Martini ipsum sacramentum adhuc impleturus adiret. Quod cum in suburbano Carnotis, Chramnullo indicante et transmittente, hora prandii in quamdam villulam venisset, ibique Chramnulfus et Waldebertus super ipsum cum exercitu irruunt, eumque interficiunt; et eos qui cum ipso adhuc restiterant, quosdam interficiunt, aliosque expoliatos in fugam vertentes relinquunt. Eo anno Palladius ejusque filius Sidocus, episcopus Aelosani^j, incusante Aighynane duce, quod

(Doulewart) situm.

^g Mss., *Clippiaco procul*. In Clar. tres litteræ ex industria detractæ sunt. Superest, *leudibus nec... Clippiaco procul*. Vet. Ed., præter Freh., *de Pisto procul*. Clippiacum, vulgo *Clichy*, situm est in agro Parisiensi prope Sequanam; ubi defunctus est sanctus Andoenus. Vide lib. iv de Re Diplomatica num. 36. Cæterum id apud Romiliacum contigisse, infra, cap. 58, dicitur.

Hæc fuit ipsius Chlotharii uxor.

^h Hinc collige alium esse ab isto Warnachario illum qui, partes Agrestii contra sanctum Eustasium Luxoviensem abbatem tueri volens, in conc. Matiscou. an. 622 repentina morte interiit.

ⁱ In suburbio Tullensi, *Saint-Evre*, cujus urbis fuerat episcopus, ubi exstat abbatia ordinis Benedictini sub congregatione sancti Vitoni.

^j Colb., *Ramnulfus*.

^k Boh. et Colb. cum aliquot Ed., *Sedocus episc. Tolosanus*; al., et *Sedocus*. Aimoinus, lib. iv cap. 14, *Sedocus Tholosatum episcopus*. Chesn. et Coingt., *Senocus evisc. Elosanus*. Is est qui anno præcedenti

rebellionis Wasconorum fuissent conscii, exilio retruduntur. Boso filius Audoleni, de pago Stampinsi, jussu Chlotharii ab Arneberto duce interficitur, reputans ei stuprum cum Sigihilde regina. Eo anno Chlotharius cum proceribus et leudibus Burgundiæ Treccassis^a conjungitur, cum eos sollicitasset, si velent mortuo jam Warnachario alium in ejus honoris gradum sublimare. Sed omnes unanimiter denegantes se nequaquam velle majorem domus eligere, regis gratiam obnixè petentes cum rege transigere.

AN. DCXXVII. — LV. Anno 44 regni Chlotharii, cum pontifices et universi proceres regni sui, tam de Neuster quam de Burgundia, Clippiaco ad Chlotharium pro utilitate regia et salute patriæ conjunxissent, ibique homo, nomine Ermenharius^b, qui gubernator palatii Chariberti filii Chlotharii erat, a pueris Ægynanis genere Saxonorum optimatis interficitur, pene fuerat exinde nimia multorum strages secuta, nisi, 633 patientia^c Chlotharii interveniente simul et hæc curante, fuisset repressum. Ægyna jubente Chlothario in Monte-Mercori^d resedit, plurimum secum habens multitudinem pugnatorum. Brodulfus^e avunculus Chariberti exercitum undique colligens, super ipsum cum Chariberto volebat irruere. Chlotharius ad burgundefarones^f specialius jubet, ut cujus pars suum volebat defugere judicium, eorum instantia et viribus opprimeretur. Ea pactione uterque jussione regia pacantur.

AN. DCXXVIII. — LVI. Anno 45 regni sui Chlotharius moritur, et in suburbano Parisius in ecclesia sancti Vincentii sepelitur^h. Dagobertus cernens genitorem suum fuisse defunctum, universos leudes, quos regebat in Auster, jubet in exercitu promovere: missos in Burgundia et Austerⁱ direxit, ut suum deberent regimen eligere. Cumque Rhemis venisset, Suessionas peraccedens^j omnes pontifices et leudes de regno

Rhemensi concilio sub Sonnatio præsule interfuerat. In cod. Clarom. ubi prima manu *Ælosani*, secunda manu et quidem antiqua positum est *To* supra diphthongum *Æ*. Senocus ultimum locum in catalogo Elusæ episcoporum occupat. Hæc tamen sedes stetit usque ad sæculum IX, quo Elusa a Nortmannis excisa, ejus diocæsis cura Ausciensi episcopo commissa est, qui exinde Novempopulaniæ metropolitani dignitatem obtinuit.

^a Ches., *Treccassinis*; al., *Treccas suis*. Treccæ, vulgo *Troyes*, in Campania, quæ etiam urbs Tricassium dicitur. Ex hoc loco patet jam tunc a regni proceribus Majores domus fuisse electos.

^b Cod. Clar., *Ermarius... Gariberto*, pro *Chariberti*. Boh.; *Gariberto et filio Chlotharii... obtimate*.

^c Editi, *præsentia*.

^d Sic Clar., Boh., *Mercoris*; at Colb. habet *Monte Cori*. F. eh. et Ch., *Monte Mercomire*; cæteri, *Monte Mercurii*. Hunc, qui etiam alias dicitur *Montis Martii*, juxta Parisios situm, hodie a sanctis Dionysio et sociis martyribus Montem Martyrum (*Montmartre*) appellamus.

^e Sc Clar. et Freh. Tot diversis fere modis scriptum reperitur hujus viri nomen, quot habentur codd. scripti et Ed. *Brunulfus*, *Produlfus*, *Rudulfus*, *Hradulfus*. Et infra Clar., *Airiberti*; Colb., *Hariberti*; Boh., *Ariberti*. Et sic infra cap. sequenti.

^f Editi, ut supra, *Burgundiæ barones*.

^g Sic Colb., Boh., *Chronic.* sancti Benigni et om-

nibus Burgundiæ inibi se tradidisse noscuntur. Sed et Neustrasii^k pontifices et proceres plurima pars regnum Dagoberti visi sunt expetisse. Charibertus frater suus nitabatur, si potuisset regnum assumere, sed ejus voluntas pro simplicitate parum sortitur effectum. Brodulfus volens nepotem stabilire in regnum, adversus Dagobertum muscipulare cœperat, sed hujus rei vicissitudinem probavit eventus.

LVII. Cumque regnum Chlotharii tam Neptrico^l quam Burgundiæ a Dagoberto fuisset præoccupatum, captis thesauris et suæ ditioni redactis, tandem misericordia motus, consilio sapientium usus, citra Ligorem et litem 634 Spaniæ, qui ponitur partibus Wasconicæ, seu et montis Pyrenæi^m pagos, et civitates, quod fratri suo Chariberto ad transigendumⁿ, ad instar privato habitu, ad vivendum potuisset sufficere, noscitur concessisse Pagum Tholosanum, Catorcinum, Agennensem, Petrocœrum et Santonicum, vel quod ab his versus montes Pyrenæos excluditur, hoc tantum Chariberto regendum concessit, quod et pactionis vinculum straxit, ut amplius Charibertus nullo tempore adversus Dagobertum de regno patris repetere præsumeret. Charibertus sedem Tholosæ eligens, regnat in parte provinciæ Aquitanicæ^o. Post annos tres^p postquam regnare cœpisset, totam Wasconiam cum exercitu superans, suæ ditioni redigit, aliquantulum largius fecit regni sui spatium.

AN. DCXXVIII. — LVIII. Dagobertus cum jam annos 7 regnaret, maximam partem patris regni, ut supra memini, assumpsit, Burgundias ingreditur. Tanto timore pontifices et proceres in regno Burgundiæ consistentes, seu et cæteros leudes adventus Dagoberti concusserat, ut a cunctis esset admirandum. Pauperibus justitiam habentibus gaudium vehementer irrogaverat. Cumque Lingonas civitatem venisset, tanta in universis leudibus suis, tam sublimibus quam pau-

nes Editi. Clar. tamen habet 46.

^h Corpus ejus in tumulo lapideo inclusum jacet nunc prope majus altare cum aliis regibus in eadem basilica sepultis.

ⁱ Legendum haud dubie *Neuster*.

^j Sic mss., præter Boh. qui habet *Remus venisset suggestiones peraccedens*. Ch. et Freh., *venisset per suggestiones accedens*. Anonymus, qui gesta Dagoberti scripsit, habet *cumque Remis venisset, suggestio peraccedens*. Et isto modo hic legi debere contendit D Cointius. Nostram lectionem habet *Chronicum sancti Benigni*.

^k Nonnulli Ed., *sed et Austrasii*.

^l Ch. al., *Neptreicum*. Boh., *Neptreico.... ad Dagobertum*.

^m Alii, *et montes Pyrenæos*. Citra Ligerim appellat Fredegarius quod nos Parisiis ultra diceremus. Cæterum prima hac vice natu minor a paterno regno exclusus fuit, quæ consuetudo sensim invalescens in legem tandem transit. Vide Vales. lib. XIX *Ref. Francie*.

ⁿ Boh. habet, *Chariberto ad transigendum potuisset sufficere, concessit, cæteris omissis*.

^o Chesn. et Freh. al., *Equitanicæ*; at alii Ed., *Aquitanicæ*.

^p Anno 3 regni obiit. Confer cap. 67.

peribus ^a iudicabat justitia, ut crederetur omnino fuisse Deo placibile: ubi nullum intercedebat primum, nec personarum acceptio, nisi sola dominabatur justitia, quam diligebat Altissimus. Deinde aggressus Divionem, imoque et Latona ^b residens aliquantulis diebus, tanta intentione **635** ad universum regni sui populum justitiam iudicandi ^c posuerat. Illius benignitatis desiderio plenus nec somnum capiebat oculis, nec cibis satiabatur, intentissime cogitans ut omnes cum justitia recepta de conspectu suo læti remearent. Eodem die quo de Latona ad Cabillonum deliberat properare, priusquam lucesceret balneum ingrediens, Brodulfum avunculum fratris Chariberti interficere jussit, qui ab Amalgario ^d et Arneberto ducibus, et Willibado patricio interfectus est. Cumque Cabillono, ubi justitiæ amore qua creperat perficiendæ Dagobertus dirigit intentione, post per Augustodunum, Antissioderum pergens, per civitatem Senonas Parisius venit, ibique Gomatrudem reginam Romiliaco ^e villa, ubi ipsam in matrimonium acceperat, relinquens ^f, Nantechildem, unam ex puellis de ministerio ^g accipiens, reginam sublimavit. Usque eodem tempore ab initio quo regnare cœperat, consilio primitus beatissimi Arnulfi, Mettensis urbis pontificis, et Pippini majoris domus usus, tanta prosperitate regale regimen in Auster regebat, ut a cunctis gentibus immenso ordiæ laudem haberet. Timorem vero sic fortem sua concusserat utilitas, ut jam devotione arripereut suæ se tradere ditioni, ut etiam

^a Ex hoc loco infert Cointius vocem *leudes* non-nquam subditos omnes designasse, quæ alias laicus, prout sacerdotibus opponuntur, significat, ut patet ex cap. 1 Chronici Fredeg. Ut plurimum tamen vassallos regis specialiter designat, qui postea *barones* appellati fuerunt, ut jam observavimus. Vide Henrici Spelmanni et Cangii Glossaria.

^b Ab ecclesiæ suæ patrono nomen habet *Saint-Jean de Laône*, supra fluvium Ararim.

^c Ed. aliquot, *justitia iudicandum*.

^d Is fuit dux Burgundiæ Cisjuraniæ, monasterii Besuensis prope Divionem fundator, cui filium suum Waldalenum, Luxoviensem monachum, abbatem præfeci curavit; et Donatiaci prope Vesoutionem, pro monialibus, cujus Adalfinda ipsius filia prima abbatisa fuit. De his Chronic. Besuense tomo I Spicil. Acheriani.

^e Nunc suburbio parisiensi sancti Antonii contigua est, vulgo *Reuilly*. Confer cap. 55, supra, ubi rex Gomatrudem apud Clippiacum accepisse dicitur.

^f Addidit Ctesnius, *eo quod sterilis esset, cum consilio Francorum*, ut habet Anonymus qui Gesta Dagoberti scripsit; sed id potius regis incontinentiæ tribuendum est. Invaluerat autem tunc pessima consuetudo legi Christianæ contraria uxorem repudiandi, ac post divortium alteram assumendi, ut patet ex lib. II Marculli form. 30, quæ pestis postea sacris canonibus et regia auctoritate extirpata fuit.

^g Sic omnino legendum, non vero *de monasterio*, ut habent Excusi cum Aimoio. Nemo hactenus codicem ins. vidit ubi non legeretur *ministerio*. Ita enim habent Claromontensis, Colbertinus seu Mettensis, Boherianus, Thuaneus, teste Valesio, et unus Christianæ Sueciæ reginæ, qui fuerat Goldasti apud Bollandum, quibus consentiunt Chronica Bezucæ monasterii et sancti Benigni. Et quidem Dagobertus monialem cum regni procerum consilio uxorem non duxisset; sensusque hic exigit ut puella e ministerio sublevata in reginam dicatur. Sic quippe Balthildis pariter e mi-

gentes, quæ circa **636** limitem Avarorum et Sclavorum consistunt, eum prompte expeterent, ut ille post tergum eorum iret feliciter, et Avaros et Sclavos cæteraque gentium nationes usque manum publicam ^h suæ ditioni subjiendum fiducialiter spondebat. Post discessum beati Arnulfi ⁱ, adhuc consilio Pippini majoris domus et Chuniberti ^j pontificis urbis Coloniæ utens, et ab ipso fortiter admonitus, tantæ prosperitatis et justitiæ amore complexus universas sibi subditas gentes, usque dum ad Parisius, ut supra memini, pervenit, regebat, ut nullus de Francorum regibus præcedentibus sua laude fuisset præcellentior.

AN. DCXXIX. — LIX. Anno 8^k regni sui cum Auster regio cultu circuiret, quamdam puellam, nomine B Ragnetrudam ^l stratu ascivit suo, de qua eo anno habuit filium, nomine Sigibertum.

LX. Revertens in Nepricum, sedem patris sui Chlotharii diligens, assidue residere disposuit. Cum omnis justitiæ quam prius dilexerat esset oblitus, cupiditatis instinctu super rebus Ecclesiarum et laudibus, sagaci desiderio, vellet omnibus undique spoliis novos implere thesauros. Luxuriæ supra modum deditus tres habebat ad instar Salomonis ^m reginas, maxime et plurimas concubinas. Reginæ vero hæc **637** erant, Nantechildis, Wilfegundis et Berthildis ⁿ. Nomina concubinarum eo quod plures fuissent, increvit huic Chronicæ inseri. Quod cum aversum plurimum fuisset cor ejus, sicut supra meminimus, et a Deo co-

nisterio in Chlodovei II thorum ascita est, ex ejus Vita.

^h Manus publicæ nomine intelligere solet hic auctor Romanum imperium. Vide, infra, cap. 69. Hinc usque manum publicam potest intelligi usque ad regiones quæ erant de Imperio. Ed. aliquot, usque manu publica.

ⁱ Sanctus Arnulfus, relicta sede sua, in solitudinem Vosagi secessit, ubi a sancto Romarico, qui in castro Habendensi monasterium virginum et alterum pro monachis construxerat, susceptus, in vicino monte habitavit, ubi hodie sacellum visitur cum exigua eremitarum casa. Monasterium Habendense, quod a situ et conditoris nomine Romarici Mons (*Remiremont*) postea dictum est, in vallem subjectam postea translatum, ubi etiam nunc exstat cum oppido cognomine juxta Mosellam, a canonissis sæcularibus inhabitatum, quæ regulæ Benedictinæ jugum excuserunt. Montem vero ipsum qui hodie Mons Sanctus dicitur, incolunt Benedictini congr. sancti Vitoni, ubi præter majorem ecclesiam hinc et inde aliquot sacella visuntur, cum antiquis sanctorum, qui ibi depositi fuerunt, sepulcris. Quæ omnia anno 1636 lustravimus. Vitam sancti Arnulfi habes in sæc. II Bened., ad an. 610. Corpus ejus Mettas translatum asservatur in basilica insigni ipsius nominis sacra, quam possident Benedictini monachi cong. sancti Vitoni.

^j Al., *Humberti*. Interfuit conc. Rhemensi an. 630. Ejus Vita habetur apud Surium die 12 Novembris, quo ipsius festum celebratur.

^k Alii 7, alii vero 9, quod verum est de his verbis, eo anno habuit. Nam Sigibertus ortus est an. 630, si annum incipias a Januario.

^l Colb. et Editi nonnulli, *Regintrudam*; et infra Editi complures, *Sygoberium*.

^m Hæc vox *Salomonis* est in solo cod. Colb. et quidem altera manu, sed antiqua.

ⁿ Alii, *Nantchildis, Ulfegundis, Berthildis*.

gatio ejus recessisset, tamen postea, atque utinam illi ad mercedem veram lucri fuisset, nam eleemosynam pauperibus supra modum largiter erogabat, si hujus rei sagacitas cupiditatis instinctu non præpedisset, regnum ut creditur meruisset æternum.

LXI. Cum leudes sui ejus nequitiam gement, næe cernens Pippinus, cum esset cautior cunctis, et consiliosus valde, plenissimus fide, ab omnibus dilectus, pro justitiæ amore qua Dagobertum consiliosè instruxerat, dum suo usus fuerat consilio, sibi tamen nec quidquam oblitus justitiæ, neque recedens a via bonitatis, cum ad Dagobertum accederet, prudenter agebat in cunctis, et cautum se in omnibus ostendebat; zelum [*Ch.*, zelus] Austrasiorum adversus eundem vehementer suggerebat, ut etiam ipsum cum Dagoberto conarentur facere odiosum, et potius interficeretur. Sed justitiæ amor et Dei timor, quem diligenter amplexus fuerat, ipsum liberavit a malis. Ipse vero eo anno cum Sigiberto filio Dagoberti ad Charibertum regem accessit.

LXII. Charibertus, Aurelianus veniens, Sigibertum de sancto lavacro excepit ^a. Æga vero a cæteris Neprasis ^b consilio Dagoberti erat assiduus. Eo anno legati Dagoberti, quos ad Heraclium imperatorem direxerat, his nominibus Servatus [*Al.*, Servatius] et Paternus, ad eundem revertuntur, nuñtantes pacem perpetuam cum Heraclio firmasse. Acta vero miraculi quæ ab Heraclio facta sunt non prætermittam.

LXIII. Heraclius cum esset patricius [*Ch. ad. super*] universas Africæ provincias, et Focas, qui tyrannico ordine Mauricum imperatorem interfecerat, imperiumque ^c 638 rapuerat, nequissimè regebat, et modo amentia thesauros in mare projiceret, dicens quod Neptuno munera daret, senatores cernentes quod vellet imperium per stultitiam destruere, factione Heraclii Focatem apprehensum senatus manibus et pedibus truncatis lapide ad collum ligato in mare proficiunt. Heraclius consensu senatus in imperium sublimatur ^e, cum infestatione Persarum imperium temporibus Mauricii et Focatis imperatorum multæ provinciæ fuissent vastatæ.

LXIV. More solito denuo contra Heraclium imperator Persarum cum exercitu surgens, Chalcedonam civitatem nec procul a Constantinopoli, vastantes Persæ provinciæ [*Forsan*, provincias] reipublicæ, pervenissent, eamque erumpentes incendio concre-

maverunt. Post hæc Constantinopolim sedem imperii propinquantes destruere conabantur. Egrediens cum exercitu Heraclius obviam, legatis discurrentibus, Heraclius imperatorem Persarum, nomine Cosdroe ^d, petiit ut hi duo imperatores singulari certamine conjungerentur, suspensa procul utriusque exercitus multitudine; et cui victoria præstaretur ab Altissimo, imperium ejus qui vincebatur et populum illæsum reciperet. Imperator Persarum hac convenientia se egressurum ad prælium singulari certamine spondidit. Heraclius imperator arma sumens telam prælii ^e et phalangem a suis post tergum præparatam relinquens, singulari certamine, ut novus David, procedit ad bellum. Imperator Persarum Cosdroes patricium quemdam ex suis, quem fortissimum in prælio cernere potuerat, hujus convenientiæ ad instar pro se contra Heraclium ad præliandum direxit. Cumque uterque cum equis, hi duo congressione prælii in invicem propinquarent, Heraclius ait ad patricium, quem imperatorem Persarum Cosdroem æstimabat, dicens: Sic convenerat ut singulare certamen ^f 639 præliandum debuisses confingere, quare post tergum tuum alii sequuntur? Patricius ille gyrans caput, ut conspiceret qui post tergum ejus venirent, Heraclius equum calcaneo vehementer urgens, extrahens uxum ^g caput patricii Persarum truncavit. Cosdroes imperator cum Persis devictus et confusus, terga vertens a suis propriis tyrannico ordine interficitur. Persæ terga vertentes ad sedes remeant proprias. Heraclius evectu navali cum exercitu Persas ingreditur, totamque Persidam suæ ditioni redigit, captis exinde multis thesauris, et septem Æthiarnitis ^h: tribus annis circiter Persida vastata ejus ditioni subjicitur. Post hæc denuo Persæ imperatorem super se creant ⁱ.

LXV. Heraclius imperator erat speciosus conspectu, pulchra facie, status forma dignæ mensuræ, fortissimus cætoris, pugnator egregius. Nam et sæpe leones in arena, et inermis plures singulus interfecit. Cum esset litteris nimium eruditus, astrologus efficitur, per quod cernens a circumcisicis gentibus divino nutu imperium esse vastandum, ad Dagobertum regem Francorum dirigens, petit ut omnes Judæos regni sui ad fidem catholicam baptizandos præcipere, quod protinus Dagobertus implevit ^j. Heraclius ^k per omnes provincias imverii talem idemque facere

^a Narrat Baudemundus in Vita sancti Amandi episcopi Trajectensis, cujus discipulus fuit, Sigibertum ab eo baptizatum fuisse, eaque occasione miraculum insignè contigisse. Nam cum vir sanctus puerulum catechumenum faceret, et nemo responderet orationi, puerulus clara voce respondit Amen, quod apud Clippiacum accidisse idem auctor innuit.

^b Ed. aliquot, ac cæteris Austrasiis. Et infra, erat ad insidias; Boher., ad insidias.

^c Heraclius creatus est imperator an 610. Cosdroes an. 614 Jerosolymam cepit, et Saes ipsius exercituum ductor Chalcedonem, Alexandriam et totam Ægyptum an. 615 aut sequenti. An. vero 625, Heraclius in ipsos exercitum movit, et Cosdroe an. 628 fugato, tum pace cum Sisroe illius filio inita, eruceum sanctam, quæ in Persidem delata fuerat, re-

cepit ac solemi pompa Jerosolymis restituit. De his fuscis Theophanes, Cedreus et alii auctores Græci.

^d Edit. vet. et Ches. al., *Construes*, seu *Costrues*, et *Costrus*. Boh., *Construe*, et sic infra.

^e Colb., *sumens tela et*; al. Ed., *et phalangis*.

^f Sic Clar., Pal. et Freh. In Colb. detrito priori vocabulo scriptum est *ensem*. Ch. al. et alii Ed., *gladium*.

^g Sic Clar. et Col., Ches. al. et cæteri. Veteres Ed. incaute litteras numerales vii nomini proprio jungentes, *Walthiarnitis*; Pal., *iv Æthiarnitis*; Ch. et Freh., *septem Arnitis*: al., *Ællis*. Boh., *Celtiarnitis*.

^h Editi cum Colb., *denuo Persas imperator superat*.

ⁱ Idem fecerat Chilpericus ex Gregor. lib. vi, cap

decrevit; ignorabat enim unde hæc calamitas contra A imperium surgeret.

LXVI. Agareni, qui et Sarraceni, sicut Orosii [Boh. Eorosii] liber testatur, gens circumcisa a latere montis Caucasii, super mare Caspium, terram, Ercolix^a cognomento, jam olim consedentes, cum in nimia multitudine crevissent, tandem arma sumentes, provincias Heraclii imperatoris ad vastandum irruunt: contra quos Heraclius milites **640** ad resistendum direxit. Cumque præliari cœpissent, Sarraceni milites superant, eosque gladio graviter trucidant. Fertur in eo prælio centum quinquaginta millia militum a Sarracenis fuisse interfecta. Spolia eorum Sarraceni per legatos Heraclio recipienda offerunt. Heraclius cupiens super Sarracenos vindictam, nihil ab his recipere voluit. Congregata undique de universis provinciis imperii nimia multitudine militum, transmittens Heraclius legationem ad Portas Caspias^b, quas Alexander Magnus Macedo super mare Caspium æreas fieri et serrare jusserat, propter inundationem gentium æviissinarum, quæ ultra montem Caucasii culminis habitabant, easdem portas Heraclius aperire præcepit, indeque centum quinquaginta millia pugnatorum auroque locatorum auxilio suo contra Sarracenos ad præliandum mittit. Sarraceni duos habentes principes, ducenta fere millia erant. Cumque castra nec procul inter se exercitus uterque posuissent, ita ut in crastinum bellum inirent, confligentes, eadem nocte gladio Dei Heraclii exercitus percutitur. In castris quinquaginta et duo^c millia ex militibus Heraclii in stratu mortui sunt: cumque in crastino deberent ad prælium egredi, cernentes eorum exercitus milites partem maximam divino iudicio interfectam, adversus Sarracenos nec ausi sunt inire prælium. Regressus omnis exercitus Heraclii ad proprias sedes, Sarraceni in ore quo cœperant, provincias Heraclii imperatoris assidue vastare pergebant. Cum jam Hierosolimam propinquassent, Heraclius videns quod eorum violentiæ non potuisset resistere, nimia amaritudine et mœre arreptus, infelix Eutylianam hæresim jam sectans^d, Christi cultum relinquens, habens uxorem filiam sororis suæ, **641** a febre vexatus crudeliter vitam

17. De hac re plura in utramque partem scripsere J. H. Luvonius et P. Joh. Nicolai Dominicanus.

^a Colb. et Editi aliquot, *Ercolixæ*. Alii, *Hercolei*. Inferiores Caucasii partes *Colice regionem* dictas fuisse legitur apud Ortelium.

^b Codd. Clar. et Colb., *Caspias*; Freh. al., *Cispium*. Mavult Plinius Caucasias portas appellari: quæ et *Pylæ Ibericæ* dicuntur, non quod ibi portæ re ipsa fuerint, quæquam et ab incolis dicantur *Porta ferrea*, sed quod locus adeo sit angustus, ut quisvis hostium impetus facile retundi possit. Aditus nempe non nisi trecentorum passuum spatio inter Caucasum montem et mare Hircanicum patet, imminetque valli castellum in rupe Cumania positum. Ibi urbs est, *Harmastis* nomine, quam *Derbent*, id est *Angustus* appellant, Turcis *Derir*, seu *Temir capi*.

^c Ches., Freh., *quinquaginta quinque millia*. Chesn. al., L et LI.

^d Monothelitarum hæresim inebatur Heraclius, quæ Eutylianæ soboles erat. Hæc nempe e duabus

sinivit. Cui successit in imperii gradum Constantinus filius ejus, cujus tempore pars publica a Sarracenis nimium vastatur.

AN. DCXXX. — LXVII. Anno 9° Dagoberti, Charibertus rex moritur, relinquens filium parvulum, nomine Chilpericum, qui nec post moram defunctus est: fertur factione Dagoberti fuisse interfectus. Omne regnum Chariberti, una cum Wasconia, Dagobertus protinus suæ ditioni redigit: thesauros quoque Chariberti Baronto duci^f adducendum et sibi præsentandum direxit. Unde Barontus grave dispendium fecisse dignoscitur, una cum thesaurariis [*Al.*, thesauris] faciens, nimium exinde fraudulenter subtraxit.

LXVIII. Eo anno Slav, cognomento Winidi, in B regno Samonis negotiantes, Francorum cum plurimam multitudinem interfecissent et rebus exspoliassent, hoc fuit initium scandali inter Dagobertum et Samonem regem Sclavinorum^g. Dirigens Dagobertus Sicharium legatarium ad Samonem, petens ut negotiantes quos sui interfecerant, et res quas illi cite usurpaverant cum justitia faceret emendare Samo nolens Sicharium videre, nec ad se eum venire permitteret; Sicharius vestes indutus ad instar Sclavinorum^h cum suis ad conspectum pervenit, Samoni universa quæ injuncta habebat nuntiavit. Sed ut habet gentilitas et superbia pravorum, nihil a Samone quæ sui admiserant est emendatum, nisi tantum placita vellens instituere, ut de his et aliis intentionibus, quæ inter has partes oritæ fuerant, C justitia redderetur in invicem. Sicharius, sicut stultus legatus, verba improprietatis quæ injuncta non habuerat, et minas adversus Samonem loquitur, eo quod Samo et populus regni sui Dagoberto deberent servitium. Samo respondens jam saucius [*Clar.*, caucius] dixit: **642** Et terram quam habemus Dagoberti est, et nos sui sumus, si tamen nobiscum disposuerit amicitias conservare. Sicharius dicens: Non est possibile, ut Christiani Dei servi cum canibus amicitias collocare possint, Samo e contrario dixit: Si vos estis Dei servi, et nos sumus Dei canes, dum vos assidue contra ipsum agitis, nos permissum accepimus vos morsibus lacerare. Ejectus est Sclav

^e Freh., anno octavo.

^f Alii, *Barontum ducem*; alii, *Baronto ducem sibi*.

^g Sic *Clar.*, quod et cæteri habent frequentius infra; hic vero, *Sclavorum*.

^h Hinc forte Sclavinia dictum est vestimenti genus, quo sæculo XII peregrini utebantur, ex Cæsarii libro de Mirac., capp. 40 et 42, ut observat Alteserra, qui et Saxoniam, ex Augustini cap. 127 Quæst. utriusque Test., laudat

rius de conspectu Samonis. Cum hæc Dagoberto A nuntiasset. Dagobertus superbiter jubet de universo regno Austrasiorum contra Samonem et Winidos movere exercitum : ubi tribus turmis phalangæ super Winidos exercitus ingreditur, etiam et Langobardi solutione a Dagoberti idemque hostiliter in Sclavos perrexerunt. Sclavi his et aliis locis e contrario præparantes, Alamannorum exercitus cum Chrodoberto duce in parte qua ingressus est victoriam obtinuit. Langobardi itidemque victoriam obtinuerunt ; et plurimum numerum captivorum de Sclavis Alamanni et Langobardi secum duxerunt. Austrasii vero cum ad castrum Wogastisburc b, ubi plurima manus fortium Winidorum immoraverant, circumdantes, triduo præliantes, plures ibidem de exercitu Dagoberti gladio trucidantur, et exinde fugaciter omnes tentoria B et res quas habuerunt relinquentes, ad proprias sedes revertuntur. Multis post hæc vicibus Winidi in Thoringiam et reliquos vastando pagos in Francorum regnum irruunt. Etiam et Deruanus dux gentis Urbiorum c, qui ex genere Sclavinorum erant, et ad regnum Francorum jam olim aspexerant, se ad [Al., se et] regnum Samoni cum suis tradidit. Istamque victoriam quam Winidi contra Francos meruerunt, non tantum Sclavinorum fortitudo obtinuit, quantum demeratio Austrasiorum, dum se cornebant cum Dagoberto odium incurrisse, et assidue exspoliarentur.

643 LXXIX. Eo anno Charoaldus d rex Langobardorum legatos ad Hisacium patricium secretius mittens, rogat ut Tasonem, ducem provincie Tuscanæ, quo poterat ingenio interficeret. Hujus beneficii vicissitudine tributa, quæ Langobardi de manu publica [Id est, imperio] recipiebant, tria centenaria auri annis singulis, unde unum centenarium auri Charoaldus rex partibus imperii de præsententi cassaret. Hisacius patricius hæc audiens, tractabat quibus ingeniis hæc potuisset implere, Tasonem ingeniose mandans, dum in offensa Charoaldi erat, cum ipso amicitias obligaret, ipse vero contra Charoaldum regem ei auxiliaretur. Tali præventus est fraude : Ravennam pergit. Hisacius ei obviam mandans, præ timore imperatoris, Tasonem cum suis infra muros Ravennæ urbis armatum non audebat recipere. Cumque Taso credens, arma suorum foris urbem relinquens, in Ravennam fuisset ingres-

sus, statim qui fuerant præparati super Tasonem irruunt, et ipsum, et suos totos, qui cum eo venerant [Al., erant] interfecerunt. Charoaldus rex unum centenarium auri, sicut promiserat, partibus Hisacii et imperii cassavit. Duo tantum centenaria auri deinceps ad partem Langobardorum a patricio Romanorum annis singulis implentur. Unus centenarius centum libras auri capit. Post hæc continuo Charoaldus rex moritur.

LXX. Gundeberga regina, eo quod omnes Langobardi eidem fidem cum sacramentis firmaverant, Chrotharium e quemdam, unum ex ducibus de territorio, Brixie ad se venire præcipit, eum compellens ut uxorem quam habebat relinqueret, et eam matrimonio acciperet : per ipsam omnes Langobardi eum sublimabant in regno. Quod Chrotharius libenter consentiens, sacramentis per loca sanctorum firmans ne unquam Gundebergam postponeret, nec de honore gradus aliquid minueret, ipsamque unico 644 amore diligens in omnibus honorem præstare condigne, Gundeberga attrahente, omnes Langobardorum primates Chrotharium sublimant in regno. Chrotharius cum regnare cœpisset, multos nobilium Langobardorum, quos sibi senserat contumaces, interfecit. Chrotharius fortissimam disciplinam et timorem in omne regnum Langobardorum pacem sectans fecit. Chrotharius oblitus sacramenti quod Gundebergæ dederat, eamque in unum cubiculum Ticini in aula palatii retrudit, eamque ad privatum habitum vivere fecit ; quinque annos sub ea retrusione teneatur. Chrotharius per concubinas debacchabatur assidue. Gundeberga, eo quod esset Christiana, in hæc tribulatione benedicebat Deum omnipotentem, jejuniis et orationibus assidue pervacabat.

LXXI. Quando Deo complacuit, Auedo f legatarinus directus a Chlodoveo rege g, causa legationis usque Chrotharium regem Langobardorum Papiam, cognomento Ticino h, civitatem Italie pervenisset, cernens reginam, quam sæpius in legatione veniens viderat, et ab ipsa benigne semper susceptus fuerat, fuisse retrusam quasi injunctum habens, exinde inter cætera Chrothario regi suggestit, quod illam parentem Francorum quam reginam habuerat, per quam etiam regnum assumpserat, non debuisset humiliare. Exinde reges Francorum et Franci essent ingrati, quam Chrotharius de præsententi reverentiam

Chrotacharium. Vulgo appellatur Rotharis.

f Is est Audobaldus palatii comes, ut censet Peraldus, qui memoratur in charta Clotarii III, pro monasterio sancti Benigni Divionensis, data an. 664. Idem Audebedo seu Audebellus dicitur in Chronico ejusdem monasterii, tomo I Spicil. Acheriani.

g Confer caput 50, supra, ubi eadem historia narratur. Editi plerique, *Chlotario rege. Colb., Chlodavio.* Hic in Chronicis, sancti Benigni et Besuensi, *Chlotarius* et *Chlodoveus* appellatus fuisse dicitur.

h Papia, vulgo *Parie*, urbs Langobardorum regia, Flavia etiam dicta, et Ticinum a Ticino fluvio (*Tésin*), qui eam alluit; sede episcopali nulli archiepiscopo subjecta, ducatus titulo, et academia nobilitatur

a Editi, *sollicitatione. Boh., solutione.* Et infra al., *reparantes.*

b Sic Clarom. Colb. vero et Boher. cum Palat., *Vo castense*; alii, *Vogastense, Vocatense.*

c Colb., Boher. et aliquot Editi, *Urbium.* Hos Surbios, Sorbos seu Sorabos esse ait Cointius, Thuringis finitimos, qui Austrasiis parebant.

d Chesn. al., *Chrodoaldus.* Et, infra, Clar., *Hysacius.* Ed. aliquot, *Isa ius*, qui et infra habent *Asonem* cum Colb. Porro rerum Langobardicarum notitia ex Paulo Diac. potissimum repetenda est, quas passim Fredegarius perturbat. Observa Hisacium, qui Italiam, imperatoris nomine, regebat, *patricium Romanorum* hic a Fredegario appellari, quo nomine Carolus Magnus summam potestatem in Italia potestatem habuit.

e Colb., *Rotharium.* Ches. al. semel, et Boh.,

Francorum habens, jubet egredi foras, et post quinque circiter annos, per totam civitatem et foris Gundeberga regali ordine per loca sanctorum ad orationem aggreditur. De villis et opibus fisci quod habuerat, Chrotharius ei restaurari præcepit, quod usque diem obitus sui, et gradum dignitatis, et opibus pluribus ditata, regio cultu post feliciter tenuit. Abedo vero a Gundeberga regina fortiter remuneratur.

645 Chrotharius cum exercitu Genavam maritimam, et Albinganum, Varicottim, Saonam, Ubitergium, et Lunam ^a civitates littoris maris de imperio auferens vastat, rumpit, incendio concremans, populum diripit, spoliat et captivitate condemnat; murosque earum usque ad undamentum destruens, vicos has civitates nominare præcepit.

LXXII. Eo anno in Abarorum ^b, cognomento Chunorum, regno in Pannonia ^c surrexit vehementis intentio, eo quod de regno certarent, cui deberetur ad succedendum, unus ex Abaris et alius ex Bulgaris; collecta multitudine uterque in invicem pugnarunt. Tandem Abari Bulgarios superant. Bulgaris superatis, novem millia virorum cum uxoribus et liberis de Pannonia expulsi, ad Dagobertum expellunt, petentes ut eos in terra Francorum ad manendum reciperet. Dagobertus jubet eos ad hiemandum Bajoarios recipere, dummodo pertractaret cum Francis quid exinde fieret. Cumque dispersi per domos Bajoariorum ad hiemandum fuissent, consilio Francorum Dagobertus Bajoariis jubet ut Bulgaros illos cum uxoribus et liberis unusquisque in domo sua in una nocte Bajoarii interficerent, quod protinus a Bajoariis est impletum. Nec quisquam ex illis remansit Bulgaris, nisi tantum Allicius ^d cum septingentis viris, et uxoribus cum liberis, qui in marca Winidorum ^e salvatus est. Post hæc cum Walluco ^f duce Winidorum annis plurimis vixit cum suis.

LXXIII. Eo anno quid partibus Spaniæ, vel eorum regibus contigerit, non prætermittam. Defuncto Sisibudo ^g, rege clementissimo, cui Sintela ante annum circiter successerat in regnum, **646** cum esset Sintela nimium in suis iniquus, et cum omnibus regni sui primatibus odium incurreret, cum consilio

^a In editis corrupta sunt omnino hæc nomina. Lentionem Clarom., Chesn. et Fréh. retinimus. Colb. habet, *Albingam, Novariam, Cottisam, Omavibitergio, Luna*. Editi alii, *Albinga, Novaria, Cottisaonia ubi Tergio et Luna*. Urbes istæ quas recensimus notissimæ sunt, præter *Varicottim*, nomen corruptum, quod divinare non licuit. Genova maritima (*Genes*) sic dicitur, ut ab Allobrogum Geneva distinguatur. Albenganum vetus nomen retinet *Albenga*, sede episcopali ab Alexandro III donata. Summa est *Savona* sub Genuensium ditione, Opitergium, vulgo *Oderzo*. Lunæ veteri urbi successit *Sarzana*. Hanc expeditionem memorat Paulus Diac. lib. iv cap. 47, ubi ait a Rothari captas fuisse Romanorum civitates omnes in littore maris ab urbe *Tuscisæ Lunensi ad Francorum fines*, et Opitergium ab eo fuisse dirutum.

^b Alias *Avarorum*. Aliquot cum aspiratione *Habarorum*. Sic et *Hunorum* pro *Chunorum*, ut sæpe meminimus.

^c Colb. et Boher. cum plerisque Editis, *Hispania*.

^d Sic Clarom. Apud Colb., *Alliccus*; Chesn. et Fréh., *Altiaus*; alii, *Alliccus*, cum cod. Palat.

A cæterorum Sisenandus quidam ex proceribus ad Dagobertum expetit ut ei cum exercitu auxiliaretur, qualiter Sintellanem degradaret a regno: in hujus beneficii repensionem missorium aureum nobilissimum ex thesauris Gotthorum, quem Thursemodus rex ab Ætio ^h patricio acceperat, Dagoberto dare promisit, pensantem auri pondus ⁱ quingentos. Quo audito, Dagobertus, ut erat cupidus, exercitum in auxilium Sisenandi de toto regno Burgundiæ banñire præcepit. Cumque in Spania divulgatum fuisset exercitum Francorum in auxilium Sisenando aggredere, omnis Gotthorum exercitus se ditioni Sisenandi subegit. Abundantius et Venerandus cum exercitu Tholosano tantum usque Cæsaraugustani civitatem cum Sisenando accesserunt, ibique omnes Gotthi de regno Spaniæ Sisenandum sublimant in regnum. Abundantius ^j et Venerandus cum exercitu Tholosano muneribus honorati revertuntur ad proprias sedes. Dagobertus legationem ad Sisenandum regem, Amalgarium ducem et Venerandum dirigit, ut missorium illum quem promiserat eidem dirigeret: cumque a Sisenando rege missorium ille legataris fuisset traditus, a Gotthis per vim ^k tollitur, nec eum exinde exhibere permiserunt. Postea discurrentibus legatis ducenta millia soldorum missorii hujus pretii Dagobertus a Sisenando accipiens, ipsamque pensavit.

AN. DCXXXI. — LXXIV. Anno 10 regni Dagoberti, cum ei nuntiatum fuisset exercitum Winidorum Thoringiam fuisse **647** ingressum, cum exercitu de regno Austrasiorum de Mettis urbe promovens, transita Ardenna, Magantium magno cum exercitu aggreditur ^l, disponens Rhenum transire, scaram ^m de electis viris fortibus de Neuster et Burgandia cum ducibus et grafionibus secum habens. Saxones ⁿ missos ad Dagobertum dirigunt, petentes ut eis tributæ fisci ditionibus dissolvebant indulgeret: ipsi vero eorum studio et utilitate Winidis resistere spondent, et Francorum litem de illis partibus custodire promittunt. Quod Dagobertus, consilio Neustrasiorum adeptus, præstitit Saxonibus qui his ^o petitionibus suggerendum venerant. Sacramentum, ut eorum

^h Hodie, ut monet Freherus, *Windischemarck*.

ⁱ Sic Clar., Fréh. et Chesn., *Wallaco*; al., *Walduco*.

^j Sisebuto anno 621 successit Riccaredus II, ejus filius, et isti post tres menses *Suintilla*, sive qui hic *Sintela, Sintilla*, et in codd. quibusdam *Senzila* appellatur, atque in eo desinit Isidori Chronicon. Sisenandus anno 631 Suintillanem e solio exturbavit.

^k Illyr., quæ erat etiam lectio Colb., sed dekrita, *Ægidio*. At Clar. habet *Agocio*, cæteri, *Epicio*, quo modo in istis codd. Egidii nomen scribi solet. Vide fragmentum ^l ex aliis Fredegarii libris quod infra proferemus.

^l Boh., *auri solidos*.

^j Colb. et Ed., *Abundantius*. Hanc capituli 73 partem ad annum seq. revocat Cointius.

^k Ed. et Colb. cum Boh., *per viam*. Et infra al., *exinde abstrahere*.

^l Boh., *Magantia... egreditur*.

^m Scara est turma militum, ut jam observavimus infra, pro *Neuster*, vet. Ed. habent *Austris*.

ⁿ Boh., *hujus*. Ches. et cæteri, *hujus petitionis*.

mos erat ^a, super arma placata [Al. placita] pro A universis Saxonibus firmant. Sed parum hæc promissio sortitur effectum, tamen tributum Saxones, quod reddere consueverant, præceptione Dagoberti habent indultum. Quingentas vaccas inferendales ^b annis singulis a Chlothario seniore censiti reddebant, quod a Dagoberto cassatum est.

AN. DCXXXII. — LXXV. Anno 11 ^c regni Dagoberti, cum Winidi jussu Samonis fortiter sævirent, et sæpe transceso eorum limite regnum Francorum vastandum, Thoringiam et reliquos pagos ingrederentur, Dagobertus Mettis urbem veniens, cum consilio pontificum seu et procerum, omnibusque primatibus regni sui consentientibus, Sigibertum filium suum in Austeris regem sublimavit, sedemque Mettis civitatem habere permisit. Chunibertum ^d Colonie urbis pontificem, et Adalgiselum ducem palatium et regnum ^e gubernandum instituit. Thesaurum quod sufficeret filio tradens, condigne, ut decuit, eum hujus culmine sublimavit, et quodcumque eidem largitus fuerat, singillatim præceptionibus roborandum decrevit. Deinceps Austrasii eorum studio limitem et regnum **648** Francorum contra Winidos utiliter defensasse noscuntur.

AN. DCXXXIII. — LXXVI. Cumque anno 12 regis Dagoberti eidem filius, nomine Chlodoveus, de Nantechilde regina natus fuisset, consilio Neustrasiorum ^f, eorumque admonitione, per pactionis vinculum cum Sigiberto filio suo firmasse dinoscitur. Et Austrasiorum omnes primates pontifices, cæterique teudes Sigiberti, manus eorum ponentes insuper, C sacramentis firmaverunt ut Nepticum et Burgundia solidato ordine ad regnum Chlodovei post Dagoberti discessum aspicerent: Auster vero, idemque ordine solidato, eo quod et de populo et de spatio terræ esset coæquans, ad regnum Sigiberti idemque in integritate deberet aspicere; et quidquid ad regnum Austrasiorum jam olim pertinuerat, hoc Sigibertus rex suæ ditioni gerendum reciperet, et perpetuo dominandum haberet, excepto ducatu Dentilini ^g, quod [id est, qui] ab Austrasiis iniquiter abtultus fuerat, iterum ad Neustrasios subjungeretur, et Chlodovei regimini subjiceretur. Sed has pactiones Austrasii terrore Dagoberti coacti vellent nolent firmasse visi sunt. Quod postea temporibus Sigiberti et Chlodovei regum conservatum fuisse constat.

^a Hunc morem omnibus populis Septentrionalibus familiarem fuisse observat Cangius in Glossario, quem consulte.

^b Sic Aimoinus, lib. iv cap. 26, dictas fuisse advertit, quod annis singulis inferrentur.

^c Cointius legendum hic esse censet an. 12, et cap. seq. an. 13, sed nihil absque codicis alicujus auctoritate immutare licuit.

^d Colb. et alii, *Humbertum*, quod perinde est.

^e Sic legendum esse monet Valesius ex cod. Clarom., cui Chronica Besuense et sancti Benigni, Annales Mettenses cum B. Pippini Vita et cæteri consentiunt, cum Boher. et Freh. qui habet *ducem, palatium*, etc.; sicut et Ill., licet habeat *palatii*. At Chesn. et alii Ed. cum Colb.: *Adalgiselum ducem palatii ad regnum gubernandum*, etc. Unde aliqui intulere novam a Dagoberto dignitatem ducis palatii

LXXVII. Radulfus dux tuus Chamari, quem Dagobertus Thoringiæ ducem instituit, pluribus vicibus cum exercitu Winidorum dimicans, eosque victos vertit in fugam. Hujus victoriae superbia elatus, et contra Adalgiselum ducem diversis occasionibus inimicitias tendens, paulatim contra Sigibertum jam tunc coeperat rebellare. Sed, ut dictum est, sic agebat: Qui diligit rixas, meditatur discordias.

AN. DCXXXV. — LXXVIII. Anno 14 regni Dagoberti, cum Wascones fortiter rebellarent, et multas prædas in regno **649** Francorum, quod Charibertus tenuerat, facerent, Dagobertus de universo regno Burgundiæ exercitum promovere jubet, statuens eis caput exercitus, nomine Chadoindum, referendarium, qui temporibus Theoderici quondam regis multis præliis probabatur strenuus; qui cum decem ducibus cum exercitibus, id est, Arimbertus ^h, Amalgarius, Leudebertus, Wandalmarus, Waldericus, Ermenus, Baroutus, Chairardus ex genere Francorum, Chramnelenus ex genere Romano, Willibadus patricius ex genere Burgundionum, Aigyna ex genere Saxonum, exceptis comitibus plurimis, qui ducem super se non habebant ⁱ, in Wasconia cum exercitu perrexissent, et tota Wasconia cum exercitu Burgundiæ fuisset repleta, Wascones de inter montium rupibus egressi ad bellum properant. Cumque præliari cœpissent, ut eorum mos est, terga vertentes, dum cernerent se esse superandos, in fauces vallium, et montes Pyrenæos latebram dantes, se locis tutissimis per rupes eorumdem montium collocantes latitarunt. Exercitus post tergum eorum cum ducibus insequens, plurimo numero captivorum Wascones superatos, seu et ex his magna multitudine interfectos, omnes domus eorum incensas, pecuniis [Al., pecuniis] et rebus expoliant. Tandem Wascones oppressi seu perdomiti veniam et pacem a superscriptis ducibus petentes, promittunt se gloriæ et conspectui Dagoberti regis præsentaturos, et suæ ditioni traditos, cuncta ab eodem injuncta impleturos. Feliciter hic exercitus absque ulla læsione ad patriam fuerint repediti, si Arembertus dux maxime cum senioribus et nobilioribus exercitus sui per negligentiam a Wasconibus in valle Subola ^j non fuisset interfectus. Exercitus vero Francorum, qui de Burgundia in Wasconia **650** accesserat, ^k D trata [Al., parta] victoria redit ad proprias sedes.

tunc fuisse apud Francos institutam. Boh., *Adalgisum*; alii, *Adagysilum*.

^f Aliquot Ed., *Austrasiorum*, quod forte eorum auctores in codd. inciderint qui habent *Neauster, Neustrasii*.

^g Boh., *ducato Dentileno*, al., *Danzileni*.

^h Clar. cod. lectionem secuti fuimus. Alii: *Amalgarius, Haribertus, Ermenicus, Barantus, Arialus, seu Hariardus, Ramelenus, seu Ranlenus, Willibadus, Aghyno, seu Agino*.

ⁱ Hinc postea totidem ex ejusmodi comitibus inter Pares Franciæ allecti sunt, quot duces.

^j Vallis subola pagus est ad Pyrenæi radices situs, diocesis olim Aquensis (*d'Acqs*), nunc vero Eleronensis (*d'Oléron*). Caput habet oppidum Malleonem (*Mauléon*), Sasone fluvio irrigatum. Hodie contractiu dicitur Sola, seu Scula, vulgo *la Soule*.

Dagobertus ad Clippiaco residens mittit nuntios in Britanniam, quod Brittones male admiserant velociter emendarent, et ditioni suæ se traderent; alioquin exercitus Burgundiæ, qui in Wasconiam fuerat, de præsentī in Britannias debuissent irruere. Quod audiens Judacaille^a, rex Britannorum, cursu veloci Clippiacum cum multis muneribus ad Dagobertum perrexit, ibique veniam petens, eum cuncta quæ sui regni Britannia pertinentes leudibus Francorum illicite perpetraverant, emendandum spondidit; et semper se, et regnum quod regebat Britannia, subiectum ditioni Dagoberti et Francorum regibus esse promisit. Sed tamen cum Dagoberto ad mensam vel ad prandium discumbere noluit, eo quod esset Judacaille religiosus et timens Deum valde. Cumque Dagobertus resedisset ad prandium, Judacaille egrediens de palatio ad mansionem Dadonis^b referendarii, quem cognoverat sanctam religionem sectantem, accessit ad prandium, indeque in crastino Judacaille rex Britannorum Dagoberto valedicens in Britanniam repedavit. Condigne tamen a Dagoberto muneribus honoratur.

AN. DCXXXVI. — Anno 15 regni Dagoberti, Wascones omnes seniores terræ illius cum Aiginane^c duce ad Dagobertum Clippiacum venerunt, ibique in ecclesia domni Dionysii regio timore perterriti confugium fecerunt. Clementia Dagoberti vitam habent indulgam: ibique sacramentis Wascones firmantes, simul et promittentes se omni tempore Dagoberto et filii suis, regnoque Francorum fideles fore, quod more solito, sicut sæpe fecerant^d, posthac probavit

^a Boh., *Judacaille*. Vulgo dicitur Judacael, qui postea dimisso regno vestem monasticam suscepit in monasterio sancti Johannis de Gaelo, hodie sancti Mevenii, in diocesi Aithensi, seu sancti Maclovii. Memoratur in Martyrologio Benedictino die 17 Kal. Januarii.

^b Is est sanctus Audoenus, postea Rothomagensis episcopus, vel suo nomine celebris, de quo infra.

^c Ed. cum Colb.; *Ainando*; al., *Amando*.

^d Ches. addit *sefellerunt, ut probavit*.

^e In illis annis sexdecim computandi sunt ii quos simul cum patre regnavit, atque ita Dagobertus obiisse dicendus est anno 638, die xv Kal. Febr. qui annus 637 dici potest, si annus a Paschate inchoatur, ut fit apud Fredegarium. Hanc sententiam post Valesium et Coitium multis argumentis confirmat noster Mabillonius cum in præfatione sæc. II Benedictini, tum in dissertatione singulari ea de re edita tomo III vet. Analect. contra eos qui Dagobertum annos sexdecim post patris mortem regnasse censentes, ejus obitum ad an. 644 differunt. Spinogilum vero vicus ubi Dagobertus ægrotavit, situs est supra Sequanam, a S. Dionysii oppido una circiter leuca dissitus, vulgo *Espinay*, quanquam, ut monet Valesius, *Espineuil* dici et scribi deberet. Sepultus est autem in basilica Dionysiana, quam eo in loco tunc existisse cum sanctorum Martyrum sepulcro ubi nunc etiam visitur, duabus circiter leucis ab urbe, compluribus argumentis viri eruditi jam evicerunt, et ex multis chartis autographis primæ regum nostrorum stirpis, quæ lib. VI de Re Diplomatica habentur, confirmari potest. Quin et cum vir cl. Sebastianus le Nain de Tillemont, non minus pietate quam eruditione illustris, tomo IV Historiæ eccles. ea de re quasi dubitando scripsisset, re postea, ab amicis monitus, attentius explorata, agnovit nullis certis rationibus approbari posse eo-

rum sententiam, qui contendunt basilicam in qua sepulti martyres fuerunt, et in qua Dagobertus fuit depositus, in ipsa urbe olim existisse; cum e contrario altera sententia validissimis argumentis demonstratur; idque prima data occasione sese in scriptis emendaturum pollicitus est; quod hic testari visum est, quod ipse die 10 Januarii hujus anni 1698 pie fato functus, promissum exsequi non potuerit. Cæterum hodieque apud sanctum Dionysium Dagoberti tumulus ad dexteram majoris altaris visitur, sed qui tantæ antiquitatis esse viris eruditus non videtur. De nobilissimis hujus monasterii, quod exinde regum nostrorum, tertie potissimum stirpis, commune conditorium est, prærogativis, sacris cimeliis, plurimis possessionibus, jurisdictionibus, etc., plura proferre supervacaneum esset.

AN. DCXXXVII. LXXIX. — Anno 16 regni sui^e 651 Dagobertus profluvio ventris in Spinogelo villa super Sigona fluvio, nec procul a Parisiis ægrotare cœpit: exinde ad basilicam sancti Dionysii a suis Jofertur. Post paucos dies cum vitæ suæ sentiret periculum, Æganem sub celeritate ad se venire præcepit, reginam Nantechildem, et filium suum Chlodoveum eidem in manu commendans: se jam discessurum sentiens, consilium Æganæ pergratum habens, quod cum ejus instantia regnum strenue gubernare possit. His gestis, post paucos dies Dagobertus emisit spiritum, sepultusque est in ecclesia sancti Dionysii, quam ipse prius condigne ex auro et gemmis, et multis pretiosissimis speciebus ornaverat, et condigne in circuitu fabricari præceperat, patrocinium ipsius pretiosum expetens. Tantæ opes ab eodem, et vitæ et possessiones multæ per plurima loca ibi sunt collatæ, ut miraretur a plurimis. Psallentium ibidem ad iastar monasterii sanctorum Agaunensium instituere jusserat; sed facilitas abbatis Aigulfi eandem institutionem noscitur refragasse^f. Post Dagoberti discessum filius suus Chlodoveus sub tenera ætate regnum patris ascivit. Omnesque leudes de Neuster et Burgundia cum Massolaco villa sublimant in regnum. Æga vero cum regina Nantechilde, quam Dagobertus 652 reliquerat, regebat palatium.

AN. DCXXXVIII. et XXXIX. — LXXX. Anno primo regni Chlodovei, secundo, et imminente tertio ejusdem regni anno^g, condigne palatium gubernat et regnum.

^f Freb. al., *suffragasse*. Favet Chronic. sancti Benigni, ubi legitur, *jusserat, quod studio et industria abbatis Aigulfi est adimpletum*. Hunc postea Valentia episcopum fuisse censet Johannes Columbus; at refragatur Aimoinus, qui lib. IV cap. 40 *Agilulfum* Valentia episcopum laudat, et seq. *Agilulfum* abbatem sancti Dionysii. Psallentii Agaunensis nomine hic intellige jugem psalmodiam diu nocturne perseverantem, qualis erat apud Græcos monachos, qui Acœmetæ dicebantur, quasi nunquam dormirent: id per plures turmas distributi præstabant, quem morem ab Aigulfo neglectum restituit Chlodoveus II, ut ex ejus charta patet, quam in appendice Mabinius. Idem firmarunt Theodoricus IV et Pippinus.

^g Sic Clar. et cæteri scripti. Consentunt Illyr., Col., Bign., Boch. et Bar. At Chesn. et Freb.: *Æga vero anno 1 Chlodovei, imminente secundo ejusdem regni anno, condigne, etc.*, quam lectionem cæteris præferendam esse censet Coitius. At Fredegarus non hic tres annos laudat, quasi quæ in his capitibus

Æga vero inter cæteros primates Neptrici prudentius agens, et plenitudine patientiæ [*Al. sapientiæ*] imbutus, cunctis erat præcellentior. Eratque genere nobilis, opibus abundans, justitiam sectans, eruditus in verbis, paratus in responsis: tantummodo a plurimis blasphemabatur, eo quod esset avaritiæ deditus. Facultates plurimorum, quæ jussu Dagoberti in regno Burgundiæ et Neptrico illicite fuerant usurpatæ, et fisci ditionibus contra modum justitiæ redactæ, consilio **Æganis** [*Al. Æginanæ*] omnibus restaurantur.

LXXXI. Eo anno Constantinus imperator moritur ^a. Constans filius ejus sub tenera ætate consilio senatus in imperio sublimatur. Idem ejus tempore gravissime a Sarracenis vastatur imperium. Hierosolyma a Sarracenis capta, cæteræque civitates eversæ, **Ægyptus** superior et inferior a Sarracenis pervaditur. Alexandria capitur et prædatur. Africa tota vastatur, et a Sarracenis possidetur. Paululum, ibique Gregorius patricius a Sarracenis est interfectus. Constantinopolis tantum cum Thraciana **653** provincia et paucis insulis, etiam et Romana ^b provincia imperii ditioni remanserat. Nam maxime totum imperium a Sarracenis graviter fuit attritum: etiam et in postremo imperator Constans constrictus atque compulsus, effectus est Sarracenorum tributarius, ut vel Constantinopolis cum paucis provinciis suæ ditioni reservaretur. Tribus annis circiter, et fertur adhuc amplius, per unumquemque diem ^c mille solidos auri ærariis Sarracenorum Constans implebat. Tandem resumptis viribus Constans imperium aliquantisper recuperans, tributa Sarracenis implenda refutat. Quemadmodum hoc factum fuisset eventum, anno in quo expletum est, in ordine debito referam, et scribere non silebo, donec de his et aliis optata, si permiserit Deus, perficiam, huic libello cuncta mihi ex veritate cognita inseram.

LXXXII. Eo anno Sintela ^d rex Spaniæ, qui Sisenando in regno successerat, defunctus est. Hujus filius, nomine Tulga, sub tenera ætate Spaniis petitione patris sublimatur in regno. Gotthorum gens impatiens est, quando super se forte jugum non habuerit. Hujus Tulganis adolescentia omnis Spania in ore solito vitiatur, diversa committens insolentia. Tandem

narrat tribus his annis consignanda sint; sed vult solummodo **Ægam** seu **Æganem** palatium primo et secundo anno gubernasse, ac tertio imminente defunctum, ut dicit infra, cap. 83. Consentit Chronicum sancti Benigni.

^a Constantinus Heraclio patri successit an. 641, quo paulo post a Martina noverca, ut fertur, veneni potione necato, Heraclionas, ex ipsa alter Heraclii filius, successit. Sed ipsi post sex menses edicto senatus naribus præcisit, et lingua matri abscissa, substitutus est Constans, Constantini filius, Monothelitarum defensor.

^b Hodie Romania dicitur, quæ Thraciam proprie dictam et alias vicinas regiones comprehendit. Boh. et vel. Ed., *Thraciana provincia imperii*, cæteris omissis.

^c Colb., alia manu, *annum*.

^d Alii, *Sentela*, seu *Sintilla*. Vulgo dicitur *Cinthila*, aut *Suinthila II*, cui successit Tulca, qui in edit. plerisque *Tolga*, in Boh. *Tholga* appellatur; et

A unus ex primatibus, nomine Chintasindus, collectis plurimis senatoribus Gotthorum, cæteroque populo, in regnum Spaniæ sublimatur, qui Tulganem degradatum ad onus ^e clericatus tonsorari fecit: cumque omne regnum Spaniæ suæ ditioni firmasset, cognito morbo [*Al. more*] Gotthorum, quem de regibus degradandis habebant, unde sæpius cum ipsis in consilio fuerat, quoscumque ex eis hujus vitii promptum contra reges, qui a regno expulsi fuerant, cognoverat fuisse noxios, totos singillatim jubet interfici ^f, aliosque exsilio condemnari, eorumque uxores et filias suis fidelibus cum facultatibus **654** tradit. Fertur de primatibus Gotthorum hoc vitio reprimendo ducentos fuisse interfectos: de mediocribus quingentos interficere jussit. Quoadusque hunc morbum Gotthorum Chintasindus cognovisset perdomitum, non cessavit quos in suspicione habebat gladio trucidare. Gotthi vero a Chintasindo perdomiti, nihil adversus eundem ausi sunt, ut de regibus consueverant inire consilium. Chintasindus cum esset plenus dierum, filium suum nomine Richysindum in omni regno Spaniæ regem stabilivit. Chintasindus poenitentiam agens, eleemosynam multam de rebus propriis faciens, plenus senectute fertur nonagenarius mortuus esse.

AN. DCXL. — LXXXIII. Anno 5 regni Chlodovei regis, **Æga** in Clippiaco villa vexatus a febre moritur. Ante paucos dies Ermenfredus, qui filiam **Æganis** uxorem acceperat, **Ænulfum** ^g comitem in Albioldero vico in malo ^h interfecit. Ob hanc rem gravissima strages de suis rebus, jussione et permisso Nantechildæ, a parentibus **Ænulfii** et populo plurimum fitur. Ermenfredus in Auster Remus ad basilicam sancti Remedii fecit confugium, ibique diebus plurimis hanc infestationem devitando et regio timore resedit.

LXXXIV. Post discessum **Æganæ** Erchinoaldus major domus, qui consanguineus fuerat de genitrice ⁱ Dagoberti, major domus palatii Chlodovei efficitur: Eratque homo patiens, bonitate plenus, cum esset patiens et cautus, humilitate et benigna voluntate circa sacerdotes, omnibusque patienter et benigne respondens, nullaque tumens superbia, neque cupi-

qui eum an. 642 exturbavit Chindaswindus, qui an. 649 Receswinthum filium suum monarcham reliquit.

^e Alii, *honus*, pro *honorem*, ut vel. Edii.

^f Idem fecerat Leuvigildus. Vide Gregor. lib. III Hist. cap. 30, et notas Alteserræ in idem caput.

^g Clar., semel, *Chainulfum*; alias, *Ainulfum* appellat. Colb., *Anulfum*, seu *Aginulfum* in indice Boh., *Agnulfo*.

^h Malus dicebatur conventus totius regionis, seu placium majus, in quo res majoris momenti a comite finiebantur. Vide Glossarium Cangii.

ⁱ Alii, *genere*; plerique *genetrice*, seu *genere Dagoberto*. Erchinoaldus Balthildem postea reginam e captivitate redemit, sanctum Furseum excepit, eique Latinicum pro construendo monasterio donavit, ecclesiamque sub ipsius nomine apud Peronam construxit. Obiit paulo ante sanctum Eligium ex ipsius sancti Eligii Vitæ lib. II, cap. 26, id est circa annum 659.

ditate sæviebat : tantum in suo tempore pacem sectans fuit, ut Deo esset placibile. Erat sapiens, sed in primis maxima cum simplicitate, rebus mensuratione ditatus, ab omnibus erat dilectus. Igitur post discessum Dagoberti 655 regis, quo ordine ejusdem thesauri inter filios divisi fuerint, non omitam : sed dilucidato ordine huic volumini inseri procurabo.

LXXXV. Cum Pippinus major domus, post Dagoberti obitum, et cæteri duces Austrasiorum, qui usque in transitu Dagoberti suæ fuerant ditioni retenti, Sigibertum unanimi conspiratione expellissent, Pippinus cum Chuniberto, sicut et prius amicitiae cultu in invicem collocati fuerant, et nuper sicut et prius amicitia vehementer se firmiter perpetuo conservanda obligant, omnesque leudes Austrasiorum secum uterque prudenter, et cum dulcedine attrahentes, eos benigne gubernantes, eorum amicitiam constringunt, semperque servant. Igitur discurrentibus legatis, partem Sigiberto debitam de thesauris Dagoberti Nantechildæ reginæ et Chlodoveo regi a Sigiberto requiritur, ad quod reddendum placitus instituitur. Chunibertus pontifex urbis Colonæ, et Pippinus major domus cum aliquibus primatibus Auster a Sigiberto directi villam Compendium^a usque perveniunt, ibique thesaurus Dagoberti, jubente Nantechilde et Chlodoveo, instantia Æganis majoris domus præsentatur, et æqua lance dividitur : tertiam tamen partem, de quod Dagobertus acquisierat, Nantechildis regina percepit. Chunibertus et Pippinus hunc thesaurum, quæ pars fuit Sigiberti, Metim faciunt perducere ; Sigiberto præsentatur et describitur. Post vero^b anni circulum Pippinus moritur, nec parvum dolorem ejusdem transitus cunctis generavit in Auster, ex eo quod 656 ab ipsis pro justitiæ cultu et bonitate ejusdem dilectus fuisset. Grimoaldus filius ejus, cum esset strenuus, ad instar patris diligitur a plurimis.

LXXXVI. Otto quidam filius Uronis^c domesticus, qui bajulus Sigiberti ab adolescentia fuerat, contra

^a Nullus fortasse locus exstat in Francia, quem Reges frequentius excoluerint. Vulgo dicitur Compiègne, situs paulo infra confluentes Axonæ in Isaram. Vide lib. iv de Re Diplomatica. Hodieque celebre est oppidum, ubi insignis abbatia ordinis Benedictini et congr. sancti Mauri, quæ natales suos Carolo Calvo debet.

^b Colb. et Freh. : *Post fertur anni circulum*. Boh., *circulus*. Circulus ille anni post thesauri divisionem interpretandus est, non vero post Æganis mortem, interque enim anno 640 obiit. Pippinus sepultus est Landis ad Getam amnem in Hasbania et Brabantia confinio, nunc exiguo oppido, haud procul a monasterio sancti Trudonis. Vide lib. iv de Re Diplomatica. Ab eo loco Pippinus *Landinensis* cognomen accepit. Corpus ejus, postea Nivigellam translatum, juxta sanctam Gertrudem suam ipsius filiam depositum est ; quod monasterium lita ejus uxor cum sancta Gertrude construxerat. Sancti Pippini vitam Chesnius tomio I, et Bollandus die 21 Februarii, quo ipsius festum colitur, exhibent.

^c Ches., *Beronis* ; al., *Vronis*, *Vironis*, *Eronis*, *Aronis*. Boh., *Vrones*. Bajulus regis dicebatur, qui ejus educationis curam habebat ; unde vulgus eos *monitores* appellabat, ut patet ex Eupi Ferrariensis abbatis epist. 64, ad Carolum regem : *Non admitten-*

A Grimoaldum superbia tumens, et zelum duces, eumque despiciere conaretur. Grimoaldus cum Chuniberto pontifice se in amicitiam constringens, cœperat cogitare quo ordine Otto de palatio eiceretur, et gradum patris Grimoaldus assumeret.

AN. DCXL. — LXXXVII. Cumque anno 8^d Sigibertus regnaret, et Radulfus dux Thoringiæ vehementer Sigiberto rebellare disposuisset, jussu Sigiberti omnes leudes Austrasiorum in exercitu gradiendum banniti sunt^a. Sigibertus Rhenum cum exercitu transiens, gentes undique de universis regni sui pagis ultra Rhenum cum ipso adunatae sunt. Primo in loco filium Chrodoaldi, nomine Farum^f, qui cum Radulfo unitum habebat consilium, exercitus Sigiberti trucidans rupit, ipsumque interfecit : omnem populum hujus B Fari qui gladium evasit, captivitati deputant. Omnesque primati et exercitus dextras invicem dantes, ut nullus Radulfo vitam concederet, sed hæc promissio non sortitur effectum. Sigibertus deinde Buchoniam cum exercitu transiens, Thoringiam properans. Radulfus hæc cernens castrum lignis munitum in quodam monte super Unestrude fluvio in Thoringia construens, exercitum undique, quantum plus potuit, colligens, cum uxore et liberis in hoc castrum, ad se defensandum stabilivit : 657 ibique Sigibertus cum exercitu regni sui veniens, castrum undique circumdat exercitus ; Radulfus vero intrinsecus ad prælium fortiter præparatus sedebat. Sed hoc prælium sine consilio initum est. Hoc adolescentia Sigiberti regis patravit, cum alii eodem die vellent procedere ad bellum, et alii in crastino, nec unitum habentes consilium. Grimoaldus et Adalegiselus duces hæc cernentes, Sigiberti periculum zelantes, eum undique sine intermissione custodiunt. Bobo dux Arvernus cum parte exercitus Adalegiseli, et Ænovalaus^g comes Sogiontensis cum pagensibus suis, et cætera exercitus manus plurima, contra Radulfum ad portam castri protinus pugnandum perrexerunt. Radulfus cum aliquibus ducibus exercitus Sigiberti adu-

tur a vobis monitores, quos bajulos vulgus appellat, ne gloriam vestram inter se ipsi partiantur. Hinc magna auctoritate pollebant, quod ut plurimum omnia eorum vota fierent. De his fuse et erudite disserit Gangius in Glossario.

^d Colb. : *Cumque anno 9*. Sic legit Sigibertus Gemblacensis in Chronico. Freh., *an. 7*.

^e Jam de hac voce aliquid observavimus in notis ad Gregorium. Bannum est edictum seu denuntiatio alicujus rei. Quandoque etiam sumebatur pro pœna illis qui non obtemperaverant inflictæ ; sicut et heribannum (*l'arrière-ban*) mulc assignabat eorum qui ad exercitum ire neglexerant. Non plane exolevit harum vocum usus. Etenim hodie dicimus *convoyer le ban* et *l'arrière-ban*, et *être mis au ban de l'empire*. Quin et nuptiarum proclamationes in ecclesiis fieri solitas *bannos* dicimus.

^f Editi plerique, *Farum filium Chroaldi nomine cum*. Mss. cum Freh., *Farum* ; et infra, *Faræ* ; Clar., *Farum filio Chroaldo*, etc. Colb. et Editi complures, *exercitum Sigiberti trucidans*, quod est mendo sum.

^g Boh., *Sogotinsis*. Colb. et editi plerique, *Enovalaus Sigiotensis (le Suntgaw)*. Chesn. et Freh., *Nauvalaus* ; al. *Innovalaus*, *Enovalatus*, et sic infra.

ciam haberet, quod super ipsum non voluissent viribus irruere, de castro per portam prorumpens, super exercitum Sigiberti cum suis irruens, tanta strages a Radulfo cum suis de exercitu Sigiberti fitur, ut mirum fuisset. Magancenses in hoc prælio non fuerunt fideles. Ferturque ibi plurima millia hominum fuisse trucidata gladio. Radulfus patrata victoria in castrum ingreditur. Sigibertus cum suis fidelibus gravi amaritudinis mœre arreptus, super equum sedens, lacrymas oculis prorumpens, plangebatur quos perdidit: et Boho [A., Bodo] dux, et Ænovallus comes, et cæteri nobilium fortissimi pugnatore, seu et plurima manus exercitus Sigiberti regis, qui cum ipsis in congressione certaminis essent aggressi, conspiciente Sigiberto, hoc prælio fuerunt trucidati. Nam et Fredulfus^a domesticus, qui et amicus Radulfi fuisse dicebatur, hoc prælio occubuit. Sigibertus eadem nocte nec procul ab ipso castro in tentoriis cum suo remansit exercitu. In crastinum videntes quod Radulfo nihil prævaluissent, missis discurrentibus ut Rhenum pacifice **658** iterum transmearent, cum Radulfi convenientia Sigibertus et ejusdem exercitus ad proprias sedes remeant. Radulfus superbia elatus ad modum regis in Thoringia se esse censebat, amicitias cum Winidis firmans, cæterasque gentes, quas vicinas habebat, cultu amicitiae obligabat. In verbis tamen Sigiberto regimen non denegabat, sed in factis fortiter ejusdem resistebat dominationi.

AN. DCXLII. — LXXXVIII. Anno 10 regni Sigiberti, Otto, qui adversus Grimoaldum inimicitia per superbiam tumebat, factione Grimoaldi, a Leuthario duce Alamannorum interficitur. Gradus honoris majoris domus in palatio Sigiberti, et omni regno Austrasiorum in manu Grimoaldi confirmatus est vehementer^b.

AN. DCXLI. — LXXXIX. Anno 4 regni Chlodovei, cumque Nantechildis regina cum filio suo Chlodoveo rege, post discessum Æganæ, Aurelianus in Burgundiae regnum venisset, ibique omnes seniores, pontifices, duces et primates de regno Burgundiae ad se venire præcepit: ibique cunctos Nantechildis singulatim attrahens, Flaochatus^c, genere Francus, major domus in regnum Burgundiae, electione pontificum et cunctorum ducum, a Nantechilde regina in hunc gradum honoris nobiliter stabilitur, neptemque suam, nomine Ragnobertam^d Flaochato desponsavit: sponsalia hæc nescio qua factione fiuntur. Nam aliud consilium secrete Flaochatus et Nantechildis regina machinantur, quod creditur Deo non fuisse placibile,

^a Ches. et Froh., *Fredulfus*.

^b Postea eo insolentia devenit, ut defuncto Sigiberto, ejusque filio Dagoberto in Scotiam amandato, Childebertum filium suum Austrasie regem salutari jusserit. Quod facinus regni optimates detestati, tyranno exturbato, Grimoaldum Parisiis in vincula conjecere, ubi defunctus est. Tuncque Dagobertus, a proceribus regni revocatus, paternum Austrasie regnum accepit. Qua de re Valesius lib. xx et xxii rerum Francic.; Henschenius in Vitam sancti Sigiberti, die 4 Febr.; Bollaudiani et Mabillon. in praef. tomi II Actor. sanctorum ord. Benedictini. Sigibertus sepultus est in monasterio sancti Martini quod prope Metuas construxerat ad ripam Mosellæ, ubi sacræ

ideoque non mancipavit effectam. Cumque Erchinoaldus et Flaochatus majores domus inter se quasi unum iniissent consilium, consentientes ad invicem, hunc gradum honoris, alterutrum solatium præbentes, disponunt habere feliciter. Flaochatus cunctis ducibus de regno **659** Burgundiae, seu et pontificibus per epistolam, etiam et sacramentis firmavit, unicuique gradum honoris et dignitatem, seu et amicitiam perpetuo conservare. Hac dignitate sublimatus Flaochatus regnum Burgundiae pervagatur, consilium assidue iniens, priorem inimicitiam, qua cordis arcana diu celaverat, memorans, Willebadum patricium interficere disponebat.

XC. Willebadus cum esset opibus abundans, et plurimorum facultates ingenis diversis abstollens, ditatus inclyte fuisset, et inter patriciatu gradum, et nimirum facultatum elationem superbia esset deditus, adversus Flaochatum tumebat, eumque despiciere conabatur. Flaochatus collectis secum pontificibus et ducibus de regno Burgundiae, Cabillonis pro utilitate patriæ tractandum mense Madio placitum instituit. Ibi et Willebadus multitudinem secum habens advenit. Flaochatus ibidem Willebadum interficere nitebatur. Hæc cernens Willebadus palatium noluit introire. Flaochatus foris contra Willebadum præliandum aggreditur. Amalbertus vero germanus Flaochati ad pacandum intercurrentis, ubi jam in congressione certaminis confligere debuerant, Willebadus Amalbertum secum retinens de hoc evasit periculo. Intercurrentibus et cæteris personis separantur illæsi. Flaochatus deinceps vehementem inibat^e consilium de interitu Willebadi. Eo anno Nantechildis regina moritur^f. Ipso anno mense Septembri Flaochatus cum Chlodoveo rege, et Erchinoaldo, itidemque majore domus, et aliquibus primatibus Neustrasiis, de Parisiaco promovens per Senonas et Antissiodorum, Augustudunum accesserunt; ibique Chlodoveus Willebadum patricium ad se venire præcepit. Willebadus cernens iniquum consilium Flaochati, et germani sui Amalberti, Amalgarii et Chramneleni^g ducum, de suo interitu fuisse initum, colligens secum plurimam multitudinem de patriciatu sui termino, etiam et pontifices, seu nobiles, et fortes, quos congregare potuerat, Augustudunum gradiendum iter arripuit. Cui **660** obviam a Chlodoveo rege, Erchinoaldo majore domus, et Flaochato, Ermenricus domesticus dirigitur, eo quod Willebadus trepidabat, utrum accederet, an suum devitando pe-

ejus reliquæ ad an. 1552 servatæ fuerunt. Quo anno, destructa funditus sancti Martini abbatia, delata sunt Nanceium, ubi in ecclesia quam appellant primatiam, ex ejusdem abbatiae aliorumque sacrorum locorum spoliis et rebus dotata, quiescunt. Festum ejus colitur die 1 Februarii.

^e Alii, *Flaucadus*, seu *Floachadus*, et sic infra

^d Colb. et Editi quidam, *Regimbertam*; al., *Ragimbertam*; Chesn., *Ragnobergam*.

^e Colb. et Editi aliquot, *vehementer minabat consilium*. Boh., *entinebat*; alii, *eliminabat*.

^f Sepulta est in basilica sancti Dionysii.

^g Colb., *Ramleni*. Editi aliquot, *Ramneleni*. al. *Chramneli*, *Chramleni*, et sic infra.

riculum repedaret, ut ab Ermenrici promissionibus A præventus usque Augustudunum aggredere-
 tur, quem ille credens condigne [Al., dignis] muneribus hono-
 ravit. Post tergum ejus Augustudunum accessit, ibi-
 que tentoria cum suis nec procul ab urbe posuit.
 Eodem die quo ibidem peraccesserat, Agilulfum a
 Valentia urbis episcopum, et Gysonem comitem ad
 prævidendum quæ agebantur Augustudunum direxe-
 rat, qui a Flaochato in urbe retenti sunt. In crastino
 Flaochatus, Amalgarius et Chramnelenus, qui consi-
 lium de interitu Willebadi unanimiter conspiraverant,
 de urbe Augustuduno maturius promoventes, cæteri-
 que duces de regno Burgundiæ cum exercitu eis sub-
 junguntur. Erchinoaldus cum Neustrasiis quos secum
 habebat, idemque arma sumens ad hoc bellum ag-
 greditur. Willebadus e contra tela prælii b construens
 quoscunque potuit adunare, phalanges utræque in
 congressione certaminis junguntur ad prælium : in
 ea pugna Flaochatus, Amalgarius et Chramnelenus,
 itemque Wandelbertus duces cum suis in congres-
 sione certaminis contra Willebadum pugnandum
 configunt. Nam cæteri duces, vel Neustrasii, qui un-
 dique eosdem debuerant circumdare, se retinentes
 aspiciebant, expectantes eventum, noluerunt super
 Willebadum irruere; ibique Willebadus interficitur :
 plurimi cum ipso de suis gladio trucidantur. Eo
 certamine cæteris primus Bertharius comes palatii,
 Francus de pago Ultra-Jurano, contra Willebadum
 configit. Adversus quem frendens Manaulfus Burgun-
 dio, exiens de inter cæteris cum suis adversus Ber-
 tharium præliandum; Bertharius eo quod prius illi
 amicus fuisset, dicens : Veni sub clypeo meo, de hoc
 periculo te liberabo. Cumque ad eum liberandum

A clypeum elevasset, Manaulfus cum conto Bertharium
 in pectore percutiens, cæteri qui cum eo venerant,
 ipsumque 661 circumdantes, eo quod Bertharius
 nimium reliquis præcessisset, vulneratur graviter.
 Tunc Abedo e, filius Bertharii, cernens patrem in
 periculo mortis, cursu velocissimo patri auxiliando
 perrexit. Manaulfo conto percusso in pectore, terra
 prostravit; cæteros qui patrem percusserant totosque
 interfecit. Sic Bertharium suum genitorem, ut fidelis
 filius, præstante Domino, liberavit a morte. Hi vero
 duces qui cum eorum exercitu super Willebadum
 irruere noluerant, tentoria Willebadi, episcoporum,
 vel cæterorum, qui cum eo venerant, depradando,
 plurimum inibi auri et argenti capiunt : reliquisque d
 rebus et equitibus [Al., equis] ab his qui præliare
 noluerant percepti sunt. His ita gestis, Flaochatus
 in crastino de Augustuduno promovens, Cabillonum
 perrexit. Ingressus in urbem, urbs 662 in crastino
 nescio quo casu maxime tota incendio concrematur.
 Flaochatus judicio Dei percussus, vexatus a febre,
 collocatur in scapham, evectu navali per Ararim
 fluvium, qui cognominatur Saonna [Al., Sagonna],
 Latonam properans, in itinere, undecimo die post
 Willebadi interitum, emisit spiritum; sepultusque est
 in ecclesia sancti Benigni in suburbano Divionensi.
 Creditur a plurimis hi duo, Flaochatus et Willeba-
 dus, eo quod multa in invicem per loca Sanctorum
 de amicitia obliganda sacramenta dederant, et uter-
 que populos sibi subjectos cupiditatis instiuctu inique
 oppresserant, simul et a rebus nudaverim e, quod
 C judicio Dei de eorum oppensione plurima multitudo
 liberata sit, et eorum perfidia et mendacia eos utrum-
 que interire fecissent f.

EXPLICIT FREDEGARI CHRONICUM.

a Aliquot Editi, *Ailulfum*; Freh., *Aigulfum*.

b Freherus suspicatur legendum esse *telam prælii*.

c Clar. et Ch. al., *Chabedo*.

d Id est, *reliquasque res et equites, seu equos*.

e Clar., Boh., Colb. et Palat., in *populis sibi sub-
 jectis... oppresserant simul letarebus*. Freh., *lateribus*.
 De utriusque morte vide sancti Eligii Vitam, quam
 scripsit sanctus Audoenus, et Vitam sancti Sigiranni
 sæc. II Benedictino.

f Hic desinit Chronicon in codice Claromontensi,
 qui circa id tempus scriptus videtur, ut in præfatione
 diximus. Idem habet vetus codex qui olim fuit Mel-
 chioris Goldasti, ab Henschenio tomo I Februarii
 Bollandiani laudatus in observat. ad Vitam sancti
 Sigiberti. Quem codicem ne fortasse aliquis imper-
 fectum dicat, vetat clausula *Explicit*, quæ in fine tam
 indicia quam ipsius Chronici apposita est. Ipse

codex est, ni fallor, quem Valesius laudat lib. XX
 Rerum Francic. ex bibliotheca Christianæ Suecorum
 reginæ. Quin et in cod. Boheriano, in quo subse-
 quentia Chronica omnesque additiones habentur,
 spatium hic relinquitur vacuum, tum per litteram
 majusculam habet *Igitur*, etc., et index capitulorum
 operi præfixus desinit in 89, de *Willibaldi et Flaco-
 aldi interitu*. Unde patet hæc opuscula omnino esse
 diversa. Porro licet Fredegarius Chronicum anno 4
 Chlodovei, qui vulgaris æræ fuit 641, aut 642, juxta
 Valesii computum, concluderet, eum tamen ultra
 hunc annum vitam produxisse patet ex cap. 48, ubi
 D Samonem an. 40 Chlotarii regis, Christi 623, in re-
 gno a Winidis electum, et annis 35 regno potitum
 fuisse scribit; Chindasvindi etiam regis Hispaniarum
 mortem et alia memorat, quæ post Chlodovei mor-
 tem contigerunt.

FREDEGARIi SCHOLASTICI Chronicum continuatum.

PARS PRIMA, AUCTORE ANONYMO.

663 XCI. Igitur ^a Chlodoveus filius Dagoberti ex genere alienigenarum reginam accipiens, nomine Baldechildem ^b, prudentem atque elegantem, genuit ex ea filios tres, Chlotharium, Childericum et Theodoricum: habebatque majorem domus palatii virum strenuum atque sapientem, nomine Erchanwaldum ^c. Chlodoveus itaque in regno pacem habuit absque bello. In extremis vero vitæ annis amens effectus vita caruit, regnavitque annos decem et octo ^d.

ANNO DCLVI. — XCII. Franci quoque Chlotharium filium ejus majorem in regno statuunt, cum præfata regina matre. Eodem **664** quoque tempore mortuus est Erchanwaldus major domus palatii. Franci autem in incerto vacillantes, accepto consilio, Ebruinum in hujus honoris curam ac dignitatem statuunt.

AN. DCLX. — XCIII. Hisce diebus Chlotharius rex, a valida febre correptus, obiit in juventute, regnavitque annos quatuor ^e.

AN. DCLXIX. — Theodoricus vero frater ejus in regnum successit; Childericus enim frater ejus ^f in

^a Hujus appendicis auctor is ipse est, ut videtur, qui varias Chronica in unum corpus collegit. Hiatum annorum circiter 39 qui effluxerunt a fine Chronici Fredegarii ad an. 680, quo incipit sequens Chronicum, infra, cap. 97, supplevit potissimum ex anonymo, qui *Gesta regum Francorum* scripsit sub Theodorico Calensi, et Monacho Dionysiano, Gestorum Dagoberti ejusque filii Chlodovei scriptore. Unde cum isti auctores complures fabellas suis scriptis interseruerint, non magna est apud viros eruditos hujus continuatoris auctoritas.

^b Balthildis ex genere Saxonum, qui scilicet cum Anglis et Jutis in Britanniam Majorem sæculo v transierant, exorta, ex captiva in regium thalamum ascita est. Coniuge defuncto regnum administravit; et tandem in monasterium Calæ quod ædificaverat recessit, ibique monialis facta, obiit anno 680, die 30 Januarii, quo festum ejus recolitur. Vitam ejus habes sæculo II Benedictino, pag. 775. Visitur etiam nunc ibi ejus sepulcrum in crypta subterranea.

^c Sic Colb. et Pal. Boh., *Baldigilde.. Herchonoaldo*. Cæteri, *Erchoaldum*. Is est Erchinoaldus supra laudatus.

^d Boher., annos xvii. Sepultus est in basilica sancti Dionysii. Eo regnante multum crevisse dicitur Majorum domus potentia, quæ eo demum devenit, ut illi, pulsus regibus, coronam sibi tandem imposue-

rit. Cæterum Cointius multum invehitur in eos qui subsequentes reges ignavos appellaverunt.

^e Legendum *quatuordecim*. Sed post annos quatuor regni Chlotarii, Childericus ipsius frater Ausurias rex factus est, anno scilicet 660. Anno vero 669, defuncto Chlotario, Theodoricus III, utriusque frater, in regnum Neustriæ et Burgundiæ elevatus, paulo post e throno dejicitur, Ebroinoque apud Luxovium relegato, Childericus monarchiam obtinuit, quod auctor noster hoc cap. et seq. exponit. Cæterum aliqui recentiores Chlotarium in basilica sancti Dionysii sepultum fuisse scribunt; sed verisimilius est eum in monasterio Calensi fuisse depositum, ubi etiam nunc ejus sepulcrum cum ipsius effigie lapidea ab annis circiter 700 sculpta ostenditur. Cæterum Chlotarii annum tertium in annum 659 incidisse fusius probat noster Mabillon. tomo III *Analect.* ex veteri inscriptione codicis mss. Fossatensis, quæ sic habet: *Anno centesimo post explicationem numeri sancti Victori episcopi ciclum recapitulantiem, anno tertio domni Chlotarii regis indolis, ex jussu ipsius principes, vel generitricæ suæ præcelsæ domnæ Balthildæ reginæ, etc.*

^f Omissa una linea editi sic habent: *Theodoricus vero frater in Austria, quod a vero aberrat; nam jam tunc Childericus regnabat in Austria. Mendum hoc, quod viris eruditis negotium facessiverat, ope mss. sanavimus.*

AN. DCLXXIII. — Memoratus Bodilo super eum cum

rint. Cæterum Cointius multum invehitur in eos qui subsequentes reges ignavos appellaverunt.

^e Legendum *quatuordecim*. Sed post annos quatuor regni Chlotarii, Childericus ipsius frater Ausurias rex factus est, anno scilicet 660. Anno vero 669, defuncto Chlotario, Theodoricus III, utriusque frater, in regnum Neustriæ et Burgundiæ elevatus, paulo post e throno dejicitur, Ebroinoque apud Luxovium relegato, Childericus monarchiam obtinuit, quod auctor noster hoc cap. et seq. exponit. Cæterum aliqui recentiores Chlotarium in basilica sancti Dionysii sepultum fuisse scribunt; sed verisimilius est eum in monasterio Calensi fuisse depositum, ubi etiam nunc ejus sepulcrum cum ipsius effigie lapidea ab annis circiter 700 sculpta ostenditur. Cæterum Chlotarii annum tertium in annum 659 incidisse fusius probat noster Mabillon. tomo III *Analect.* ex veteri inscriptione codicis mss. Fossatensis, quæ sic habet: *Anno centesimo post explicationem numeri sancti Victori episcopi ciclum recapitulantiem, anno tertio domni Chlotarii regis indolis, ex jussu ipsius principes, vel generitricæ suæ præcelsæ domnæ Balthildæ reginæ, etc.*

^f Omissa una linea editi sic habent: *Theodoricus vero frater in Austria, quod a vero aberrat; nam jam tunc Childericus regnabat in Austria. Mendum hoc, quod viris eruditis negotium facessiverat, ope mss. sanavimus.*

reliquis quamplurimis surrexit insidiaturis, et regem in Lauchonia ^a silva, una cum regina ejus prægnante, nomine Bilichilde, quod dici dolor ^b est, interfecit. Vulfoaldus quoque per fugam lapsus evasit, et in Auster reversus est. Franci vero Leudesium filium Erchouwaldi nobilitatem in majoris domatus dignitatem statuunt per consilium beati Leudegarii et sociorum ejus.

666 XCVI. Ebruius audiens has dissensiones, consilio accepto, Francos invicem discordantes, convocatis in auxilium sociis, personis quam plurimis, cum multo comitatu exercituum, a Luxovio cœnobio egressus in Franciam regreditur, usque Isram fluvium ^c veniens peraccessit, custodes dormientes interfecit ad Sanctam Maxentiam, atque Isram fluvium transiens, quos ibi invenit de insidiatoribus suis occidit. Leudesius major domus una cum thesauris

^a Colb. et Boh., *insidiaturus in regem in Lauconis silva...* *Bilichilde*. Hanc silvam eam esse putant quæ inter Calam, villam tunc regiam, et Sancti Dionysii oppidum interjacet; hodie Liberiensis silva dicitur, vulgo *la forêt de Livri*, aut certe Bungiacensis, *de Bondi*. Non enim audiendi sunt qui hoc contigisse putant prope Rotomagum, ubi aiunt Childericum cum uxore sua Bilechilde fuisse sepultum in ecclesia sancti Petri, quæ hodie protectoris sui nomine sancti Audoeni appellatur. Hoc nempe extra controversiam esse debet, ex quo eorum sepulcra detecta sunt in ecclesia sancti Germani a Pratis, cum ante annos circiter 40 restauraretur. Præter insignia regia in Childerici sepulcro, hæc inscriptio litteris majusculis exarata inventa fuit, CHILDR. REX. Videsis Valesium ea de re disserentem lib. XXI rerum Francic.

^b Alii, *dolus est*, quæ vox pro *dolor* non semel occurrit.

^c Editi, *Issam*; al., *Isaram*. Est Isara, vulgo *l'Oise*, ad quem etiam nunc hodie perstat oppidum a ponte et Sancta Maxentia vulgo *le Pont-Sainte-Maxence* dictum. Porro hac occasione Chlodoveum quemdam parvulum Ebroinus in regem extulit, quem Chlotarii filium esse mentiebatur. Dagobertus vero II in ea parte Austrasiæ quæ eis utraque Rhenum huic fluvio vicina erat, regnavit ad an. 680. De ejus in Gallias reditu, cæde et sepultura, fuse disserit Mabillonius in præfatione sæculi IV, Act. sanctorum ord. Bened. parte I, § 9, num. 198 et seqq. Is est *sanctus Dagobertus rex et martyr*, qui colitur Satanaci (Ste-

regis per fugam dilapsus evasit, a Bacivo ^d villa evadens aufugit: ibique adveniente Ebruius, thesauros quos ibi reperit apprehendit. Inde egressus, Crisecum ^e villam veniens in Pontio, Leudesio subdole fidem promittit, simulans fefellit, facto placito ut conjuratione facta cum pace discederet. Sed Ebruius fallaciter agens, ut solebat, compatri suo insidias præparans, ipsum Leudesium occidit, regem Theodericum in regnum restitutum, ipse ^f suum principatum sagaciter restauravit. Sanctum Leudegarium episcopum, crudelissimis tormentis cæsum, gladio perimii jussit ^g. Gerinum germanum ejus diverso tormento trucidavit. Reliqui viri Franci eorum socii, per fugam lapsi, Ligerem transgressi, usque Wascones confugerunt: quamplurimi vero in exilio damnati ultra non comparuerunt.

nay). Memoratur in calendario Eumæ reginæ, quod Rhemis in bibliotheca Rhemigiana servatur, die X Kal. Januarii, quo eum martyrium pertulisse dicit vetus auctor, idque, ut Mabillonius probat, an. 679.

^d Sic omnino legendum esse haud dubium est, quamquam vulgo *Abacio* præferantur codices, unde Samson Abbavilleus et Coitius hic Abbatisvillam, vulgo *Abbeville*, designari putaverunt. At Bacium villa est regia olim celebris, antequam a Nortmannis violaretur, prope Corbeiam sita, cujus rudera etiam nunc visuntur, vicusque nomen *Baisiu* retinet. Vide lib. IV de Re diplomat. num. 12.

^e Alias Creciacum, cum silva cognomini in Pontivo (*Crécy en Ponthieu*), non ad Alteiam, ut Valesio visum est, sed ad Maiam fluvium. Vide lib. IV de Re diplomat. num. 46.

^f Boh., *in regno constituto, ipsi suum*.

^g Occisus est in pago Atrebatensi die V Nonas Octobris, anno 678, et sepultus apud Sarcingam (*Sorcin*). Vide hujus Vitam duplicem a cœqualibus auctoribus scriptam in sæculo II Benedictino. Gerinus vero, seu Guarinus, ejus frater, eadem die uti Martyr etiam colitur in Martyrologio Romano, qui lapidibus obrutus fuisse dicitur in secunda Vita sancti Leodegarii, num. 11. Rem fusius narrat ipse Leodegarius in epistola ad suam matrem data. In calendario veteri monasterii Murbacensis in Elisatia, ab annis circiter quingentis scripto, memoratur sanctus Gerinus martyr VIII Kal. Septembris.

PARS SECUNDA,

AUCTORE ANONYMO AUSTRASIO.

667 ANNO DCLXXX.—XCVII. In Auster ^a quoque, mortuo Ulfoaldo duce, Martinus ^b dux, et Pippinus filius Ansegiseli quondam Franci nobilis, dominabantur. Defunctis regibus, ^c commissis invicem princi-

^a Hic auctor priore multo est accuratior: ætatem suam prodit infra, cap. 109, ubi se anno 755 scribere indicat.

^b Martinus hic memoratus filius erat sancti Clodulfi, nepos sancti Arnulfi; et Pippinus frater ejus erat patruelis, idemque ex Ansegisilo sancti Arnulfi nepos.

^c Dagoberto scilicet II, et forte filio ejus Sigi-

pibus, Ebruius, Martino atque Pippino, adversus Theodericum regem excitantur ad bellum. Commoto exercitu ad locum cui vocabulum est Locofao ^d, interim commissi prælium ineunt, ibique magno certa-

berto. Belli civilis inter Theodericum et Dagobertum moti meminit auctor cœvus Vitæ sanctæ Salabergæ, sæc. II Benedictino. Al. Ed., *Decedentibus*.

^d Sic Boher. Editi, *Locofao*. Gesta Reg. Franc., cap. 46, habent *Lufao*; al., *Lucofao*, *Lucofago*, qui locus Valesio ignotus, videtur esse *Loisi* in pago Laudunensi. Vide lib. IV de Re Diplomati. num. 57. Locum tamen, qui *Lufaus* dicitur in pago Tullensi.

mine dimicantes, plurima pars populi ex utrisque partibus corrui. Devicti cum sociis Martinus atque Pippinus in fugam lapsi sunt; persecutusque eos Ebruinus, maximam partem de illa regione vastavit. Martinus ideoque Lugduno Clavato ^a ingressus, se infra muros ipsius urbis munivit. Persecutusque eum Ebruinus, veniens ^b Erchreco villa, ad Lugdunum Clavatum nuntios dirigit, Ægilbertum ac **668** Reulum ^c, Remensis urbis episcopum, ut fide promissa in incertum super vacuas capsas sacramenta falsa dederent. Qua in re ille credens eos, a Lugduno Clavato egressus, cum sodalibus ac sociis a. l. Erchrecum veniens, illic cum suis omnibus interlectus est.

XCVIII. Ebruinus quoque magis atque profusius crudeliter Francos opprimebat, donec tandem aliquando Ermenfrido Franco minas ^d parat, resque proprias tollere disponit. Consilio cum suis patrato, nocte collecta manu sociorum, per noctem super eum consurgens, Ebruinum interfecit.

AN. DCLXXXI. — Quo perempto, ad Pippinum duccem in Auster cum muneribus suis pervenit. Quo facto, Franci, accepto consilio, Waradonem, illustrem virum, loco ejus in honorem majoris domatus ^e constituerunt. Idcirco præfatus Warado obsides a Pippino duce accipiens, pacem in invicem **669** patrauerunt.

AN. DCLXXXII. — Erat id temporis memorato Waradoni filius, valde efficax atque industrius, eruditus in consilio, qui vice patris curam palatii gerebat, nomine Gislemarus, qui ob nimiam calliditatem ac sagacitatem patrem ab honore proprio supplantavit. Quem sanctus Audoenus ^f episcopus sæpius ob hoc increpabat, ac subinde ut ad pacem vel patris indulgentiam remearet. Qui audire renuit, et in duritia

memorat Hericus in Historia episc. Antissiodorensium, quem hic designari fortasse verisimilius nonnullis videbitur.

^a Sic Boh., quod est antiquum hujus urbis nomen; hodie Landunum (Laon) dicitur.

^b Ille locus varie in variis codd. scribitur. Colb. hic, *Estreco*, et infra *Erchreco*; Boh., *Erchreco*, *Herchreco*. Ed., *Ertreco*, *Erereco*, *Erchecho*. In Gestis Reg. Franc., *Ercharo*, *Ergariaco*, *Ercherego*. Hunc locum esse *Acheri*, vicum Ribodimontem inter et Faram, in pago Laudunensi situm, censet Valesius. Sed verisimilius est esse *Escheri-Launois* Lauduno proximiorum, ut dicitur lib. iv de Re diplomat. num. 57. Est etiam in Rhemorum diocesi haud procul a Castro Portiani locus ad Axonam, *Ecry* dictus, qui fortasse hic designatur.

^c Sic Boh. Ed., *Regulum*; Colb., *Aigilbertum ac Regulfum*. Prior, qui in Boh. dicitur *Agilbertus*, si Valesio credamus, fuit Agilbertus primum in Anglia, tum Parisiorum in Francia episcopus, cujus corpus in monasterio Jotrensi (*Jouarre*) sepultum, an. 1631, pontificalibus ornamentis indutum, repertum est in sed cula sancti Pauli Eremitæ, ut testatur passim Andreas Sauvaius, qui huic inventioni interfuit. *Reulus* vero seu, ut a Frodoardo appellatur, sicut et in diptychis antiquis, et in litanis Rhemensis Ecclesiæ, *Reolus*, Orbacense monasterium condidit, ubi sepultus hodieque colitur, in Nonas Septemb. Uterque in Fastis sacris locum habet. Eos vero a faciendæ quod illis hic impingitur vindicare conatur Cointius ad an. 680

A cordis permansit. Fuerunt igitur inter Pippinum et præfatum Gislemarum discordiæ multæ, bella civilia plurima. Nam ad castrum Namugo ^e contra hostem [*Id est, exercitum*] Pippini ducis Gislemarus consurgens, fraudulentè falso juramento dato, quamplurimos eorum nobiles viros occidit. Inde vero reversus ob supplantationem patris, vel aliam malitiam non modicam, quam fallaciter perpetraverat, a Deo percussus prædictus Gislemarus, ut dignus erat, iniquissimum fudit spiritum.

AN. DCLXXXIII. — Illoque mortuo, pater ejus Warado honorem pristinum majoris domatus recepit.

AN. DCLXXXIV. — XCIX. Eo tempore beatus Audoenus episcopus plenus virtutibus migravit ad Dominum ^h. In illo itidem tempore Warado ⁱ præfatus major domus obiit. Eratque ei matrona nobilis et strenua, nomine Ansledis ^j, cujus gener, nomine Bercharius, honorem majoris domus palatii suscepit; eratque statura parvus, intellectu modicus, levis atque citatus, Francorum amicitiam atque consilia sæpe contemnens. Hæc indignantes Franci Auderamnus, Reulus et alii multi, relinquentes Bercharium **670** ad Pippinum per obsides conjunguntur, amicitias copulant, super Bercharium vel reliquam partem Francorum concitant.

AN. DCXCVII. — C. Pippinus commoto exercitu hostiliter ab Auster consurgens, contra Theodoricum regem et Bercharium properat ad bellum. Coniuncti in oppido Vermandensi ^k, in loco qui dicitur Textricio, bellum mutuo gesserunt. Prævalente Pippino eum Austrasiis, Theodoricus rex cum Berchario fugam iniit, Pippinus victor exstitit, persecutusque eos, eam regionem sibi subjugavit. Sequenti tempore idem Bercharius ab adulatoribus falsis amicis inter-

^d Minas parare hic et passim est *negotia facessere*, seu insidias moliri, quæ vox hodieque gallice reddi potest, *des mentes*.

^e Sic Colb. Editi, *majoris domus*, et sic infra. Warado in scriptis passim Warato appellatur.

^f Freh. Illyric. et cæteri, *Adoinus*; al., *Audoinus*, Gislemarus vero alias dicitur *Gislemaris*, *Gislemarus*, De his infra.

^g Sic Boher.; alii *castrum Manucum*. Ille autem designatur Namucum, sive, ut hodie scribimus, Namurcum, vulgo *Namur*, urbs Flandriæ vel suo nomine celebris, quæ episcopali sede sæculo proximo elapso donata est.

^h Obiit ix Kal. Septemb. an. 684. Sepultus est in monasterio sancti Petri in suburbio Rotomagensi, hodieque celebri in urbe sub ipsius sancti Audoeni (*Saint-Ouen*) nomine, ord. sancti Benedicti et congr. sancti Mauri. Ejusdem sancti reliquiæ superiori sæculo a furentibus Calvinistis combustæ fuerunt.

ⁱ Alii, *Warato*. In charta Theodorici regis, lib. vi de Re diplomat., num. 13, legitur: *Waratune, Ebroino, et Gislemare quondam majoris domus, et Berchario majorem domus*, qui hic passim memorantur. Hæc varietates, excepto Berchario, etiam in nostris Chronicis scriptis occurrunt. In Ed., *Bercharius*.

^j Alii, *Ansledis, Ansfedis*.

^k Boh.: *Exercitu hostile... properans ad... Vermandisse*. Lis est inter auctores an Viromanducorum urbs præcipua olim episcoporum qui Noviomani (*Noyon*) transmigrarunt sedes, fuerit hodierna Au-

fectus est, instigante Anslede matrona socru sus. Post hæc autem Pippinus Theodoricum regem accipiens cum thesauris, et domum palatii omnia peragens, in Auster remeavit. Eratque ei uxor nobilis et prudentissima, nomine Plechtrudis ^a, genuitque ex ea filios duos: nomen senioris Drocus ^b, nomen vero junioris Grimoaldus.

AN. DCXC. — Cl. Mortuus est autem Theodoricus rex, regnavit autem annos septemdecim ^c, Chlodoveum filium ejus parvulum elegerunt in regnum. Non post multos vero annos prædictus rex Chlodoveus ægrotans mortuus est, regnavit autem annos quatuor.

AN. DCXCIV. — Childebertus frater ejus in regnum resedit ^d. Drocus vero a Pippino genitore eruditus, ducatum Campanensem accepit.

AN. DCXCV. — Grimoaldus junior cum Childeberto rege major domus palatii super Francos electus est: fuitque vir mitissimus, omni bonitate et mansuetudine repletus, largus **671** in elemosynis et in orationibus promptus.

ClI. Pippinus contra Ratbodum ^e duce gentilem Frisionum gentis adversus alterutrum bellum intulerunt, castro Dorestate ^f illic belligerantes invicem. Pippinus victor exstitit, fugatoque Ratbodo duce cum Frisionibus qui evaserant, idem Pippinus cum multis spoliis et præda reversus est. Posthæc Drocus filius Pippini a valida febre correptus mortuus est,

gusta Viromanduorum, quæ a celebri martyre urbis et regionis patrono, vulgo *Saint-Quentin* appellatur; an vero vicus hodieque priscum Veromandui (*Vermands*) nomen retinens, abbatia ord. Præmonstratensis illustratus, a quo loco haud multum distat Textricium ad Dalmanionem fluvium, vulgo *Tertri*, seu *Testri-sur-Daumignon*, fluvius inter Peronam et Sancti Quintini oppidum situs.

^a Sic Boh. Colb. *Blidrudis*, et infra, *Blictrudis*. Ed., *Plictrudis*, et sic infra. Hanc postea dimisit Pippinus, ut Alpaidei assumeret; sed ab episcopis correptus, Alpaide in monasterium Orpii secedente, Plechtrudem recepit.

^b Sic Boh. Colb. vero cum Ed. plerisque *Drogo*, qui infra habent *Drocus* et *Drogo*.

^c Sic Boh., Colb. et cod. Christianæ reginæ. Editi, *quatuordecim*. Auctor Gestorum Reg. Franc. *novem decim*, al. *octo decim*. Nostris mss. favent Chronica aliquot a Chesnio edita. Cointius ei annos novem decim tribuit, et Chlodoveo III ejus successori duos. Qui computus in summa a nostro auctore non dissidet, qui priori annos septem decim, posteriori vero quatuor tribuit. Theodoricus sepultus est Atrabati in monasterio sancti Vedasti (*Saint-Vaast*), quod ab eo constructum aut saltem dotatum fuisse tradunt.

^d Ex inscriptione cod. ms. Jacobi Bongarsii patet anno 5 Childeberti III cum anno æræ vulgaris 699, quo Pascha die 23 Martii celebratum fuit, concurrisset. Inscriptionem hic habes ex animadversionibus Scaligeri in chronologiam Eusebianam.

IN ANNUM V. CHILDEBERTI REGIS FRANCO-
RVM PIPINO IVBENTE AB ADAM SVNT ANNI V.
MILLIA DCCCC. FVIT PASCHA X. K. APRILIS.
ASCENSIO DOMINI FVIT K. MARTIAS [Leg. MAIAS]
PER CYCLORVM NVMERVM ANNO M. XCL. RE-
PETITIO A CAPITE CYCLI.

^e Is est Ratbodus, qui agnita Christianæ religionis veritate, inluit cum superioribus regibus et principibus in infernum demergi, quam ab illis separatus ad cælum c. nscendere. Unde spreto baptisate gen-

A sepultus in basilica beati Arnulfi confessoris Mettis urbe. Grimoaldus quoque ex quadam concubina genuit filium, nomine Theudoaldum.

ClII. Igitur præfatus Pippinus aliam duxit uxorem, nobilem et elegantem, nomine Alpeidam, ex qua genuit filium, vocavitque nomen ejus lingua propria ^g Carlum, crevitque puer elegans, atque egregius effectus est.

CIV. Mortuus est his diebus Childebertus rex, et sepultus Cauciaci ^h in basilica sancti Stephani martyris. Regnavit autem annos sexdecim ⁱ.

AN. DCCX. — Dagobertus filius ejus sedem regni patris sui accepit. Igitur Grimoaldus filiam ^j Ratbodi ducis Frisionum duxit uxorem.

AN. DCCXIV. — Ægrotante quoque Pippino Iobii ^k villa ^l super Mosam fluvium, cum ad eum visitandum idem Grimoaldus venisset, cum ad orationem in basilica sancti Lamberti martyris processisset, a crudelissimo viro impio, Rantgaro nomine, interfectus est. Posthæc Theudoaldus filius ejus parvulus, in loco ipsius cum prædicto rege Dagoberto major domus palatii effectus est ^m. Insecuto quoque tempore idem **672** Pippinus dux ægrotans mortuus est ⁿ. Rex itque populum Francorum annos viginti septem. Reliquit superstitem Carlum filium. Post obitum quoque ejus Plechtrudis matrona præfata suo consilio atque regimine cuncta sese agebat. Demum Franci mutuo in seditionem versi, consilio inutili accepto, commissa

ClI. obit, populis fidei suscipiendæ libertatem relinquens. Vide vitam sancti Ulfranni sæc. III Benedictino ad an. 720. Frisiones, antiqua gens inferioris Germaniæ, in Bataviam effusi partem ejus non modicam occupaverunt, quæ ab iis Frisia dicta est. De iis vide Mabillonii observationes in vitam sancti Willibrordi, num. 7 sæc. III Bened. ad an. 739.

^g Boh., *Duristate*, vulgo Durostadium, hodie Batavodurum dicitur (*Wich te Duersteden*), in Geldria ducatu ad Licum Rheni fossam.

^h Il est patria, scilicet Theotisca *Karl*. Is postea celebris fuit Carolus Martellus, qui in codd. Boh. et Colb. semper dicitur *Carlus*. Editi, *Carolus*, et ejus mater in Boh. *Calpaida*.

ⁱ Villa olim regia in pago Noviomensi et diocesi Suessionensi sita haud procul a Compendio et Confluentibus Axonæ cum Isara, vulgo *Choisy*, ubi monasterium olim celebre, hodieque sancto Medardo Suessionensi subjectum. Vide lib. IV de Re diplomat. et Valesium lib. XXXI Rer. Francicarum.

^j Sic Boh. et Colb. Editi, *tradecim*. Lectio mss. confirmat Labbei sententiam in Miscellaneis histor., pag. 64, et Cointius favet, licet Childeberto annos septem decim tribuat, nam biduo tantum ultimi anni ipsum vixisse scribit.

^k Nominis Teutsindam, ex Gestis Regum Franc. et lib. de Majoribus domus.

^l Boh., *Job villa*. Alias, *Jopila*, seu *Jopilum*, vulgo *Jupil*, sive *Jopil* appellatur; sita est e regione Heristalii prope Leodicum. Vide lib. IV de Re diplomat. num. 71. Basilica sancti Lamberti hodie cathedralis est Leodicensis. Hic sanctus necatus fuerat anno circ. 708. Ejus vita habetur inter Acta sanctorum Benedictini, sæc. III, parte I.

^m Colb. et Boh., *majorem domatu palatii accepit*.

ⁿ Obiit an. 714, mense Decembri, paulo post filii sui necem. Dicitur est junior, quod avum maternum habuerit Pippinum Landinensem; senior vero obæpotem, qui postea regnum obtinuit.

acie in Coatia^a silva, contra Theudoaldum, et leudes A Pippini quondam, atque Grimoaldum^b iniere certamen. Corruitque ibi immodicus exercitus. Theudoaldus itaque a sodalibus suis per fugam lapsus evasit. Magna et valida perturbatio et persecutio exstitit apud gentem Francorum.

CV. Eodem tempore tunc elegerunt in honorem majoris domatus quemdam Francum, nomine Raganfridum^c; commotoque exercitu hostili usque Mosam fluvium properant, cuncta vastantes. Cum Radbodo duce foedus inierunt. His diebus Carlus dux a praefata femina Plechtrude sub custodia detentus, Dei auxilio liberatus est.

AN. DCCXV. — CVI. Eodem tempore Dagobertus rex obiit, regnavitque annos quinque. Franci vero Danihelem quondam clericum, caesarie capitis crescente in regnum stabiliunt, atque Chilpericum nuncupant^d. Iterato quidem tempore commoto exercitu contra memoratum Carlum dirigunt. Ex alia parte lidem cum hoste [*Id est, exercitu*] Frisionum venturo Radbodum ducem invitant. Contra quem praedictus vir Carlus cum exercitu suo consurgens, certamen invicem inierunt: sed non modicum ibidem perpressus est damnum de viris strenuis atque nobilibus; cernensque laesum exercitum terga 673 vertit. Chilpericus posthac et Raganfridus, adunata hostili plebe, Arduennam silvam transeunt, ab alia parte praestolante Radbodo duce, cum exercitu suo hactenus Coloniam urbem super Rhenum fluvium pervenerunt, regiones illas pariter vastantes. Munera multa et thesauros a praefata Plechtrude accipientes reversi sunt^e. Sed in via, in loco, qui dicitur Amblava, ab exercitu Carli grande perpressi sunt damnum. Succedenti tempore, Carlus, commoto exercitu, contra Chilpericum et Raganfridum direxit.

AN. DCCXVII. — Bellum inierunt die Dominica in Quadragesima, duodecimo Kalendas Aprilis, in loco nuncupato Vinciaco^f, in pago Cameracensi, nimia caede invicem collisi sunt. Chilpericus et Raganfridus devicti, in fugam lapsi terga vertentes evaserunt, quos Carlus persecutus, usque Parisios civitatem properavit.

^a Chesn., *Cotia*; Colb., in indice, *Cotia*. Est Cocia silva cum vico cognomine prope Compendium (*la forêt de Cuise*), ex Gestis Franc.

^b Sic habent exemplaria, legendum tamen Grimoaldi; nam Grimoaldus tunc, sicut et ejus pater Pippinus, defuncti erant.

^c Cod. Colb., *Raginfridum*, et sic semper infra.

^d Sic Chesn. Alii Editi cum Boh. et Colb.: *Franci vero Chilpericum quemdam regem constituerunt. Iterato.*

^e Colb., *Blictrada*. Idem et Boh., *accepta reversus est... grande accepit damnum*. Porro inter villas regias Austrasiae Sigibertus junior Amblavam recenset, fluvio cognomini impositam. Amblava fluvius, vulgo *Amblef*, haud procul a Stabulensi et Malmundario monasteriis fuit, proindeque circa fines Coloniensis et Leodiensis dioeceseon.

^f Boh., *Vinceco*. Vinciacum hodie vicus est, qui, testante Miræo, appellatur *la Cense de Vinci*, haud procul a Crepardo oppido (*Crevecoeur*). De hac pugna Paulus Diac. lib. vi Hist. Lang. cap. 42.

^g Valesius his verbis permissum Eudoni fuisse

CVII. Deinde Coloniam urbem reversus, ipsam civitatem cepit reseratam: praefata Plechtrudis thesauros patris sui ei reddidit, et cuncta suo dominio restituit.

AN. DCCXVIII. — Regem sibi constituit, nomine Chlotharium. Chilpericus itaque et Raganfridus legationem ad Eudonem ducem dirigunt, ejus auxilium postulantes rogant, regnum^h et munera tradunt. Ille quoque hoste [*Id est, exercitu*] Wasconum commotoⁱ ad eos veniens, pariter adversus Carlum perrexerunt. At ille constanter et intrepidus eis occurrere properat. Eudo territus quod resistere non valeret, aufugit. Carlus insecutus eum usque Parisios, Segona fluvio transito, usque Aurelianensem urbem peraccessit, et vix evadens, terminos regionis suae penetravit.

AN. DCCXIX. — Chilpericum regem secum cum thesauro sublatum evexit. Chlotharius itaque 674 rex eo anno obiit^k.

AN. DCCXX. — Anno insecuto Carlus per missos suos amicitias cum Eudone duce faciens, ab eo praedictum Chilpericum regem cum multis muneribus recepit. Veniensque urbem Noviom^l, post non multum tempus cursum vitae et regnum amisit, et mortuus est, regnavitque annos sex.

AN. DCCXXI. — Quo mortuo, Theodoricum regem statuerunt in sedem regni, qui hunc locum solii regalis obtinet^m, annis vitae simul praestolatis.

AN. DCCXXIV. — His ita evulsis, Carlus princeps C insecutus idem Raganfridum, Andegavis civitatem obsedit, vastata eadem regione, cum plurimis spoliis remeavit.

CVIII. Per idem tempus rebellantibus Saxonibus, Carlus princeps veniens eos praecipuavit ac debellavit, victorque revertitur.

AN. DCCXXV. — Succiduis diebus, evoluto anni circulo, coadunata agminum multitudine, Rhenum fluvium transiit, Alamannosque et Suavos lustrat, usque Danubium peraccessit, illoque transmeato, fines Bajoaresesⁿ occupavit. Subacta regione illa,

censet ut summo et regio jure in Aquitania uteretur. Cointius vero nihil aliud ex hoc loco inferri posse contendit, quam coronam, quae passim apud medii aevi auctores regnum dicitur, honoris causa ad Eudonem transmissam fuisse.

^h Boh.: *Illi (forte pro Ille) quoque hostem committant (pro committans) ad eos veniens, pariter. Editi: Illi quoque... venientes.*

ⁱ Sic Chesn. Caeteri cum Colb.: *Rex defunctus decessit. Carolus per missos suos ab Eudone duce idemque praedictum Chilpericum regem recipit.*

^l Urbs episcopalis notissima, vulgo *Noyon*, sub Rhemorum metropoli. Alii scribunt eam Atiniaci obiisse.

^m Sic Boh., alii vero, *nunc... obtinuit*. Nostra lectio melior est. Regnante enim Theodorico IV, Calensi dicto, hujus Chronici auctor vivebat, ut ipse testatur, infra, cap. 9. Infra, pro *praestolatis*, Labbeus legit *proletatis*.

ⁿ Sic Boh. Colb. vero, *Bajoareses*, habet tamen in indice capp. *Bajoareses*. Editi, *Bajoareses*.

thesauris multis cum matrona quadam, nomine Bilitrude ^a, et nepte sua Sonichilde, regreditur.

AN. DCCXXXI. — Per idem tempus Eudone duce a jure fœderis recedente, quo comperto per internuntios, Carlus princeps, commoto exercitu, Ligerem fluvium transiens, ipso duce Eudone fugato, præda multa sublata, bis eo anno ab his hostibus populata, iterum remeatur ad propria. Eudo namque dux cernens se superatum atque derisum, gentem perfidam Sarracenorum ad auxilium contra Carolum principem et gentem Francorum excitavit; egressisque cum rege suo, Abdirama nomine, Garonnam transeunt, Burdegalensem urbem pervenerunt, ecclesiis 675 igne concrematas, populis consumptis, usque Pictavis progressi sunt, ubi basilica sancti Hilarii igne concremata, quod dici dolor est, ad domum beatissimi Martini evertendam destinant.

AN. DCCXXXIII. — Contra quos Carlus princeps audacter aciem instruit, super eosque belligerator irruit, Christo auxiliante, tentoria eorum subvertit, ad prælium stragem conterendam accurrit, interfectoque rege eorum, Abdirama nomine, prostravit exercitum, proterens, dimicavit atque devicit; sicque victor de hostibus triumphavit ^b.

AN. DCCXXXII. — CIX. Procedente alioquin anno sequente, egregius bellator Carlus princeps regionem Burgundiæ sagaciter penetravit, fines regni illius Leudibus suis probatissimis, viris industriis, ad resistendum gentibus rebellibus et infidelibus statuit, pace patrata, Lugdunum Galliæ suis fidelibus tradidit. Firmata fœdera induciaria [Al., judiciaria], reversus est victor fiducialiter agens.

AN. DCCXXXV. — In illis quippe diebus Eudo dux mortuus est. Hæc audiens præfatus princeps Carlus,

^a Boh., *Bililtrude*. . . *Sonichilde*. Alii scriptores Pilitrudem appellant, quæ Grimoaldo, seu potius Theobaldo, Bajoariorum duci, nupta fuerat. Sonichildis postmodum Carolo Martello nupsit, ex quo filium habuit Grifonem. Eam Pippinus et Carlomanus post Caroli obitum apud Calam reclusere; ne turbas occasione Grifonis, qui a Majoratu exclusus fuerat, excitaret.

^b Eudo jam a Sarracenorum fœdere recesserat, et in hoc prælio Carolum egregie adjuvit. Vide Anastasium in Vita Gregorii II, et Paul. Diac. lib. vi Hist. Lang. cap. 46.

^c Sic Colb. Editi, *Blavium*, utroque modo scriptum apud veteres invenitur. Castrum est, vulgo *Blaye*, monti impositum ad Garunnam, paulo infra confluentes ejus et Duranii.

^d Boh., cccclxxviii. Fréh., omisso hoc articulo, habet, a *Moyse ad reedificationem*, etc.

^e Boh. et Colb., mmmcccxxviii. Certe hunc fere numerum, scilicet uno majorem, habet vetus cod. Weingartensis monasterii, in quo formulæ Andegavenses tomo IV Analect. Mabillon. editæ habentur, ad quarum calcem hæc addidit scriptor: *A principio mundi usque ad passionem Christi v. milia ccxxviii. anni fuerunt. Abinde peractis regnum Chlodoveo, Chlothario, Theodorico, et Childerico, a mundi initio anni sunt v. milia dcccclxxx in anno III. Theodorico regis. Hoc autem integrum exhibemus quod eodem*

initio consilio procerum suorum, denuo Ligerem fluvium transiit, usque Garonnam vel urbem Burdegalensem, vel castrum Blaviam ^e veniens occupavit, illamque regionem cepit ac subjugavit cum urbibus ac suburbanis castrorum. Victor cum pace remeavit, opitulante Christo Rege regum, et Domino domino-ram.

Curricula annorum hæcenus reperiuntur.

Ab Adam, vel initio sæculi usque 676 diluvium anni mcccxlvi; a diluvio usque Abraham, anni dcccclxii; ab Abraham usque ad Moysen, anni dv; a Moyse ad Salomonem usque, anni cccclxxxix ^d; a Salomone usque reedificationem templi, temporibus Darii regis Persarum, anni dxii; a restauratione templi usque adventum Domini nostri Jesu Christi, anni dxlviii.

Certe ab initio mundi usque ad passionem Domini nostri Jesu Christi, anni mmmcccxxviii ^e. Et a passione Domini usque in istum annum præsentem, qui est in cyclo Victorii, anni clxxvii. Kal. Januar. die Dominica anni dcccxxxv ^f. Et ut istud millenarium compleatur, restant anni cclxxv ^g.

AN. DCCXXXIII. — Itemque quod superius prætermisimus. In gentem dirissimam maritimam Frisonum nimis crudeliter rebellantem ^h, præfatus princeps audacter navali evectione properat, certatim ad mare ingressus, navium copia adunata, Wistrachiam et Austrachiam ⁱ, insulas Frisonum penetravit, super Burdine i fluvium castra ponens; Poponem gentilem, ducem illorum, fraudulentum consiliarium interfecit, exercitum Frisonum prostravit; sana eorum idololatriæ contrivit, atque combussit igni. Cum magnis spoliis et prædis victor reversus est in regnum Francorum.

tempore, ac præsens Chronicum, scriptam fuerit.

^f Cum ille auctor annum a Paschate, nos vero a Kalendis Januarii inchoemus, hic annus 536 intelligendus est. Ex hoc autem loco intelligimus quo pacto Victorii cyclus cum æra vulgari sit componendus.

^g Boher., *miliarium impleatur, annm lxxv*. Colb., lxxviii, id est, xciii. Chesn., marg., al. cxiii. Quæ omnia etsi sibi invicem non cohereant, repræsentavimus tamen ut in codd. habentur.

^h Rebelle dicuntur non solum subditi qui principis sui jugum excutiunt, sed et ii qui post cladem acceptam fœdus initum frangunt, ut compluribus exemplis etiam ex T. Livio probat Cointius ad an. 595, num. 49. Hinc in nostro auctore Frisones, Sarraceni, etc., rebellasse dicuntur, quamquam Francorum ditioni subjecti nunquam fuerint.

ⁱ Sic ex cod. Boher. restituimus. Westrachia, hodie Westergoa, a Stavera (*Staveren*), olim Frisonum metropoli, initium ducit: octo præfecturas complectitur. Inter hujus regionis urbes celebris est Franekera (*Franeker*), ubi academia celebris. Austrachia vero, seu Ostergoa, præfecturas habet duodecim, vicus 127, ibi est Leowardia, vulgo *Leuwarden*, cæterarum urbium caput. De his vide Emmium, lib. i Remum Frisicarum.

^j Boh., *Bordine*, et infra, sicut et alii, *Bobonem*. consularium.

PARS TERTIA,

AUCTORE ANONYMO AUSTRASIO,

Qui jussu Childebrandi comitis scripsit.

677 ANNO DCCXXXIII. — Itaque ^a sagacissimus vir A Carolus dux, commoto exercitu, ad partes Burgundiae dirigit, Lugdunum Galliae urbem, majores natu atque praefectos ejusdem provinciae suae ditioni reipublicae subjugavit; usque Massiliensem urbem, vel Arelatum suis iudicibus constituit; cum magnis thesauris et muneribus in Francorum regnum remeavit in sedem principatus sui.

AN. DCCXXXVIII. — Itemque rebellantibus Saxonibus paganissimis, qui ultra Rhenum fluvium consistunt, strenuus vir Carolus dux commoto exercitu Francorum in loco ubi Lippia ^b fluvius Rhenum amnem ingreditur, sagaci intentione transmeavit. Maxima ex parte regionem illam dirissimam stravit, gentemque illam saevissimam ex parte tributarios esse praecipit, atque quamplures obsides ab eis accepit; sicque, B opitulante Domino, victor remeavit ad propria.

AN. DCCXXXVI. — Denuo rebellante gente validissima Ismahelitarum, quos modo Sarracenos vocabulo corrupto nuncupant, irrumpentesque Rhodanum fluvium, insidiantibus infidelibus hominibus sub dolo **678** et fraude Mauronto ^c quodam cum sociis suis, Avenionem urbem munitissimam ac montuosam, ipsi Sarraceni, collecto hostili agmine, ingrediuntur; illisque rebellantibus ea regio vastata.

AN. DCCXXXVII. — At contra vir egregius Carolus dux germanum suum, virum industrium, Childebrandum ^d ducem, cum reliquis ducibus et comitibus,

^a Hanc Chronici partem Childebrandi jussu scriptam fuisse dicimus, ob inscriptionem quam infra post num. 117 exhibebimus. Si quis vero contenderit etiam et praecedentem partem ejusdem comitis jussu fuisse exaratam, non refragabimur, modo fateatur eas vel a duobus diversis auctoribus scriptas fuisse, aut certe ejusdem auctoris duo esse diversa et diversis temporibus scripta opuscula. Boh. incipit: *Idcirco*, etc.; et infra, pro *exercitu*, habet *hoste*.

^b Alio nomine Lupia seu Lupias dicitur, cum urbe cognomine in Westfalia, qui apud Wesaliam in Rhenum influit, vulgo dicitur *Lippe*. Lipiam tamen alii dicunt esse *Lhon*, Hassia fluvium, qui inter Bodobrigam et Confluentes Rheno permiscetur.

^c Alii, *Mauronte*; Boh., *Moronto*. Is infra *aux* appellatur. Fuerat, ut conjicimus, aliquibus provinciae civitatibus praefectus, qui rebellis, ex Chronico Fontanellensi, cap. 11, Sarracenis in sui praesidium acciverat.

^d Nonnum, *Hildebrandus*, et sic infra, quod perinde est. Hunc ex patre et matre Caroli fratrem fuisse contendit Cointius, quod hic ejus *germanus* appellatur, quam vocem hujus tertiae partis Chronici auctor nunquam alio sensu adhibet. Ipsum vero Chiffletius, in libro de Origine Childebrandi, confundit cum alio ejusdem nominis Langobardo, qui Liutprando regi successit: sed hanc opinionem confutat Cointius ad an. 757.

^e Vulgo *l'Aude*. Ch. al., *Atace*, et quidem hic fluvius proprio nomine vocatur *Atax*, qui Narbonem ipsam alluit. Infra, Colb., *Athema*.

illis partibus cum apparatu hostili dirigit; quique praepropere ad eandem urbem pervenientes tentoria instruunt. Undique ipsum oppidum et suburbana praecipue occupant, munitissimam civitatem obsident, aciem instruunt, donec insecutus vir belligator Carolus praedictam urbem aggreditur, muros circumdat, castra ponit, obsidionem coacervat, in modum Hiericho cum strepitu hostium et sonitu tabularum, cum machinis et restium funibus super muros et aedium moenia irruunt, urbem munitissimam ingredientes succendunt, hostes inimicos suos capiunt, interficientes trucidant atque prosternunt, et in suam ditionem efficaciter restituunt. Victor igitur atque bellator insignis intrepidus Carolus Rhodanum **679** fluvium cum exercitu suo transiit, Gotthorum fines

penetravit, usque Narbonensem Galliam peraccessit, ipsam urbem celeberrimam, atque metropolim eorum obsedit: super Adice ^e fluvio munitionem in gyrum in modum arietum instruxit, regem Sarracenorum, nomine Athima, cum satellitibus suis ibidem reclusit, castraque metatus est undique. Haec audientes majores natu et principes Sarracenorum, qui commorabantur eo tempore in regione Hispaniarum, coadunato exercitu hostium cum alio rege, Amor ^f nomine, machinis adversus Carolum viriliter armati consurgunt, praeparantur ad praelium: contra quos praefatus dux Carolus triumphator occurrit, super fluvio Birra ^g, et valle Corbaria Palatio; illisque

vius proprio nomine vocatur *Atax*, qui Narbonem ipsam alluit. Infra, Colb., *Athema*.

^f Boh., *Amormagna uonine, adversus Carolum*. Vet. Ed., *Machinia*, quasi proprium nomen fuerit, scribunt. Infra, cap. 134, memoratur Amormuni Sarracenorum rex.

^g Ches. al. et Freh. al., *Birsa, et valle Corbaria praeliaturus, illisque*, etc. Birra, vulgo *Berre*, inter Narbonem et Leucatum fluit per valem Corbariam, ac demum sese in maritimum stagnum exonerat. Oritur ex monte valli cognomine, *le mont de Corbière*, a quibus etiam archidiaconatus Corbariensis in Narbonensi dioecesi dictus est. *Baudranus Cervera* appellat. Quid vero his verbis *Corbaria palatio* designetur, nam haec est lectio tam Mss. quam Editorum, incertum est. Censet Valesius his indicari palatium in valle Corbaria exstitisse, proindeque inter villas regias recenseri debere; quo nomine locum habet in lib. iv de Re diplomatica. Favet noster auctor, qui, infra, *Carisiacum vlllam palatii appellat*. — Palatium in istis partibus aditae saeculo xii sub *Palatii Gotthorum* nomine celebre agnoscit Ottho Frisingensis, quod Athaulfus primus in Septimania Gotthorum rex ibi conserdit, uti observat Alteserra. At ipsum exstitisse putant in oppido Sancti Aegidii, hodieque ob monasterium, quod in saecularium canonicorum collegium conversum est, celebri. Fuit et *Palatium Aemiliani* in Levitania, cui successit sancti Savini monasterium prope Baregium. Certe concilio Agathensi subscri-

mutuo configentibus, Sarraceni devicti atque prostrati, cernentes regem eorum interfectum, in fugam lapsi terga verterunt. Qui evaserant cupientes navali evectioe evadere, in stagno maris natantes, namque sibimet mutuo conatu insiliunt. Mox Franci cum navibus et jaculis armatoriis super eos insiliunt, suffocantesque in aquis interimunt. Sicque Franci triumphantes de hostibus prædam magnam et spolia capiunt; capta multitudine captivorum, cum duce victore regionem Gothicam depopulantur^a: urbes famosissimas 680 Nemausum, Agatem, ac Biterris^b funditus muros et mœnia Carolus destruens, igne supposito, concremavit; suburbana et castra illius regionis vastavit. Devicto adversariorum agmine, Christo in omnibus præsele, et capite salutis victoriæ, salubriter remeavit in regionem suam, in terram Francorum ad solium principatus sui.

AN. DCCXXXIX.—Denuo curriculo anni illius mense secundo^c, prædictum germanum suum cum pluribus ducibus atque comitibus, commoto exercitu, ad partes Provinciæ dirigit; Avenionem urbem venientes, Carolus præproperans peraccessit, cunctamque regionem usque littus maris magni suæ dominationi

psit Petrus episcopus de Palatio, quem nonnulli aulam Alarici episcopi fuisse, pro illorum barbarorum more putant. At Petrus catholicus erat. Non etiam sic dictus est a Palo urbe Pan. Nam Galactorius de Benarno et Gratus de civitate Olorone eidem concilio subscripsere. Non denique episcopus Lemovicensis, quem sic nuncupatum fuisse suspicatur Valesius, quod in urbis suæ palatio habitaverit, aut certe ab aliquo suæ diocesis palatio.

^a Ches. et Freh., cum duce, victor... depopulatur.
^b Vulgo Nîmes, Agde, Béziers, urbes Occitaniæ episcopales notissima. Pro ac Biterris, aliquot Ed. habent *his in terris*; Colb., *hac in terris*. Ch. al., *Beteris*. Boh., *infra, concremant... vastant... remearunt*.

^c Cointius hunc locum sic restituendum esse censet: *Denuo curriculo anni secundo prædicum*, id est, anno post secundo. Nam alias hæc secunda expeditio, eodem anno 737, quo prior, et secundo quidem post mense, consignanda foret; quod Chronico Fontanelensi et aliis monumentis repugnat, ex quibus discimus priorem anno 737, alteram an. 739 susceptam fuisse. Paulus Diac., lib. vi Hist. Lang., Isidorus Pacensis; Rodericus Toletanus; Anastasius, in Vita Gregorii III et alii passim auctores Caroli expeditiones in Sarracenos laudant.

^d Colb. et vet. Ed. *Vermbrea*. Freh. al., *Vermeria*, Ches. al. addit *super fluvium Iseram*. Vermeria proprium est hujus oppidi nomen, inter Compendium et Silvanectum siti, vulgo *Verberie*. Vide Valesii notitiam et lib. iv de Re diplomatica.

^e Is est Gregorius III qui epistolas duas eadem occasione Carolo scripsit, quæ ad nos usque pervenerunt. In iis varias calamitates, quas Ecclesia Romana a Langobardis patiebatur, Carolo, quem *subregulum* nuncupat, exponit: opemque ejus adversus illos implorat, mittens ei *claves confessionis beati Petri*. Quibus verbis Cointius et alii intelligi volunt *claves aureæ*, in quibus aliquid de *limatura* catenæ sancti Petri inclusum erat, quales Gregorius Magnus Childeberto olim transierat, lib. v epist. 6, *ut collo suspensæ eum a malis omnibus tuerentur*, etc. Unde hæc verba, *quod antea nullis auditis aut visis temporibus fuit*, de ipsa legatione ad opem implorandam intelligunt. Lege notam sequentem.

^f Editi omnes, *ut ad partes imperatoris recederet*. Intricata est Aimoini lectio: *Ecclesiam a Langobar-*

restituit. Fugato duce Mauronto impenetrabilibus, tatisissimis rupibus, maritimis munitionibus, præfatus princeps Carolus cuncta sibimet acquisita regna victor regressus est, nullo contra eum rebellante; reversusque in regionem Francorum, ægrotare cœpit in villa Verimbrea^d super Issara fluvio.

AN. DCCXLI.—CX. Eo etenim tempore, bis a Roma sede sancti Petri Apostoli beatus papa Gregorius^e claves venerandi sepulcri, cum vinculis sancti Petri et muneribus magnis et infinitis, legationem, quod antea nullis auditis aut visis temporibus fuit, memorato principi destinavit. Eo pacto patrato, ut a partibus^f imperatoris recederet, et Romanum 681 consulatum^g præfato principi Carolo sanciret. Ipsa itaque princeps mirifico ac magnifico honore ipsam B legationem recæpit, munera pretiosa contulit, atque cum magnis præmiis cum suis sodalibus missis Grimonem, abbatem Corbiensis^h monasterii, et Sigibertum, reclusum basilicæ sancti Dionysii martyris, Romam ad limina sancti Petri et sancti Pauli destinavit. Igitur memoratus princeps, consilio optimatum suorum expellito, filiis suis regnaⁱ dividit. Itaque primogenito suo, Carlomanno nomine. Auster,

dorum tyrannide liberaret... et a partibus Langobardorum recederet, ac Romanum consultum præfatus princeps Carolus sanciret. Ude Cointius sic restituendum censet auctoris nostri textum: *Ut ad partes Imperatoris accederet, et Romanum consultum*, etc., contendens nihil aliud Gregorium voluisse, quam ut Carolus, rupta cum Langobardis pace, imperatoris partes susciperet. At, ni fallor, melior est nostra lectio, quæ C est mss., qua auctor innuit Gregorium Carolo pollicitum fuisse, ut si Romanos a Langobardorum tyrannide liberaret, posthabita imperatoris, qui Italicæ opem non ferebat, dominatione, se Carolo Romanum consulatum collaturum. Quod quidem etiam, defuncto paulo post Carolo, imo et ipso Gregorio, tunc infectum fuerit, postea tamen evenit, ut omnes uerunt. Unde conjicio claves quas Gregorius Carolo transmisit, veras fuisse confessionis sancti Petri claves, quas in pignus dominationis ei conferendam traditas volebat, idque innuit hæc verba epistolæ pontificis ad Carolum: *Conjuro te... per ipsas sacratissimas claves confessionis sancti Petri, quas vobis ad regnum dimisimus*. Certe nostram lectionem disertis verbis firmannt Annales Mettenses, in quibus legitur: *Epistolam quoque decreto Romanorum principum sibi prædictum præsul Gregorium miserat, quod sese populus Romanus, relicta imperatoris dominatione, ad suam defensionem et invictam clementiam committere voluisset*. Nec minori incentivo egebat Carolus, ut fœdus cum Langobardis frangeret, a quibus in expeditione Sarracenicæ egregie fuerat adjutus. Vide Paul. Diac. lib. v Hist. Langob. capp. 53 et 54.

^g Boh., *et Romano consulto*.

^h Freh., *Corvensis*; alii, *Corbensis*. Celebre monasterium Corbeix, vulgo *Corbie*, sic dictum a fluvio cognomine, qui ibi in Sumenam influit, a sancta Balthilde ejusque filio Chlotario rege conditum est. Grimonem vero hic laudatum postea ad insulas Rotomagensis Ecclesiæ evectum fuisse putat Pomerayus in Historia Archiep. Rotomag. At refragatur Cointius, qui Grimonem multo ante annum 741 Rotomagensi Ecclesiæ præfuisse contendit. Sigibertus vero, seu, ut habent Editi et Boh., *Sigobertus*, alius non fuit, ut censet Dubletus, a Singiberto, qui Dionysianus abbas postea fuit.

ⁱ Ed., præter Ches., *regnum*. Francia in tria regna fuit olim divisa, Austrasiam, Neustrasiam, et Bur-

et Suaviam, quæ nunc Alamannia dicitur, atque Thoringiam tradidit ^a. Alterum vero secundum filium, Pippinum nomine, Burgundiæ, Neuster et Provinciæ præfecit.

Eo anno Pippinus dux, commoto exercitu, cum avunculo suo Childebrando duce et multitudine primatum et agminum satellitum plurimorum ad Burgundiam dirigit, fines regionum præoccupant. Interim, quod dici dolor et mæror, sollicitat [Al. suscitât] ruinam. In sole et luna et stellis nova signa apparuerunt, seu et paschalis ordo sacratissimus **682** turbatus fuit. Carolus [Val., Karlus] nempe princeps Parisius basilicam sancti Dyoniisii martyris multis muneribus ditavit; veniensque Carisiacum ^b villam palatii super Issaram fluvium, valida febre correptus obiit in pace, cunctis in gyro regnis acquisitis ^c. Rexit autem utraque regna annos quinque et viginti ^d, transiit itaque undecimo Kal. Novembris, sepultusque est Parisius in basilica sancti Dionysii martyris ^e.

AN. DCCXLII. — CXI. Chiltrudis ^f quoque filia ejus, faciente consilio nefario novecæ suæ, fraudulenter per manus sodalium suorum Rhenum transiit, et ad Odilonem ^g duce[m] Bagoariæ pervenit: ille vero eam ad conjugium copulavit contra voluntatem vel consilium fratrum suorum. Interea rebellantibus Vasconibus in regione Aquitaniæ, cum Chunoaldo ^h duce, filio Endone quondam, Carlomannus atque Pippinus principes germani, congregato exercitu, Ligeris alveum Aurilianis urbem transeunt, Romanos proterunt, usque Beturigas urbem accedunt, suburbana ipsius igne comburunt. Chunoaldum duce[m] persequentem fugant, cuncta vastantes. **683** Lucca ⁱ castrum diruunt, atque funditus subvertunt, custodes illius castri capiunt, et inibi victores existunt. Prædam sibi dividentes, habitatores ejusdem loci secum

gundiam, et unumquodque suum majorem palatii habebat, etiamsi duo aut tria illa regna quandoque unicum Regem haberent. Tum Burgundionibus Neustrasiæ unitis, duo solummodo fuere regna; et Carolus, devicto Raginfredo, unicus fuit in utroque illo regno major palatii. Hæc autem regna, sive tota Francia, octo regiones majores complectebantur, Austriam, Sueviam, Thuringiam, Bajoariam, Neustriam, Burgundiam, Provinciam, Aquitaniam; Septimania autem, quæ intra Gallias erat, parebat Gotthis, sive Hispaniæ regibus. In divisione autem facta inter Caroli filios nulla mentio occurrit Bajoariæ et Aquitaniæ, quod Hunoldus Aquitaniæ dux seu præfecit; et Odilo Bajoariæ, auctoritatem nimirum, quam sibi sub Majoris domus titulo Carolus arrogabat, exosi, sese ipsi subdere noluerant;

^a Boh. et Colb., in Thoringiam et Neustriam. Et infra Ch. et Boh., Burgundiam et Neuster et Provinciam permisit.

^b Boh., Carico villa. Celebris fuit hæc regia domus sub secunda regum stirpe, vulgo Kierai, ut fuse probatur lib. iv de Re diplomat. num. 30.

^c Val., cuncta in gyro acquisita regna, additum al. manu, relinquens.

^d Id est a pugna Vinciacensi, in qua fugatus est Raginfridus; nam alias anno sui ducatus 26 aut 27 defunctus est, ut habent alii auctores. Nonnulli etiam eumdem Idib. Octobris defunctum, ac xi Kal. Decembris sepultum volunt in basilica sancti Dionysii, quam hic Parisius exstitisse ait auctor, quamvis duabus leucis ab urbe distaret, ut observarunt viri eruditi.

PATROL. LXXI

A captivos duxerunt. Inde reversi circa tempus autumnii, eodem anno iterum exercitum admovent ultra Rhenum contra Alamannos. Sederuntque castra motati super fluvium Danuvii, in loco nuncupato ^k Usquequo. Habitatores Alamanni se victos videntes, obsides donant, jura promittunt, munera offerunt, et pacem petentes eorum se ditioni submitunt.

AN. DCCXLIII. — CXII. Inde reversi anno secundo regni eorum, cognatus eorum Odilo dux Bagoariorum contra ipsos rebellionem excitat; compulsi sunt generalem cum Francis in Bagoaria admove[re] exercitum. Venientesque super fluvium qui dicitur Lech ^l, sederunt super ripam fluminis uterque exercitus, hinc inde se mutuo videntes usque ad dies quindecim, qui tantumdem provocati irrisionibus gentis illius, indignatione commoti periculo se dederunt per loca deserta et palustria, ubi mos transeundi ^m nullatenus aderat: nocteque irruentes, divisis exercitibus, eos improvisis occupaverunt. Commissoque prælio, prædictus dux Odilo, cæso exercitu suo, vix cum paucis turpiter ultra igne ⁿ fluvium fugiendo evasit. His triumphis peractis non sine dispendio multorum, tamen feliciter victores ad propria remeaverunt.

AN. DCCXLIV. — CXIII. Evoluta triennio iterum Carlomannus confinium Saxonorum, ipsis rebellantibus, cum exercitu irrupit; ibique captis habitatoribus, qui suo regno affluere esse videbantur, absque belli discrimine feliciter acquisivit, et plurimi eorum, Christo duce, baptismi sacramento consecrati fuerunt. Per idem tempus rebel ante **684** Theudebaldo ^o, filio Godfredi ducis, Pippinus cum virtute exercitus sui ab obsidione Alpium ^p turpiter expulit fugientem; revocatoque sibi ejusdem loci ducatu, victor ad propria remeavit.

AN. DCCXLV. — CXIV. Inde reversi prædicti germani, al. duo et viginti.

^o Hic desinunt codices scripti Colb. Vatic., et Nazarianus ex Bibliotheca archipalatiæ apud Freher., sicut et editi Col., Bign., Bar., Illyr. et Boch. Unde quæ sequuntur alio titulo ab hac parte separavimus, nisi obstitisset inscriptio inferius referenda.

^p Alii, Hiltrudis. Numeros deinceps capitibus præfiximus ob citationis commodum, licet nulli antea in editis aut scriptis haberentur.

^q Boh. et alii mendose, Dodilonem, et infra Hodilo dicitur. Is est Odilo sub cujus regimine fides Christiana multum crevit in Bavaria.

^r Alii, Hunaldum, seu Hunoldum; appellant: Can. semel, Chunoaldum.

^s Vulgo Loches, apud Turones; de quo aliis diximus.

^t Sic ex Boh. restitimus, qui habet ejusdem locis; ceteri, eisdem locis;

^u Ches., nuncupante. Freh. vocem Usquequo pro adverbio sumit; monetque nomen loci proprium desesse.

^v Hodieque Lech seu Lecx nominatur, Latine Lechus, Licus, et Lycias dicitur, inter Sueviam et Bavariam fluens; Danubio miscetur apud Werdam.

^w Editi, ubi pons transeundo.

^x Is est Ænus, seu Oenus, vulgo In seu Inn, qui in Alpius ortus, ut dicitur infra, labitur in Danubium.

^y Sueviæ seu Alemanniæ duce.

^z Alpes, ni fallor, appellat Vosagi montes, quos transmeato Rhenus Theobaldus occupare conabatur;

manu, sequente anno, provocato cothurno Wasconorum, iterum ^a usque ad Ligerim fluvium pariter adunati venerunt. Quod videntes Wascones, præoccupaverunt, pacem petentes, et voluntatem Pippini in omnibus exsequentes, muneratum eum a finibus suis ut rediret precibus obtinuerunt.

AN. DCCXLVI. — CXV. His transactis, sequente anno, dum Alamanni contra Carlomannum eorum fidem sefellissent, ipse cum magno furore cum exercitu in eorum patriam peraccessit, et plurimos eorum, qui contra ipsum rebelles existebant, gladio trucidavit.

AN. DCCXLVII. — CXVI. His ita gestis, sequenti curriculo annorum, Carlomannus devotionis causa inextinctu ^b succensus, regnum una cum filio suo Drogone manibus germani sui Pippini committens, ad limina beatorum apostolorum Petri et Pauli Romanam, in monachorum ordine perseveraturus ^c advenit. Qua successione Pippinus roboratur in regnum.

CXVII. Eodem anno Saxones, more consueto, fidem quam germano suo promiserant mentiri conati sunt. Qua de causa a lunato exercitu, eos prævenire ^d compulsi sunt. Cui etiam reges Winidorum seu Frisionum ad auxiliandum uno animo convenerunt. Quod videntes Saxones, consueto timore compulsi, multis ex eis jam trucidatis, et in captivitate missis, regionibus eorum igneque concrematis, pacem petentes juri Francorum sese, ut antiquitus mos fuerat, subdiderunt: et ea tributa quæ Chlotario quondam præ-

stiterant ^e, plenissima solutione ab **685** eo tempore deinceps esse se reddituros promiserunt. Ex quibus plurima multitudo videntes se contra impetum Francorum rebellare non posse, propriis viribus destituti, petierunt sibi Christianitatis sacramenta conferre. Quo peracto tempore Bagoarii consilio nefendorum ^f, iterum eorum fidem sefellierunt, et contra præfatam principem eorum fidem mentiti sunt.

AN. ECCXLIX. — Qua de re comoto exercitu cum magno agmine apparato eorum patrias peraccessit. Ipsi vero terrore compulsi ultra fluvium Igni ^g cum uxoribus ac liberis eorum fugientes, et memoratus princeps super ripam Igni castra metatus, navale prælium præparavit, qualiter eos ad internecionem persequeretur. Quod videntes **686** Bagoarii, eorum viribus se auxiliare non posse, legatos cum muneribus multis transmittunt, et in ejus ditione se subdunt, et sacramenta vel obsides donant, ut ne ulterius rebelles existant.

Ipsæ vero duce Christo cum magno triumpho in Franciam ad propriam sedem feliciter remeavit. Et quievit terra a præliis annis duobus.

AN. DCCCLII. Quo tempore una cum consilio et consensu omnium Francorum, missa relatione, a sede apostolica auctoritate percepta, præcelsus Pippinus electione totius Franciæ in sedem regni cum consecratione episcoporum, et subjectione principum, una cum regina Bertradane, ut antiquitus ordo depositus, sublimatur in regno ^h.

Usque nunc illuster vir Childebrandus comes, Avunculus prædicti regis Pippini, hanc historiam, vel Gesta Francorum, diligentissime scribi procuravit. Abhinc ab illustre viro Nibelungo, filio ipsius Childebrandi, itemque comite, succedat auctoritas ⁱ.

^a Aquitanicum suo duce Hunoaldo.

^b Sic Boh.: alii, *inextincto*, id est *instinctu*; quæ mutatio prodiit ex more litterarum s, ac si fuerit es pronuntiandi.

^c Monasticam vestem Romæ induit, tum in montem Soractem ac postea Casinum secessit. Ejus elogium lege in sæc. in Benedictino, parte II, ad an. 755, quo Viennæ Allobrogum obiit. Zacharias ad Francorum episcopos de ejus in Gallias accessu ad pacem inter Pippinum et Grifonem componendam, tum pro restituendo Casinensibus corpore sancti patris Benedicti scripsit.

^d Ed., *ad eos perseverare*.

^e Quingentas vaccas singulis annis solvebant. Vide Fredg., cap. 74.

^f Has turbas a Grippone, seu Grifone Pippini ex matre altera fratre, suscitatas fuisse tradunt veteres scriptores. Hic nempe e carcere solutus Saxones primo ad suas partes traxit; tum, mortuo Odilone, Bajoariorum ducatum invasit; sed victus a Pippino, et ducatu duodecim comitatuum in Neustria donatus, in Aquitaniam secessit; exinde fugatus, tandem in Italiam transiens ad Aistulfum Langobardorum regem, in valle Mauriennensi interfectus est, ut dicitur cap. sequenti.

^g Id est *Oeni*. Oenus quippe, vulgo *Inn*, ex monte Bernina in Alpibus versus septentrionem descendens, comitatum Tirolensem, ubi Oeniponti (*Inspruc*) nomen tribuit, tum Bavariam alluit, ac demum aliis

C fluvii auctus Canubio miscetur.

^h His verbis aperte declarat hujus Chronici auctor, Romanum pontificem, qui tunc erat Zacharias, sese Pippini electioni immixtus, atque eumdem principem pontificum consecratione in regem fuisse sublimatum. Cui consentiunt scriptores tam antiqui quam recentiores. Cointius tamen hunc locum interpolatum fuisse contendit, atque sic restitui debere: *Quievit terra a præliis annis duobus. Quo tempore præcelsus Pippinus electione totius Franciæ, in sedem regni una cum regina, etc.* Sed sæe conjectationis, quæ omnibus scriptis et editis contraria est, nullam rationem affert, nisi quod, ut quidem existimat, Franci pontificem de regis electione non consulerint, nec tunc consuetudo fuerit régis ungeudi; utramque vero refellitur ex clauula veteris codicis Dionysiani, ipso Pippino regnante scripti, quam infra post librum Gregorii de Gloria Confessorum proferemus.

ⁱ Hanc inscriptionem, quam ceteri codices non habent, e Petaviano edidit Chesnius. Ille autem codex, qui e Petaviana bibliotheca ad Christianam Sueciæ reginam transit, hodie Romæ asservatur in biblioth. eminentiss. card. Ottoboni: olim fuit monasterii Jurenensis, ad sancti Eugendi tumulum, sæculo IX labente, a Mannone oblatas, uti discimus ex inscriptione ipsi præfixa: *Voto bonæ memoriæ Mannonis liber ad sepulcrum sancti Augendi oblatas.*

PARS QUARTA,
AUCTORE ANONYMO
QUI JUSSU NIBELUNGI SCRIPSIT.

687 AN. DCCLVII.—CXVIII. His transactis, sequenti anno iterum Saxones contra eorum fidem, quam præfato regi dudum promiserant, solito more iterum rebelles contra ipsam existunt. Unde et Pippinus rex, ira commotus, commoto omni exercitu Francorum, iterum Rheno transiit, in Saxoniam tum magno apparatu veniens, ibique eorum patriam maxime igne cremavit, captivos tam viros quam feminas secum duxit, cum multam prædam ibidem fecisset, et plurimos Saxones ibidem prostravisset. Quod videntes Saxones, penitentia commoti, cum solito timore clementiam regis petunt, ut pacem eis concederet, et sacramenta atque tributa, multo majora quam ante promiserant, redderent, et nunquam ultra jam rebelles existerent. Rex Pippinus, Christo propitiò, cum magno triumpho iterum ad Rhenum ad castrum, cuius est nomen Bonna^b, veniens. Dum hæc ageret, nuntius veniens ad præfatum regem ex partibus Burgundiae, quod germanus ipsius regis, nomine Grifo, qui dudum in Wasconiam^c ad Waifarum principem **688** confugium fecerat, a Theodone [Al. Theodone] comite Viennense, seu et Frederico Ultrajurano comite, dum partes Langobardiae peteret, et insidias contra ipsum prædictum regem pararet, apud Mauriennam urbem super fluvium Arboris^d interfectus est. Nam et ipsi superscripti comites in eo proelio pariter interfecti sunt.

CXIX. Per Arduennam silvam cum ipse rex veniens, et Theodone villa^e publica super Mosella resedisset, nuntius ad eum veniens dixit, quod Stephanus papa de partibus Romæ cum magno apparatu et multis muneribus, jam monte Jovis^f transmeato, ad ejus properaret adventum. Hæc audiens rex, cum gaudio et lætitia et ingenti cura recipere eum præcepit, et filio suo Carolo ei obviam ire præcepit^g,

^a Editi, *convententibus iis Saxones*. Locum in quo devicti fuerunt, *Rimi* supra Wiseram fluvium appellant Annales Laurehamenses. Conditiones vero pacis, ut legitur in Annalibus Mettensibus, fuere, ut sacerdotes licentiam haberent Christi fidem prædicandi, ac baptizandi Saxones, utque regi singulis annis trecentos equos darent.

^b Hodie sedes est archiepiscopi electoris Colonien- sis, quod ipsa metropolis Colonia urbs sit antea-tica et sui juris. Priscum nomen retinet, *Bonne* vulgo dicta.

^c Boh., *Freh.* et Can., *Gwasconiam*, et passim infra *Gwascones*. Wa farium, ut plurimum *Waiofarium*, Can. nonnunquam *Gaiofarium* appellant.

^d Fluvius ille, vulgo *Arca* (*l'Arche*) appellatur, qui in Isaram (*l'Isère*) influit. De urbe Maurienna vide notas in lib. 1 de *Glor. Mart.* cap. 14.

^e Oppidum munitissimum in ducatu Luxembur- gensi inter Mettas et Sircam; priscum nomen reti- net, no tris *Thionville*, Germanis vero *Diedenhoven*.

^f Summus Penninus dicitur ab *Althico*; vulgo di-

qui usque ad Pontem Ugone, villa publica^h, ad ejus præsentiam adducere deberet.

AN. DCCLIV. Ibi que Stephanus papa Romanus ad præsentiam regis veniens, multis muneribus tam ipse regi quam et Francis largitus est, auxilium petens contra gentem Langobardorum et eorum regem Aistulfum, ut per ejus adiutorium ab eorum oppres- sionibus **689** vel fraudulentia de manibus eorum liberaretur, et tributa et munera, quæ contra legis ordinem a Romanis requirebant facere, desisterent. Tunc Pippinus rex præfato Stephano papa apud Parisius civitatem in monasterio sancti Dionysii mar- tyrisⁱ, cum ingenti cura et multa diligentia, Memare præcepit. Legationem ad Aistulfum regem Langobardorum mittens, petens ut propter reverentiam beatissimorum apostolorum Petri et Pauli in partibus Romæ hostiliter non ambularet, et superstitiosas ac impias vel contra legis ordinem causas, quod antea Romani nunquam fecerant, propter ejus petitionem facere non deberet.

CXX. Cumque prædictus rex Pippinus quod per legatos suos petierat non impetrasset, et Aistulfus hoc facere contempsisset, evolutio anno i, præfatus rex ad Kalendas Martias omnes Francos, sicut mos Francorum est, Bernaco^k villa publica ad se venire præcepit. Initoque consilio cum proceribus suis, eo tempore, quo solent reges ad bella procedere, cum Stephano papa^l, et reliquæ nationes, quæ in suo regno commorabantur, et Francorum agmina ad partes Langobardiae cum omni multitudine per Lugdunum Galliae et Viennam pergentes, usque Mauriennam pervenerunt. Aistulfus rex Langobardo- rum, usque ad Clusas^m, quæ cognominatur Valle Seusana, veniens, ibi cum omni exercitu suo castra citur *le grand Saint-Bernard*, ab aliis *Montjou*, seu *Montjeu*.

^g Hæc verba, et filio, etc., præcepit, desunt in col. Boher.

^h Chesn., *Pontem Hugonis villam publicam*. Est Pontigo, seu Pontico, vulgo *Pontion*, de quo supra ad cap. 23 lib. iv Historiæ Gregorii. De Stephani III receptione, vide Anastasium in ejus Vita.

ⁱ Hiemavit pontifex in percrebri monasterio sancti Dionysii, gravique morbo afflicto, sancti martyris precibus sanitatem recuperavit. Inde abiens loci monachis pallium suum pontificale in amoris pignus reliquit, quod etiamnunc religiose asservant. De Pippini unctione, aliisque rebus a Stephano in Gallia gestis, ejusque in Urbem reditu legendus Anastasius.

^j Cum tribus mensibus juxta nostrum calculum, hic quippe annum a Kalendis Martiis inchoat. Quare paulo superius appositimus, an. 554.

^k Annales Mettenses habent *Brennacum*.

^l Sic Boh. Editi vero, *Stephanus papa*.

^m Ches., mendose, *Clusas*. Clusæ appellantur lan-

metatus est, et cum telis et machinis et multo apparatu, quod nequiter contra Rempublicam [*Id est, imperatorem*] et sedem Romanam apostolicam admitterat, nefarie nitebatur defendere. Et cum supra scriptus rex Pippinus Mauriennam cum exercitu suo resedisset [*Ed., rediisset*], et propter angusta vallium, montes rupesque exercitus prædicti regis minime transire potuissent, pauci tamen montibus angustisque locis erumpentibus, usque in valle Seusana **690** pervenerunt. Hæc cernens Aistulfus rex Langobardorum, omnes Langobardos armare præcepit, et eum omni exercitu suo super eos audaciter venit. Hæc cernentes Franci, non suis auxiliis, nec suis viribus liberare se putabant, sed Deum invocant, et beatum Petrum apostolum adiutorem ^a rogant. Commissoque prælio fortiter inter se dimicantes, Aistulfus rex Langobardorum læsum cernens exercitum suum, terga vertit, et pene omnem exercitum suum, quem secum adluserat, tam duces, comites, vel omnes majores natu gentis Langobardorum, in eo prælio omnes amisit; et ipse quondam monte rupis vix lapsus evasit, Ticinum urbem suam cum paucis venit. Igitur præcelsus rex Pippinus, patrata Deo adjuvante ^b victoria, cum omni exercitu, vel multitudine agminum Francorum, usque ad Ticinum peraccessit, castra metatus est, undique omnia quæ in gyro fuerunt vastans: partes Italiæ maxime igne concremavit, totam regionem illam vastavit, castra Langobardorum omnia diripuit [*Ed., dirupit*], et multos thesauros tam auri et argenti, vel alia ornamenta quam plurima, et eorum tentoria omnia rapuit et cepit. Hæc cernens Aistulfus rex Langobardorum, quod nullatenus se evadere potuisset, pacem per sacerdotes et optimates Francorum petens, dictiones supra dicto rege Pippino faciens, et [*Forsan, ut*] quidquid contra Romanam ecclesiam vel sedem Apostolicam contra legis ordinem fecerat, plenissima solutione emendaret. Sacramenta et obsides ibidem donat, ut nunquam a Francorum ditione se abstraheret, et ulterius ad sedem apostolicam Romanam et rempublicam hostiliter nunquam accederet. Præfatus rex Pippinus clemens ut erat, misericordia motus, vitam et regnum ei concessit, et multa mu-

ces et angustiarum montium. Vallis autem Seusana; seu, ut Freh. et Can. hic habent, *Suesiana*, Ch., *Suesano*, vulgo dicitur Vallis Segusiana (*le Val de Suze*).

^a Ed., *beati Petri apostoli adiutorium*.

^b Ches., *Dei adiutoria*.

^c Id est, *prædictum Stephanum papam*.

^d Ed., *fines Romanorum peragrans*.

^e Boh., *veniens*. Ecclesia sancti Petri in Vaticano olim extra Urbem, a Leone IV intra novam urbem, quæ ab eo *Leonina* dicta est, inclusa fuit. In his porro angustiis epistolam Stephanus Pippino et omnibus Francis nomine sancti Petri scripsit: *Petrus vocatus apostolus... Pippino, Carolo, etc.* Eam aliaque ad hæc historiam pertinentia instrumenta profert *Constitutio* tomo v *Annal.*

^f B.h., *Cavillonno, Geneva*. Hæc urbes sunt, *Chilons-sur-Saône, Genève, Saint-Jean de Maurienne*.

^g Vulgo *le mont Cénis*, in Alpibus Cottis.

^h Tassilo, ex Chiltrude seu Hiltrude, de qua superius, Pippini sorore natus erat.

A nera Aistulfus rex partibus prædicti regis donat. Nam et optimatibus Francorum multa munera largitus est. His itaque gestis, Pippinus rex **691** prædicto Stephano papa ^c cum optimatibus suis et multa munera partibus Romæ cum magno honore direxit, et in sedem apostolicam incolumem, ubi [*Ed., sicuti*] prius fuerat, restituit. His transactis, Pippinus rex cum exercitu suo vel multis thesauris ac multis muneribus Deo adjuvante reversus est ad propria.

AN. DCCCLV. — CXXI. Sequenti anno Aistulfus rex Langobardorum fidem suam, quam regi Pippino promiserat, peccatis facientibus sefellit. Iterum ad Romanam cum exercitu suo veniens, finibus Romanorum pervagans ^d, atque regionem illam vastans, ad ecclesiam sancti Petri perveniens ^e, et domos quas ibidem reperit maxime igne concremavit. Hæc Pippinus rex cum per internuntios audisset, nimium furore et in ira motus, commoto iterum omni exercitu Francorum per Burgundiam, per Cavalonnum urbem, et inde per Januam ^f usque Mauriennam veniens. Rex Aistulfus cum hoc reperisset, iterum ad Clusas exercitum Langobardorum mittens, qui regi Pippino et Francis resisterent, et partibus Italiæ intrare non sinnerent. Rex Pippinus cum exercitu suo, monte Cénisio ^g transacto, usque ad Clusas, ubi Langobardi ei resistere nitebantur, perveniens, et statim Franci solito more, ut edocti erant, per montes et rupes erumpentes, in regnum Aistulfi cum multa ira et furore intrant, Langobardos quos ibi repperunt interficiunt. Reliqui qui remanserant vix fuga lapsi evaserunt. Rex Pippinus cum nepote suo Tassilone ^h, Bajeariorum duce, partibus Italiæ usque ad Ticinum iterum accessit, et totam regionem illam fortiter devastans, circa muros Ticini utraque parte fixit tentoria, ita ut nullus exinde evadere potuisset ⁱ. Hæc Aistulfus rex Langobardorum cernens, et jam nullam spem **692** se evadendi speraret, iterum per supplicationem sacerdotum et optimatum Francorum veniens, et pacem prædicto regi supplicans, et sacramenta quæ præfato regi dudum dederat, ac quod [*Ed., ut qui*] contra sedem apostolicam rem nefariam fecerat, omnia per iudicium Francorum, vel sacerdotum plenissima solutione emendaret. Igitur

ⁱ Tunc, ut narrat Anastasius, imperatoris legatus Pippinum convenit, ut exarchatum imperio restitueret. At negavit ille se id præstaturum, quod bellum hic solo pietatis intuitu, pro amore sancti Petri et delictorum suorum veniam suscepisset, neque se commissurum, ut quod semel beato Petro obtulerat auferret. Hinc, uti prosequitur ille auctor, firmata pace, de receptis civitatibus a B. Petro, atque a sancta Rom. Ecclesia, vel ab omnibus in perpetuum pontificibus apostolicæ sedis possidendis misit in scriptis donationem, quæ usque hodie, inquit, in archivo sanctæ nostræ ecclesiæ recondita tenetur. — Eiusdem donationis authenticum monumentum superest apud Ravennam lapidi insculptum litteris Romanis, tametsi mutilum. Sed quæ desunt facile possunt suppleri. Sic autem habet:

PIPPINUS. PIUS. PRIMUS. AMPLIFICANDÆ. ECCLESIAE. VIAM. APERUIT. ET EXARCHATUM. RAVENNÆ. CUM AMPLISSIMIS.....

rex Pippinus solito more iterum misericordia motus, ad petitionem optimatum suorum vitam et regnum iterato concessit. Aistulfus rex per iudicium Francorum vel sacerdotum, thesaurum qui in Ticino erat, id est tertiam partem, prædicto regi tradidit, et alia multa munera maiora quam antea dederat, partibus regis Pippini dedit. Sacramenta iterum et obsides donat, ut amplius nunquam contra regem Pippinum vel proceres Francorum rebellis et contumax esse debeat, et tributa quæ Langobardi regi Francorum a longo tempore dederant, annis singulis per missos suos desolvere deberent. Præcelsus rex Pippinus victor cum magnis thesauris et multis muneribus, absque belli eventu, cum omni exercitu suo illæso ad propriam sedem regni sui remeavit incolumis, et quievit terra a præliis annis duobus.

AN. DCCLVI.—CXXII. Post hæc Aistulfus rex Langobardorum, dum venationem in quadam silva exerceret, divino iudicio, de equo quo sedebat super quamdam arborem projectus, vitam et regnum crudeliter digna morte amisit. Langobardi una cum consensu prædicti regis Pippini, et consilio procerum suorum, Desiderium in sedem regni instituunt.

AN. DCCLVII.—CXXIII. Dum hæc agerentur, rex Pippinus legationem Constantinopolim ad Constantinum imperatorem pro amicitia causa, et salute suæ patriæ mittens, similiter et Constantinus imperator legationem præfato regi cum multis muneribus mittens, et amicitias et fidem per legatos eorum vicissim inter se promittunt. Nescio quo faciente, postea amicitia, quam inter se mutuo promiserant, nullatenus sortita est effectum.

AN. DCCLVIII.—DCCLIX.—CXXIV. His itaque gestis, et duobus annis cum terra cessasset a præliis, prædictus rex Pippinus legationem ad Waifarium Aquitanicum principem mittens, petens ei per legatos suos, ut res ecclesiarum de regno ipsius, quæ in Aquitania sitæ erant, redderet, et sub immunitatis nomine, sicut ab antea fuerant, conservatas esse deberent, et iudices ac exactores in supradictas res ecclesiarum, quod a longo tempore factum non fuerat, mittere non deberet, et Gotthos prædicto regi,

^a Boh. et Can., esse non debeat... ad regem... dissolvere.

^b Is erat Constantinus Copronymus, sacrarum imaginum effractor.

^c Inter alia munera, quæ Pippinus accepit, erat organum, quod tunc primum in Galliis visum fuisse narrat veteres istorum temporum annalistas.

^d Can. et Frelh. semper *Waifarius*. Atmoius, *Guaifarius*.

^e Sic Ches. Alii, *coactus undique*.

^f Hunc locum esse *Masavam* in tabulis Pentingerianis memoratam putat Valesius. Hodie dicitur *Messe*. Infra Ches. habet mendose *Aruisiodorensi*.

^g Frelh. *Riguernensi*, Can. *Riguernisi*, Ches. exponit *Ripuariensi*. Sunt autem Ripuarii populi Germaniæ inferioris, tribus fluvii, Rhego, Mosella et Mosâ inclusi. Dura vero, seu Duria, hodie vulgo *Dueren*, in ducatu Juliæcensi ad fluvium Ruram (*Roer*), Marcomagus, seu Marcodurum Ubiorum ab antiquis dicebatur, ut observat Valesius in notitia Galliarum. Ibi villa publica, seu palatium celebre existit sub secunda regum nostrorum stirpe, de quo

A quos dudum Waifarius contra legis ordinem occiderat, ei solvere deberet; et homines suos, qui de regno Francorum ad ipsum Waifarium principem confugium fecerant, reddere deberet. Hæc omnia Waifarius, quæ prædictus rex per legatos suos ei mandaverat, hoc totum facere contempsit. Igitur Pippinus rex invitus coarctatus undique contraxit exercitum, et partibus Aquitaniz per pagum Treccasinum usque Autisioderum urbem accessit. Inde ad Ligrem fluvium cum omni exercitu Francorum, ad Masuan vicum in pago Autisioderensi Ligeream fluvium transmeavit; per pagum Bitorinum usque Arvernico accessit, regionem illam pervagans, et maximam partem Aquitaniz igne concremavit. Waifarius princeps Aquitaniz per legatos suos pacem supplicans, sacramenta vel obsides ibidem donat, ut omnes justitias, quas præfatus rex Pippinus per legatos suos ei mandaverat, in placito instituto facere deberet. Rex Pippinus cum omni exercitu suo illæso reversus est ad propria.

AN. DCCLXI.—CXXV. Evoluti anno, id est, anno decimo regni ipsius, omnes optimates Francorum ad Dura in pago Riguerinse et ad Campo Madio, pro salute patriæ et utilitate Francorum tractanda, placito instituto ad se venire præcepit. Dum hæc agerentur, Waifarius inito iniquo consilio, contra Pippinum regem Francorum insidias parat, exercitum suum cum Uniberto comite Bitorino et Blandino comite Arvernico, qui dudum ante annum superiorem ad prædictum regem Pippinum cum Bertellanno episcopo Bituricæ civitatis missus fuerat, et animum regis ad iracundiam nimium provocasset, cum reliquis comitibus clam hostiliter usque Cavillonum, omnem exercitum suum transmisit, et totam regionem illam, id est Augustodunensium usque ad Cavillonum igne cremavit, et suburbana Cavilloni urbis, quidquid ibidem reperierunt, omnia vastaverunt. Melciacum villam publicam incendio cremaverunt, cum multis spoliis et præda nullo resistente remeaverunt ad propria. Cum hoc Pippino regi nuntiatum fuisset, quod Waifarius maximam partem regni sui vastasset, et sacramenta quæ ei dederat sequestrasset, nimum

C Bituricæ civitatis missus fuerat, et animum regis ad iracundiam nimium provocasset, cum reliquis comitibus clam hostiliter usque Cavillonum, omnem exercitum suum transmisit, et totam regionem illam, id est Augustodunensium usque ad Cavillonum igne cremavit, et suburbana Cavilloni urbis, quidquid ibidem reperierunt, omnia vastaverunt. Melciacum villam publicam incendio cremaverunt, cum multis spoliis et præda nullo resistente remeaverunt ad propria. Cum hoc Pippino regi nuntiatum fuisset, quod Waifarius maximam partem regni sui vastasset, et sacramenta quæ ei dederat sequestrasset, nimum lib. iv de Re diplomatica. De Campo Madio vide, infra, notas ad cap. 150.

^b Ches. marg., *Huniberto*, seu *Chuniberto*, ut infra cap. 154, et alii *Umberto*. Infra Boh., *Biturivo*; Can. et Frelh., *Bitorvio*, pro Bitorino (*de Berry*); Blandinum vero cum Ches., *Blaudeuum* appellant.

^c Hinc emenda Patriarchii Bituricensis auctorem, qui hoc ipso anno Landrarium seu Landrarium Bituricensem episcopum fuisse scribit, nulla Bertellani facta mentione; nisi is ipse sit Berlanus, quem ab anno 803 ad 820 sedisse memorat.

^d Sic Boh., ut supra cap. 121. Alii, *Cavillonum*, quod nomen Cabellionem (*Cavillon*), et Cabilonem indicare potest, quod vero Cabilo (*Châlons-sur-Saône*), hic designetur, dubitare non sinit aliorum Chronicorum auctoritas. Annales quippe Laureshamenses habent *Cabillonem*, qui vero a Loiselio editi sunt *Cabillonum*, Fuldenses *Cavillonem*, Bertiniani *Cavillonum*. Idem suadet Cabilonensium et Augustodunensium vicinia, quæ hic satis exprimitur.

^e Ches., marg., *Mellicum*.

in ira commotus iubet omnes Francos ut hostiliter, placito instituto, ad Ligerem venissent. Commotore exercitu cum omni multitudine, iterum usque ad Treceas accessit, inde per Autisioderum ad Nervernum urbem veniens, Ligeris fluvio transmeato, ad castrum, cuius nomen est **695** Burbone^a, in pagum Bitorinum pervenit. Cumque in gyro castra posuisset, subito a Francis captus atque succensus est, et homines Waifarii, quos ibidem invenit, secum duxit, maximam partem Aquitaniae vastans, usque urbem Arvernam cum omni exercitu veniens, Claremontem^b castrum captum atque succensum bellando cepit, et multitudinem hominum, tam virorum quam seminarum vel infantum plurimos in ipso incendio cremaverunt. Blandinum comitem ipsius urbis Arvernicæ captum atque ligatum ad præsentiam regis adduxerunt, et multi Wascones in eo prælio capti atque interfecti sunt. Igitur rex Pippinus, urbe capta, ac regione illa tota vastata, cum præda et spolia multa, Deo auxiliante, cum illaso exercitu iterum remeavit ad propria. Factum est autem ut postquam Pippinus rex urbem Arvernam cepit, regionem illam totam vastavit.

AN. DCCLXII. — CXXVI. Sequenti anno, id est anno undecimo regni ipsius, cum universa multitudo gentis Francorum Bitoricas venit, castra motatus est undique, et omnia quæ in gyro fuerunt vastavit. Circumsepsit urbem munitione fortissimam, ita ut nullus egredi ausus fuisset, aut ingredi potuisset. Cum machinis et omni genere armorum circumdedit eam vallibus, multis vulneratis, plurimisque interfectis, fractisque muris cepit urbem, et restituit eam ditioni suæ iure prælii, et homines illos, quos Waifaricus ad defendendum ipsam civitatem dimiserat, clementia suæ pietatis absolvit, dimissique reversi sunt ad propria. Uq̄bertum [Al., Umbertum] comitem et reliquos Wascones, quos ibidem invenit, sacramentis datis secum adduxit, uxores eorum ac liberos in Franciam ambulare præcepit, muros ipsius Bitoricæ civitatis restaurare iubet, comites suos **696** in ipsam civitatem ad custodiendum misit. Inde cum omni exercitu Francorum, usque ad castrum quod vocatur Toarcicus^c veniens: cumque in gyro castra posuisset, ipsa castris^d mira celeritate captum atque succensum est. Wascones quos ibidem invenit, una cum ipso comite duxit in Franciam. **D**

^a Duplex est huius nominis castrum, ob aquarum salubritatem celebre, 45 circiter leu-^{is}, intermediis tamen Ligeri et Elaveri fluvii, a se invicem distitum, scilicet Burbo Anselii (*Bourbon-Laney*), ad dexteram Ligeris ripam in Aduorum finibus, et Burbo Erchembaldi, seu ad Balnea dictus (*Bourbon-l'Archambaud*, seu *Bourbon-les-Bains*), in finibus Bituricorum familiæ, nunc Francorum regni, nomen dedit. Aliæ urbes supra memoratæ Treceæ (*Troyes*), Autisiodorum (*Auxerre*), Nivernum (*Nevers*), notæ sunt.

^b Observat Savaro in Originibus Clarom. hanc primam casam apud veteres auctores Clarimontis mentionem, quem aperte ab ipsa Arverna urbe, ab Antiquis Augustonemetum appellata, distinguit. Unde conijcit castrum seu arcem in monte vicino ad urbis

A Pippinus rex, Christo doctæ, cum omni exercitu Francorum, cum multa præda et spoliis, iterum reversus est ad sedem propriam.

AN. DCCLXIII, DCCLXIV. — CXXVII. Facta est autem longa altercatio inter Pippinum regem Francorum et Waifarum Aquitaniae principem. Pippinus rex Deo auxiliante magis ac magis crescens, et semper in se ipso robustior factus est; pars autem Waifarii et ejus tyrannitas decreasens quotidie. Waifaricus princeps semper contra prædictum regem Pippinum insidias parare dissimulat. Nam Mancionem comitem consobrinum suum paribus Narbonæ cum reliquis comitibus transmisit, ut custodias, quas prædictus rex Narbonam, propter gentem Sarracenorum ad custodiendum miserat, ne aut intrarent, aut **B** quando iterum in patriam^e revertentur, capere aut interficere eos potuissent. Factum est autem ut Australdus comes, et Galemanius itemque comes, cum paribus eorum ad propria revertentur, hic Mancio una cum multitudine gentis Wasconum super eos irruit, fortiter inter se dimicantes, prædictus Galemanius et Australdus ibidem Mancionem et universos pares suos, Deo adjuvante, interficiunt. Hæc cernentes Wascones terga verterunt, omnes equites [*Id est*, equos], quos ibidem adduxerant, amiserunt; montes vallesque pervagantes, pauci tamen vix fugaciter evaserunt. Ipsi vero cum multa præda, vel equitibus et spoliis, cum gaudio reversi sunt ad propria.

697 CXXVIII. Dum his et aliis modis Franci et **C** Wascones semper inter se altercarent, Chilpingus comes Arvernorum, collecto undique exercitu, in pago Lugdunensi in regno Burgundiae ad prædandum [*Al. præliandum*] ambulare nitentur. Contra quem Adalardus comes Cavalonensis, et Australdus idemque comes, cum paribus eorum contra eum venientes, et super fluvium Ligeris fortiter inter se dimicantes, statim Chilpingus comes in eo prælio a supra scriptis comitibus occisus est, et multi qui cum eo venerant, ibidem interfecti sunt. Hæc videntes Wascones terga vertunt; vix pauci silvis et paludibus ingressi evaserunt. Amanugus comes Pectavensis dum Turonicam infestatam prædaret, et ab hominibus Wilardi abbatis monasterii beati Martini interfectus est, et plures qui cum eo ibidem venerant, cum ipso pariter ceciderunt. Reliqui qui ro-

custodiam olim exstitisse, Clarum montem dictum; quod postea toti urbi nomen tribuit, cum nempe bellorum tumultibus non semel violata in montem translata fuisset. Id probat ex vulgi traditione, qua loci incolæ vineta et terras urbi vicinas, vulgo *la Cité*, eam vero urbis partem quæ montis cacumen occupat, *Clairmont* appellant.

^c Situm est in Pictorum finibus, vulgo *Thoars* dictum, hodieque celebre, ductus titulo illustratum, quod a nobilissima Tremolliorum familia possidetur. Aimoinus habet *Cadurcia*; an *Cahors* voluerit designare? Annales Metien-^{es} habent, *Thoarcii castrum*, quo in Aquitania firmior non erat.

^d Sic Boh. pro ipsorum castrum. Ed., ipse castrum.

^e Id est, in regionem, scilicet quæ Pippino subiecta erat.

manserant terga vertentes, pauci vix evaserunt. Dum hæc agerentur, Remistanus avunculus Waifariorum ad prædictum regem veniens, sacramenta multa et fidem prædicto regi Pippino promisit, ut semper fidelis tam prædicto regi, quam et filiis suis omni tempore esse deberet. Rex vero Pippinus in suam ditionem eum recepit, et multa munera auri et argenti, et pretiosa vestimenta, equites [*Id est*, equos] et arma largiendo, eum ditavit.

CXXIX. Rex Pippinus castrum, cui nomen est Argenton^a in pago Biturino, a fundamento miro opere in pristinum statum reparare jussit, comites suos ibidem ad custodiendum mittens, ipsum castrum Remistano ad Waifariorum resistendum, cum mediætate^b pagi Biturini usque ad Carum^c, concessit. Videns prædictus Waifariorum, princeps Aquitanicus, quod castrum 698 Claremontis rex bellando ceperat, et Bituricas caput Aquitanicæ, munitissimam urbem, cum machinis cepisset, et impetum ejus ferre non potuisset, omnes civitates quæ in Aquitania provincia ditionis suæ erant, id est Pectavis^d, Lemodicas, Santonis, Petrecors, Equolisma, et reliquas quamplures civitates et castella, omnes muros eorum in terram prostravit, quos postea præcelsus rex Pippinus reparare jubet, et homines suos a l ipsas civitates custodiendum dimisit. Iterum eo anno cum omni exercitu suo prædictus rex Pippinus ad sedem propriam reversus est.

AN. DCCCLV.—CXXX. Iterum sequenti anno, commoto omni exercitu Francorum, per Treca, inde Autisioderum, usque ad Nievernium^e urbem cum omni exercitu veniens, ibique cum^f Francis et proceribus suis placitum suum Campo Madio tenens. Postea Ligere transacto, Aquitaniam pergens, usque ad Lemodicas accessit, totam regionem illam vastans, villas publicas, quæ ditionis Waifariorum erant, totas igne concremare præcepit. Tota regione illa pene vastata, monasteriis multis depopulatis, usque Hisandonem^g veniens, unde maximam partem Aquitanicæ, ubi plurimum vinearum erat, cepit ac vasta-

^a Alias Argentomagus, vulgo *Argenton*, oppidum ad Crausiam (*la Creuse*), apud Bituriges, ubi Marcellus et Anastasius martyrii consummasse dicuntur apud Usuardum et in Martyrologio Romano, die 29 Junii.

^b Editi, cum eis mediætatem.

^c Boh., usque Care. Carus seu Caris, vulgo *le Cher*, Biturigum provinciam duas in partes secat, qui multis auctus fluvii tandem in Ligerium delabitur paulo infra Turones.

^d Boh., *Pictavis... Lemovicas, Petrecoris, Equolisma*. Hæc urbes sunt *Poit'ers, Limoges, Saintes, Périgueux, Angoulême*, provinciarum quæ ab eis nomina habent capita.

^e Boh., *Nevernum*, Freh. et Can., mendose, *Avernum*.

^f Hæc verba, *ibique cum*, etc., usque *tenens*, expungenda censet Coitius, quod eo anno, uti ipsi videtur, Francorum conventus, seu Campus Madii, apud Attinacum in Remensi Campania habitus fuerit. Habentur tamen in omnibus Editis et scriptis, quos videre licuit. Sed hic forte campi Madii nomine nihil aliud intelligitur quam conventus Francorum ad deliberandum de aliquot circa expeditionem difficultatibus coactus. Certe, ut ipse Coitius advertit

A vit. Unde pene omnis Aquitania, tam ecclesiarum quam monasteria, divites et pauperes vina habere consueverant, omnia vastavit et cepit. Dum hæc agerentur, Waifariorum cum exercitu magno et plurimorum Wasconorum, qui ultra Garonnam commorantur, qui antiquitus vocati sunt Vaceti^h, super prædictum regem venit. Sed statim solito more omnes Wascones terga verterunt, plurimi ibidem a Francis intercepti sunt. Hæc ceruens rex, persequi eum jubet, et usque ad noctem eum persequens, vix 699 Waifariorum cum paucis qui remanserant, fugiendo evasit. In eo prælio Blandinus comes Arvernorum, quem prædictus rex prius ceperat, et qui postea ad Waifariorum confugium fecerat, in eo prælio interceptus est. Rex Pippinus, opitulante Deo, victor exstitit. Patrata iterum victoria cum magno triumpho, iterum ad Denegontiumⁱ cum magno exercitu Francorum ad Ligerem veniens, inde per pagum Augustodinensem ad propriam sedem remeavit invictus^j. Waifariorum legationem ad prædictum regem mittens, petens ei quod Bituricas et reliquas civitates Aquitanicæ provincie, quas de manu ejus prædictus rex abstulerat, ei redderet, et postea ipsas Waifariorum ditionis suæ faceret; tributa vel munera, quæ antecessores sui reges Francorum de Aquitania provincia exigere consueverant, annis singulis partibus prædicto regi Pippino solvere deberet. Sed hoc rex per consilium Francorum^k et procerum suorum facere contempsit.

AN. DCCCLVI.—CXXXI. Evoluta igitur anno, commoto omni exercitu Francorum, vel plurimum nationum, quæ in regno suo commorabantur, usque ad Aurelianensium, ibi placitum suum Campo Madio^l pro utilitate Francorum instituit, tenens, multis muneribus a Francis et proceribus suis datus est. Iterum Ligere transacto, totam Aquitaniam pergens, usque ad Aginnum veniens, totam regionem illam devastavit. Videntes tam Wascones quam majores natu Aquitanicæ, necessitate compulsi plurimi ad eum venerunt, sacramenta ad eum ibidem donant, et se ditionis suæ faciunt. Ita omni Aquitania

Annales Mettenses colloquium mense Augusto habitum an. 567 *Campum Magii* appellant, licet hoc ipso anno conventus solemniter re ipsa mense Maio habitus fuisset.

^g Boh., *Hisando*, alias *Issando* et *Exando*. Hoc oppidum appellatur vulgo *Issaudon*, ad Vigeram fluvium apud Lemovices.

^h Boher., *Vacceti*. Can. et Freh., *Vaceti*. Ili forte sunt Vasci, seu Baseli, quos hodieque *Basques* appellamus.

ⁱ Boh., *ad Digontio*. Can. et Freh., *ad Degontum*. Vulgo appellatur *Digoins*, seu *Digoine*. Locus est baronatus titulo insignitus, in pago Cadrellensi (*le Churolais*), ad Arotii (*l'Arou*) et Ligeris confluentes.

^j Sic Boh. Ed. vero, *remeavit*. *Ibi victus*.

^k Freh. et Can. hic addunt *et plurimorum nationum qui in regno suo commorabantur*, quæ verba in iisdem desunt in cap. seq.

^l Jam supra, cap. 125, *Campum Madium* appellavit. Hanc vero mutationem anno 755 faciam referunt Annales Petaviani. Hincmarus in Vita sancti Remigii *Campum Martium* a Marte sic fuisse appellatum dicit, quem *posteriores Franci* Mai Campum, quando reges ad bella solent procedere, vocari instituerunt.

[*Al. Equitanie*] provincia nimium vastata, cum multa præda ac spoliis, per pagum Petregoricum et Equolismam, jam pene omni Aquitania acquisita, cum omni exercitu Francorum iterum eo anno reversus est in Franciam cum suis omnibus.

700 AN. DCCLXVII.—CXXXII. Iterum denuo sequenti anno, commoto omni exercitu Francorum per pagum Treacasimum, inde ad urbem Autisioderum veniens ad castrum quod vocatur Gordinis ^a, cum regina sua Bertradane, jam fiducialiter Ligere transacto, ad Betoricas accessit, palatium sibi ædificare jubet. Merum Campo Madio, sicut mos erat, ibidem tenere jubet, initoque consilio cum proceribus suis, præfatam reginam Bertradanem ^b, cum reliquis Francis ac comitibus fidelibus suis, in prædicta Betorica dimisit. Ipse prædictus rex cum reliquis Francis et optimatibus suis ad persequendum Waifarium ire perrexit. Cumque prædictus rex ipsum Waifarium persequens non reperiret, jam tempus hiemis erat, cum omni exercitu ad Betoricas, ubi præfatam reginam Bertradanem dimiserat, reversus est.

CXXXIII. Dum hæc agerentur, Remistanus filius Eudone ^c quondam fidem suam, quam prædicto regi Pippino promiserat, fefellit; et ad Waifarium iterum veniens, ditionis suæ se faciens. Quod Waifarius cum magno gaudio eum recepit, et adiutorem sibi contra Francos et prædictum regem eum instituit. Superscriptus Remistanus contra prædictum regem et Francos, seu custodias quas ipse rex in ipsius civitatibus dimiserat, nimium infestus accessit, et Betorium, seu Limoticinum, quod ipse rex acquisierat, prædando nimium vastavit, ita ut nullus colonus terræ ad laborandum, tam agros quam vineas colere non audebat. Prædictus rex Pippinus in Betoricas per hiemem totam cum regina sua Bertradane in palatio resedit. Totum exercitum suum per Burgundiam ad hiemandum mittens, Natale Domini nostri Jesu Christi et sanctam Epiphaniam apud Betoricas urbem per consilium episcoporum vel sacerdotum venerabiliter celebravit.

AN. DCCLXVIII.—CXXXIV. Evoluto igitur eo anno **701** cum in Betoricas resideret, mediante Februario, omnem exercitum suum, quem in Burgundiam ad hiemandum miserat, ad se venire præcepit; initoque consilio contra Remistanum insidias parat, Hermenaldum, Beringarium, Childradum et Unibertum ^d comitem Betorinum cum reliquis comitibus et Leudibus suis ad ipsum Remistanum capiendum clam ^e mittens, prædictus rex Pippinus cum omni exercitu Francorum iterum ad persequendum Wai-

A farium ire destinavit. Bertrada regina Aurelianus veniens, et inde navali evectioe per Ligerem fluvium usque ad Sellus ^f castrum super fluvium ipsius Ligeris pervenit [*Al. perveniens*]. His itaque gestis, nuntiatum est regi quod missi sui, quos dudum ad Amormuni ^g regem Sarracenorum miserat, post tres annos ad Massiliam reversi fuissent, legationem prædicti Amormuni regis Sarracenorum ad prædictum regem cum multis muneribus secum adduxerant. Quod cum compertum regi fuisset, missos suos ad eam direxit, qui ipsam legationem [*Ed.*, qui eos] venerabiliter recipient, et usque ad Mettis civitatem ad hiemandum ducerent. Igitur superscripti comites, qui ad Remistanum capiendum missi fuerant, per divinum iudicium et fidem regis eum capiunt, et B ligatum ad præsentiam regis cum uxore sua adduxerunt. Quem statim rex Uniberto et Ghiselario comitibus Betoricæ civitatis ipsum Remistanum in patibulo suspendi iussit. Prædictus rex Pippinus usque ad Garonnam accessit; ibi Wascones, qui ultra Garonnam commorantur, ad ejus præsentiam venerunt, et sacramenta et obsides prædicto regi donant, ut semper fideles partibus regis, ac filiis suis Carolo et Carlomanno omni tempore esse debeant. Et alia multa quamplures gentes ex parte Waifarii ad eum venientes, et se ditioni suæ subdiderunt. Rex vero Pippinus benigniter eos in suam ditionem recepit. Waifarius cum paucis per silvam, quæ vocatur Edobola ^h, in pago Petrocorreco latitans, huc illucque vagatur incertus. Præfatus rex Pippinus **702** ad Waifarium capiendum insidias iterum parat. Inde ad reginam suam ad Sellus veniens, legationem Sarracenorum, quam Mettis ad hiemandum miserat, ad Sellus castrum ad se venire præcepit, et ipsi Sarraceni munera quæ Amormuni transmiserat, ibidem præsentant. Iterum rex ipsis Sarracenis qui ad ipsum missi fuerant munera dedit, et usque ad Massiliam cum multo honore adduci præcepit. Sarraceni vero navali evectioe per mare redeunt ad propria.

CXXXV. Præcelsus rex Pippinus iterum de Sellus castro cum paucis ad persequendum Waifarium eo anno iterum perrexit, et usque ad Santonis mira celeritate primus cum paucis venit. Cum hoc Waifarius audisset, solito more terga vertit. Rex Pippinus in quatuor partes comites suos scaritos et lendes suos ad perquirendum Waifarium transmisit. Dum hæc agerentur, ut asserunt, consilio regis factum, Waifarius princeps Aquitanicæ a suis interfectus est. Præfatus rex Pippinus, jam tota Aquitania acquisita, om-

^a Locum prope Sincerium, seu Sacrum Cæsaris Castrum in Biturigibus (*Gordon, près de Sancerre*), interpretatur Cointius.

^b *Al.*, Bertrada, quam nonnulli Bertam appellant.

^c *Can.* et *Freh.*, Judonæ. Legendum Eudonia, Aquitanicæ ducis, de quo supra, qui pater erat Hunoaldi et Remitani, seu, ut alii scribunt, Remistagni: proindeque Waifarius Hunoaldi filius, patrum habebat Remistanum, quamquam avunculus ipsius dicitur supra, cap. 128.

^d *Ed.* Chunibertum; et infra, Uniberto. Vide, su-

pra, ad cap. 125.

^e Solus Boh. habet clam.

^f Hic locus a Cella sancti Eusecii in Biturigibus ad Carim fluvium, vulgo *Selles*, distinguendus est. Etenim Sellus ad Ligerim existit, si nostro auctori fides habeatur.

^g Alii auctores *Amiramomeni* appellant, Almansorem Cointius et cæteri. De hoc, supra, ad cap. 109.

^h Appellatur vulgo, ut monet, Valesius, *la forêt de Ver*.

nes ad eum venientes ditionis suæ, sicut antiquitas A
suzraut, se faciunt. Cum magno triumpho et victoria
Santonis, ubi Bertrada regina residebat, venit.

CXXXVI. Dum Santonis præfatus rex venisset, et
causas pro salute patriæ et utilitate Francorum tra-
ctaret, a quadam febre vexatus ægrotare cœpit, co-
mites suos ac iudices ibidem constituit. Inde per
Pectavis usque ad Toronis urbem ad monasterium
beati Martini confessoris accessit, ibique multam
eleemodynā tam ecclesiis quam monasteriis vel pau-
peribus largitus est, et auxilium beati Martini petens,
ut pro ejus facinoribus Domini misericordiam depre-
cari dignaretur. Inde promovens se cum prædicta
regina Bertradane, et filiis suis Carolo et Carlomanno,
usque ad Parisius, ad monasterium beati Dionysii
martyris veniens, ibique commoratus est aliquan-
diu; cernensque quod vitæ periculum evadere non
potuisset, omnes proceres suos, duces et 703 co-
mites Francorum, tam episcopos quam sacerdotes,
ad se venire præcepit, ibique una cum consensu
Francorum et procerum suorum, seu et episcoporum,
regnum Francorum, quod ipse tenuerat, æquali sorte

inter prædictos filios suos Carolum et Carlomannum,
dum adhuc ipse viveret, inter eos divisit. Id est Au-
strasiarum regnum Carolo seniori filio regem insti-
tuit; Carlomanno vero juniori filio regnum Burgun-
dia, Provincia, Gotthia, Alesacis ^a. et Alamanna
tradidit. Aquitaniam, quam ipse rex acquisierat,
inter eos divisit. His gestis rex Pippinus post paucos
dies, ut dolor ^b est ad dicendum, ultimum diem et
vitam simul caruit. Sepelieruntque eum prædicti
704 reges Carolus et Carlomannus filii ipsius regis
in monasterio sancti Dionysii martyris, ut ipse voluit,
cum magno honore, regnavitque annis viginti quin-
que ^c.

CXXXVII. His transactis, prædicti reges Carolus
et Carlomannus, unusquisque cum leudibus suis ad
B propriam sedem regni eorum venientes, instituto
placito, initoque consilio cum proceribus eorum,
mense Septembri, die Dominico, xiv Kalendas Octo-
bris ^d, Carolus ad Noviomem urbem, et Carlomannus
ad Saxonis civitatem, pariter uno die a proceribus
eorum et consecratione sacerdotum sublimate sunt
in regno.

Explicit Fredegarii Chronicum cum suis continuatoribus.

^a Can. et Fr. h., Alesans; Ches., Alexacis, id est, Elisatia, vulgo l'Alsace.

^b Ch. et Fr. h., ut dolus.

^c Nullo pacto admitti potest hic calculus. Pippi-
nus quidem ex quo rex acclamatus est in conventu
Suessionensi, regnavit annos sexdecim, menses sex;
ex quo a Stephano papa coronatus fuit, annos fere
quindecim; ab anno autem quo, patre mortuo, in ma-
joris domus dignitatem obtinuit, annos septem et

viginti. Mortuus est autem mense Septembri, anno
768.

^d Hæc verba, xiv. Kal. Oct. ab interpolatore addi-
tas fuisse ait Cojntius, quod juxta suum calculum
Pippinus viii Kal. ejusdem mensis obierit. Ea tamen
habent Editi simul et Mss. cum Annalibus Mettensi-
bus. Carolus autem Noviomii (Noyon) inauguratus est,
et ejus frater Suessique (Soissons), quam urbem ve-
tes nonnulli Saxonem, Sessionem, etc., appellant.

MONITUM IN SUBSEQUENTIA FRAGMENTA.

*Fredegarii Chronico visum est subjungere ejusdem auctoris Fragmenta selecta ad Francorum Historiam perti-
nentia, quæ ex aliis ejus operibus descripsimus. Quamvis enim testetur ille auctor se ea referre quæ ex Eusebio,
Hieronymo, Idatio, etc., excerpterit, nonnulla tamen quandoque habet quæ in istis auctoribus desiderantur;
sive ea retulerit ex antiquis traditionibus quæ tunc circumferebantur, sive illa ex vetustis auctoribus nobis igno-
tis descripserit. Ex illis vero selegimus ea solum quæ ad nostram Historiam pertinent, quæque veteri stylo,
prout tum in codice ms. collegii Parisiensis Societatis Jesu, auctoris ætate scripto, tum in alio Divionensi ex il-
lustrissimi viri Boherii bibliotheca leguntur, representamus.*

FRAGMENTA

EX ALIIS FREDEGARIJ EXCERPTIS SELECTA,

QUÆ AD HISTORIAM FRANCORUM PERTINENT.

I. — *Inter Excerpta ex Eusebii Chronico, Hie- C
ronymo interprete.*

705 In illo tempore (Cap. 3) Priamus Helenam
rapuit. Trojanum bellum decennale surrexit. Causa

^a Can., pastori judici pollicente.

mali quod trium mulierum de pulcritudinem certan-
tium præmium fuit una earum Helena, pastore ju-
dice pollicente ^a. Meanon et Amazones Priano tulere
subsidiū. Exinde origo Francorum fuit. Priamus

regem primo habuerunt; postea per Historiarum libros scriptum est ^a qualiter habuerunt regem Frigam, postea partiti sunt in duabus partibus; una pars perrexit in Macedoniam, vocati sunt Macedones secundum populum a quo recepti sunt, et regionem [Can., regem] Macedoniae, qui opprimebatur a gentes vicinas invitati ab ipsis fuerunt, ut eis auxilium praeberent. Per quos postea cum subijuncti in plurima procreatione crevissent, ex ipso genere Macedones fortissimi pugnatore effecti sunt. Quod in postremum in diebus Philippi regis et Alexandri filii sui fama confirmat illorum fortitudinem qualis fuit. Nam et illa alia pars quae de Frigia ^b progressa est ab Olixo [Id est, Ulysse] per fraudem decepti, tamen non captivati, nisi exinde dejecti per multis regionibus pervagantes cum uxores et liberos.

Electo a se rege (Cap. 4), Francione nomine, per quem Franci vocantur. In postremo, eo quod fortissimus ipse Francio in bellum fuisse fertur, et multo tempore cum plurimis gentibus pugnam gerens, partem Asiae vastans, in Europam dirigens, inter Rhenum vel 706 Danuvium et mare consedit.

Ibique mortuo Francione (Cap. 5), cum jam pro praemia tanta quae gesserat, parva ex ipsis manus remanserit, duces ex se constituerunt. Attamen semper alterius ditione negantes, multo post tempore cum ducibus transegerunt, usque ad tempore Pompegii consolis; qui et cum ipsis demicans, seu cum reliquis gentium nationes quae in Germania habitabant, totasque ditione subdidit Romanam ^c. Sed continuo Franci cum Saxonibus amicitias iniungentes, adversus Pompegium rebellantes, ejusdem rennuerunt potestatem. Pompegiius in Spaniam contra gentes dinicans plurimas moritur ^d. Post haec nulla gens usque in praesentem diem Francos potuit superare, qui ^e tamen eos suae ditioni potuissent subjugare. Ad ipsum instar et Macedones, qui ex eadem generatione fuerunt, quanvis gravia bella fuissent atriti, tamen semper liberi ab externa dominatione vivere conati sunt.

Tertiam ex eadem origine gentem Torcorum ^f fuisse fama confirmat (Cap. 6). Ut cum Franci

^a Aimoinus, lib. I de Gestis Francorum, laudat quosdam auctores qui de hac origine scripserunt. Id forte quod hic damus ex Dareis Frigii Historia de origine Francorum excerptum est. Etenim in cod. Boheriano et in uno Canisii plura interseruntur sub hujus auctoris nomine: in omnibus vero codd., post hoc fragmentum, quod hic descripsimus, subiungitur: *Redeamus quo ordine Hebraeorum gens fuit. Daretem Frigium memorat Vossius lib. III Historic. Latinorum, sed quem stetit censet, et quidem fabulas narrat. Certe haec fuit olim Francorum opinio communis gentem suam ex Trojanis prodiisse, uti ex antiquis Chronicis et auctoribus patet, maxime qui desinente prima regum nostrorum stirpe et postea scripserunt. Vide Chesnium tomo I Hist. Franc., Sigibert., etc.*

^b Can., et quidem recte, *Frigia*

^c Sic Clar. At Boh., *Romana. Can., totasque ditiones subdidit Romanis.*

^d Can., *morti tradidit*

^e Clar. haec verba, *qui tamen eos suae ditioni po-*

Asiam pervagantes pluribus proelis transissent, ingredientes Europam, super litore Danuvii fluminis inter Oceanum et Thraciam una ex eis ibidem pars resedit. Electum a se utique regem, nomen Turquoto, per quod gens Turcorum nomen accepit. Franci hujus itineres gressum cum uxores et liberos agebant; nec erat gens, qui eis in praedium potuissent resistere. Sed plurima egerunt praedia, quando ad Rhenum consederunt, dum 707 a Turquoto inuati sunt, parva ex eis manus aderat. A captivitate Trojae usque ad primam olympiadem fiunt anni ccccvi.

II. — Inter eadem Excerpta.

Gallienu^s armatur in imperio (Ex cap. 40). Germani Ravennam venerunt. Alamanni vastatum Aventicum praevisione vaibili cui nomento, et plurima parte Galliarum, in Aetalia transierunt ^s. Graeci Pannoniam occupaverunt. Germani Spanias obtulerunt, etiam et Syriam incursaverunt, Francos in eorum habentes auxilium.

Valentinianus (Ex cap. 45), etc. Saxones caesi Deusione ^b in regione Francorum consedit.

Qui superfuerunt in illo tempore Burgundionum octoginta fere millia (Ex cap. 46), quot numquam antea nec nominabantur, ad Rhenum descenderunt, et ubi [Al., ibi] castra posuerunt, quasi Burgo vocataverunt, ob hoc nomen acceperunt Burgundiones, ^t; ibique nihil aliud praesumebant, nisi quantum pretium ementis [Al., ementes] a Germanis eorum stipendia accipiebant. Et cum ibidem duobus annis ^c resedissent, per legatos invitati a Romanis vel Gallis, qui Lugdunensium provinciam ⁱ et Gallea Comata, Gallea Domata et Gallea Cisalpina manebant, ut tributarii publicae potuissent rennuere, ibi cum uxores et liberos visi sunt consedissee.

III. — Inter Excerpta ex Idatii Chronico.

Martianus (Cap. 55 Can., lib. III, cap. 5), etc... Gens Chunorum pace rupta ruunt in Galleis, quos cum Agecius patricius venientes comperisset, sanctum Anianum Aurelianensem episcopum ad Theodoruu regiu Gotthorum in legationem dirigit, petens auxiliare contra Chunis: si praevalebat resistere,

tuisset subjugare, omittit.

^t Infra, *Turcorum. Boh. et Can., Torquorum, Thurcorum; et infra, Torquoto.*

^s Sic Clar. Boh. vero: *Praevisione violabili cognomento... Galliarum; indeque in Italiam. Can. sic habet: Pervenerunt inestimabili nocumento, et plurimum partem Galliarum vastaverunt; indeque in Italiam, etc.*

^b Sic quoque legitur in Chronico Eusebii, ex omnibus Mss., ut monet Scaliger, qui hoc nomine aliquam urbem circa Rhenum designari censet. Boh., *Diosone. Can.: Saxones caesi Diovione, in regione Francorum consederunt qui superfuerunt. Tum incipit cap. 46: In illo tempore, etc.*

ⁱ Vide Orosium, lib. VII Historiae cap. 4.

^j Boh.: *Provinciae et Gallea Comata Cisalpina manebant. Can.: Provinciae et Galliae comatae Cisalpinae ut tributarii publicae... ibique cum, etc. Gallia Comata seu Transalpina continebat hodiernam Franciam, Cisalpina vero, seu Togata, Italiae partem, quam nunc Lombardiam appellamus.*

mediam partem Galliae Gothis daret. Cum a Theodoro rege hujus petitionis annuus auxilium fuisset promissum, Agecius legatos mittens ad Attilanem regem Chunorum obviam, petens auxilium 708 contra Gothos, qui Galles conabant invadere: si praevalerent Chuni e contra Gothos defendere, medietatem Galliae ab Agecio perciperent. Attila rex cum Chunis festinans, et parcens a civitatibus Germaniae et Galliae, contra Gothos, super Ligere fluvio residens, nec procul ab Aurilianis configit certamine. Cæsa sunt Gotthorum ducenta millia hominum. Theodorus rex hoc proelio occubuit. Cæsa sunt Chunorum centum quinquaginta millia. Civitas Aurelianis orationibus beatissimi Aniani liberata est: Chuni repedantes Treccassis b in Mauriacensem cæsentes campaniam. Thoresmodus e filius Theodori, qui ei successit in regnum, collectum Gotthorum exercitu, patrem vicisci desiderans, cum Attilanem et Chunis Mauriaci configit certamine, ibique tribus diebus uterque phalangæ in invicem præliantes, et innumerabilis multitudo gentis d occubuit. Agecius cum esset strenuissimus consilii, per noctem ad Attilanem veniens dixit ad eum: Optabilem duxeram ut tua virtute regionem hanc a perfidis Gothos potuissem [Boh., potuisses] eripere, sed nullatenus fieri potest. Usque nunc cum minimis pugnatoribus prælians, hac nocte Theudericus germanus Thoresmodi cum nimiam multitudinem et fortissimos Gotthorum pugnatores advenit: hæc non sustines, atque utinam vel evadere possis. Tunc Attila dedit Agecio decem millia solidorum, ut per suo ingenio Pannoniam repedaret. Ipsaque nocte Agecius ad Thoresmodo idemque perrexit, dicensque ei causam consimilem, quod apud viles Chunorum pugnatores usque nunc pugnaverant; nam maxima multitudo et fortissimi pugnatores a Pannoniis ipsaque nocte Attiliani advenerant, et audissent fratrem suum Theudericum in aures Gotthorum occupasse, regnumque vellet arripere, nisi festinus ad resedendum pergeret, periculum ad degradandum haberet. Acceptis idemque 709 Agecius a Thuresmodo decem millia solidis, ut suo ingenio a persecutione Chunorum liberati Gothi ad sedes proprias remearent. Et protinus abierunt. Agecius vero cum suis, etiam Francos secum habens, post tergum direxit Chunorum, quos usque Thoringia a longe persecutus est; præcepitque suis, ut unusquisque nocte ubi manebant, decem sparsim focus facerent, ut immensa multitudine senlarent e. Quievit hoc præ-

alium. Agecii consilium Gallia ab adversariis liberatur. Postea cum a Thursimodo rege et Gothis hæc factio perlata fuisset, requirentes promissionem Agecii implendam, et ille rennuerit, per pacis jura orbiculum f aureum gemmis ornatum, pensante libras quingentas ab Agecio compositionis causa transmittitur Thursemodo, et hæc jurgia quieverunt. Quæ species devotissime usque in hodiernum diem Gotthorum thesauris pro ornatum veneratur et tenetur.

Anno 2 Anthemii (Ex cap. 58, Can., lib. iii, cap. 8) in medio Tolosæ civitatis sanguis erupit de terra, et tota die fluxit, significans Gotthorum dominatione sublata Francorum adveniente regno.

IV.— Inter eadem Excerpta ex Idatio.

Quadam g vice (cap. 60; Can., lib. iii, cap. 10) Chlodoveus rex Francorum et Alaricus rex Gotthorum, qui sedem Tholosæ habebat, post multa prælia quæ invicem gesserant, intercedentes legatus, cum pacem inire cœpissent hujus conventioniæ, ut Alaricus barbam tangeret Chlodovei effectus ille h patrenus, perpetuam ad invicem pacem servarent; et ad hujus placita conjunctione i nec Francos nec Gothos armatos penitus accederent. Statuentes diem ad locum designatum ab invicem; ibique legatus Chlodovei, Paternus nomine, ad Alaricum accessit, inquirens utrum eo habitu Gotthi inermes quo spontulerant, placitum custodirent: aut forte more solito, ut præ probatum est, mendaciis parerent j. Cum loqueretur Paternus 710 ad Alarico regem, nuntians salutem Chlodovei, et diligenter inquirens quo ordine deberent conjungere, Gotthi fraudulenter uxos k pro baculis in manum ferentes. Adprehensum unum ex his Paternus extrahit, dicens: Mendacia tua placita sunt, rex, ut fraude coneris cum tuis Gotthis dominum meum et Francos decipere. Accepto placito cum Alarico, spondens Paternus pro Francis ut iudicium Theuderici regis Etalix hujus rei terminus fieretur. Ibi legatus Alarici regis, et Paternus directus a Chlodoveo, conspectum properant Theuderici. Exponens per ordine Paternus causam Chlodovei et Francis, quod legatus Alarici denegare non potuit, nisi tantum petens, ut iudicium Theuderici fieretur. Cogitans in semetipsum Theudericus hujus causæ eventum, et futuris temporibus quæ oportebant oblivionem non tradens, zelum adversus hos duos reges retenens; dicens his legatis: In crastinum quod attentius hujus rei pro pacis concordiam, ut iustitiæ ordo poscuerit, cum senioribus Palatii pertractare

a Clar., partens. Boh., pærgens.
 b Boh., Chunis repedantibus Trigassis. Can., castris.
 c Boh., Thorismodus. Can., Thursimodus.
 d Clar., genti; tum additum est um, id est gentium.
 e Boh., Sparsi focos facerent, ut immensam multitudinem simlarent. Can., sparsim..... simularent.
 f Missorium appellat Fredegarius ipse in Chronico, cap. 73. Sic quoque dicitur in Chronico sancti Beugni. Hinc collige missorii nomine apud illum auctorem catinum, sive pelvim designari.
 g Confer hoc caput cum capite 20 lib. i Aimoini de Gestis Francorum, et Roriconis lib. iv.

h Pro illi. Hinc in Clar., alia, sed vetustissima manu, efficitur illi patrinus. Postea non tactu solummodo, sed et barbæ aut capillorum incisione affinitas spiritualis inita fuit. Qui alicui crines inciderebat, ejus fiebat pater spiritualis. Vide Paulum Diac., in Gestis Langob., lib. iv cap. 40, et lib. vi cap. 53. Plura de hac re habet Mabillon. in præf. i Sæc. in Act. sanct. | ord. Bened.
 i Boh. et Can., conventione.
 j Id est, mendaces apparent, ut habet Can.
 k Sic uterque Ms., et recte. Vide Chronici cap. 64, et Caugii Glossarium.

puero, fratribus meis cum integra dilectione, et amore profuso mandare non sileo. Tractansque in arcano cordis jam olim celaverat, cupiens his duobus regibus ab invicem semper esse discordes, talem inter eosdem iudicium termenavit, ut difficile Gothis, quos Alaricus regebat, huius culpæ compositio suppleretur, ut veniret legatarius Francorum sedens super equum, contum erectum tenens in manum ante aulam palatii Alarici, et tandiu Alaricus et Gothi super eum solidos lactarent, quousque legatum et equum et cacamine conti cum solidis cooperirent. Renuntiantes legati Alarico protinus, quod Theoderici huius rei terminasset iudicium: et cum esset difficile hæc Alarico vel Gothis supplere, volentes fraude Paternum legatum Francorum decipere, quem in solarium missum, per noctem quod subpositum erat ruens, fracto brachio 711 vix tandem evasit. Ducitque eum Alaricus in crastinum [*Can.*, castrum], suos ostendens thesauros, et cum sacramento dicens amplius solidos non habere, quam ad præsens arcis plenius ostenderet. Ubi Paternus unum solidum de pugno extrahens, sinu projecit dicens: Hos solidos adarrabo a ad partem domini mei Chlodovei regis, et Francis. Revertens ad Chlodoveo, narrans per singula. Chlodoveus adversus Alaricum arma commovit, quem in campania Voglavensem, decimo ab urbe Pectava milliario, interfecit, et maximam partem exercitus Gothorum ibi gladium trucidavit, regnumque ejus a Legere fluvium et Rhodano per mare Terrenum b et montes Perenæos usque mare Oceanum abstulit, quod hodieque ditone condigno c permanet ad regnum Francorum.

V. — *Inter eadem Excerpta ex Idatio.*

Chrocus rex Wandalorum d cum Suævis et Alanis egressus de sedibus Gallias appetens (*Cap. 62; Can., lib. III, cap. 12*), consilium matris nequissimæ utens, dum ei dixisset: Si novam rem volueris facere, et nomen adquirere, quod alii ædificaverunt cuncta destrue, et populum quem superas, totum interfice. Nam nec ædificium meliorem a præcessoribus facere non potes, neque plus magnam rem, per quam nomen tuum elevas. Qui Rhenum Magantiam ponte ingeniose transiens, primum ipsamque civitatem et populum vastavit: deinde cunctasque civitates Germaniæ vallans Mettis pervenit, ubi murus civitatis divino nutu per nocte ruens, capta est civitas a Wandalis, Treverici vero

^a Boh., *his solidos. Can., His solidis sit arrhabo.*

^b Can., *Tyrrhenum.*

^c Can., *condigna. Boh., ditoni condigne.*

^d De Wandalis suo loco egit Fredegarius, ut apud Idatium. Chroci irruptionem Sigibertus ad primum Theodosii Junioris imperii annum revocat, quam alii temporibus Valeriani et Gallieni consignare con-

in arenam huius civitatis quam munierant liberati sunt. Post hæc cunctas Gallias Chrocus cum Wandalis, Suævis, et Alanis pervagans, alias subsidione [*Al.*, obsidione] delevit, aliasque ingeniose rumpens vastavit, nec ulla civitas aut castrum ab eis in Galliis liberata est. Cumque Arelato obsiderent, Chrocus a Mario quodam milite captus et vinculis constrictus est. Qui ductus ad pœnam per 712 universas civitates quas vastaverat, impliam vitam digna morte finivit, cui Trasemundus successit in regnum. Alamanni adversus Wandalos arma commovunt. Uterque consentientes, singulare certamen præliandum duos miserunt. Sed et ille qui a Wandalis missus est, ab Alamanno superatur; victusque Trasemundus et Wandali secundum placetum cum Wandalis, Suævis, et Alanis, Gallias prætermittis Spanias adpetivit; ibique multos Christianorum pro fide catholica interfecit. Post pauco tempore mare traducta in Mauritania, credo divino nutu, fera ducente, cum Wandalis vadando, transivit. Fertur mare ibi septem millia passuum latitudinem esse. Mortuo in Mauritania Trasemundo, Honericus mente crudelior Wandalis successit in regnum, Mauritaniam e occupans, nimiam stragem in Christianis exercuit, consiliante Cyrola hæreticorum episcopo, ejus persecutione plurimus numerus Christianorum martyrii palma sunt coronati. His diebus Eugenius, Longinus et Vindemialis episcopi miras virtutes in Christi nomine ostendebant, etiam et mortuos suscitabant. Cyrola quemdam hominem præventum datis quinquaginta aureis, ut se cæcum fingeret, et clamaret coram Honericum regem Cyrola virtutibus se lumen accipere. Qui tactus a Cyrola cæcus efficitur; postea, oratione Eugenii, lumen recepit. Instigante Cyrola ab invidiæ morbum, Honericus jubente, Eugenius capite truncatur; Longinus et Vindemialis diversis pœnis adfecti pro Christi nomine, ad æternam migrant beatitudinem. Honericus merito exigente propriis se morsibus laniavit, indignam vitam justa morte finivit. Cui Childericus successit in regnum. Ipso defuncto, Childemeris regnum suscepit, apud quem Belisarius patricius fortissime dimicavit; in quo regnum Wandalorum finivit.

[Belisarius] a Buccelennum quodam Franco in Ætalia superatus est, tantæ victoriæ nomen gloriosus a Bucceleno victus nomen vitamque amisit e.

D *Explicunt Fragmenta Fredegarii.*

sueverunt.

^e Sic Boh. Clar., prima manu, *auream totam; altera, Mauretanium. Can., terram totam.*

^f Boh., *Christianorum ostendebant ægros.*

^g Confer cum Aimoino, lib. II de Gestis Franc. cap. 23.